

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિદ્ધ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૪૩૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ફુડુન ઇસ્લામ - ૪

વિષય પૃ. ૪૬૮

કુતુહલ ઈસલામ

હિસ્સા ચોથા.

ઉરદુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હરફમે
લિખનેવાલે

નિઝામુદ્દીન અમીરુદ્દીન કુરેશી
તીન હરવાઝા, અહમદાબાદ.

પબ્લીશર
સરદારખાન ફેઝુદ્દીનખાન હસની
તીન હરવાઝા, અહમદાબાદ.

પહેલી મરતબા

કોપી ૫૦૦

હિજરી ૧૩૩૫

સને ૧૯૧૭

કીમત એક રૂપીઆ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૭૪૩૭

આ પુસ્તક ધી ક્રાઉન પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં લાલસાર ત્રીકમલાલ સાંકળચંદ
તથા ગોશાલ કેશવગર રામગરે છાપ્યું.
રીપ્રિન્ટ-અમદાવાદ.

પ્રગટ કર્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

ગુઝારિશ.

ખુદાવંદે કરીમકા લાખ લાખ એહસાનકે ઉસને અપને ખ્યારે
લખીખ હઝરત મોહમ્મદ સલ્વંકે સદકેમે ફુતુહુલ ખસ્લામકા ચોથા
હિરસા શાયે કરનેકા મુઝકો મોકા અતા ક્રિયા. મે ઉસ માઅખુદે હકીકીકા
અસ કદર એહસાન માનું થોડા હે કે વો અપને એક નાચીઝ બંદે મે
યે અઝીમુશ્શાન કામ લે રહા હે.

ઇસ હિસ્સેમેં મુલ્કે શામકી ફતેહોં કે હાલાત ખતમ હોતે હે.
મુલ્કે શામકી ફતેહોંકે હાલાત ઇસ કદર વસીઅ પયમાને પર તુલો
તવીલ લીખે ગયે હેં કે અસ્કે ક્રિયે બોહોત બડે દફતરોંકી ઝુરરત
હે મગર મેને ઉન દફતરોં કો મુખતસિર કરકે ચોથે હિસ્સે મે
શામકા ખ્યાન ખતમ ક્રિયા હે.

જંગ કે સિલસિલે મે અરબકા જુગ્રાશીયા ઝોર દીગર
હાલાત જે ઈસ હિસ્સેમે દાખિલ ક્રિયે ગયે હેં વો કુછ બે જોડ
સે માલુમ હોંગે મગર ચુકે યે સિલસિલા ઇસલામી તવારીખસે
તાઅલ્લુક રખતાહે ઇસલિયે નાઝેરીનકો ઇન હાલાતસે વાકફિયત
પયદા કરનેકીબી ઝુરરત થી, ઇસ લિહાઝસે મેને ઇસ જગા જુગ્રાશીયા
ઝોર અરબકે દીગર હાલાત ખ્યાન કર દીયે હેં ઝોર ઝુરરી બાબતોં
ઇસમેં જગા દી હે.

અપ્પ પાંચવેં હિસ્સેમે ઇનશાઅલ્લાહ મીસરકી ફતેહ કે હાલાત શુર હોંગે. ખુદાને આહાતો નાજેરીનકો શામકી તરાહ મીસરકી ફતેહકે હાલાતબી પસંદ આઈગે.

ચોથા હિસ્સા શાયે હોને મે બોહોત દેર હોનેકા બાયસ ચે હે કે કરીબન દોઢાઇ માહસે અહમદાબાદ મેં તાકીનકી ખીમારીકે મનહુ સ કદમ આયે હેં આર ચંદ રોઝસે શહેરકે હર હિસ્સે મેં ચે મનહુસ ખીમારી ફયલ રહી હે, જીસસે પ્રેસકે મુલાજિમ કામ છોડ કર ફરાર હો ગયે હેં, હરેક શખ્સ ઇસી ખીમારીકે ખ્યાલમે દીન રાત ગુઝાર રહા હે, ઇસ વજેહસે ચે હિસ્સા શાયે ફરનેમેં દેર હુધહે ખુદાવંદે કરીમ અપને પ્યારોં કે સદકે મે ઇસ ખીમારીકો નાખુદ કરકે અપને ફઝલો કરમકી રહેમત નાજિલ કરે ચે મેરી દિલી દોઆ હે.

ઉમ્મીદ હે કે નાજેરીન મુઝે માઅઝુર સમઝકર મઆફ ફરમાઈગે. ઇનશા અલ્લાહુલ અઝીઝ અગર જિન્દીગી હે તો પાંચવાં હિસ્સા ચે હિસ્સા શાયે હોનેકે બાદ બોહોત જલ્દ શાયે કીયા જાયગા.

તા. ૨૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૭ }
પાંચપટ્ટી અહમદાબાદ. }

આપકે
નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

મેં
 અપની
 ઇસિ નાચિઝ
 તાલિકકા ચોથા
 હિસ્સા દસાડેકે ઇલમ દોસ્ત
 ઓર હરદિલ અઝીઝ રઇસ
 જનાબ દરબાર મલેક ઝૈનખાનજી
 સાહબ બહાદુરકી ખિદમતમેં
 માઅનુવન કરતા હું ઉમ્મીદ
 હે કે આં જનાબ પિછલે
 તીન હિસ્સાંકી તરાહ
 ઇસ્કોલી કુબુલ
 ફરમાકર મુઝે
 મમનુન
 કરીંગે
 મેં હું આપકા
 ન્યાઝમંદ
 નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

ફેહરિસ્તે મઝામીન.

ખાખ.	સફા.
૩૭ ૧૮૬ હલખ	૫૬૯
૩૮ ૧૮૬ એનનાકીયા	૬૦૩
૩૯ ૫૬ાડી અઝલાઅપર અઢામ	૬૨૪
૪૦ શિમાલી શામમેં બગાવત	૬૫૬
૪૧ ૧૮૬ કીસારીયા	૬૬૨
૪૨ અરબકા જુઆરીયા	૬૮૭
૪૩ અરબકી મુલકી તકસીમ	૬૯૫
૪૪ અરબકે મશહુર શેહેર	૬૯૭
૪૫ તારીખી અકામાત	૭૦૯
૪૬ અરબકી આઝાદી	૭૧૩
૪૭ અકવામે અરબ	૭૧૭
૪૮ અમાનએ જાહેલીઅત	૭૨૯
૪૯ અરબકી ઓરતેં .	૭૬૬
૫૦ જહાલતકી રસમેં	૭૪૮

ગુજરાતની મુસતનદ ફારસી તવારીખ

મિરાતે સીકંદરી

તો ગુજરાતી તરજુમો હાલમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. જેમાં ગુજરાતના સુલતાનોની વંશાવળી અને ગુજરાતનો સંપૂર્ણ ઇતીહાસ લખવામાં આવ્યો છે. આ તવારીખ આજ સુધી ફારસી ભાષામાં હતી તેથી ગુજરાતીઓ ગુજરાતના સંપૂર્ણ ઇતીહાસથી બાણીતા નહોતા. આ ઇતીહાસમાં ગુજરાતના થઇ ગયેલા પંદર સુલતાનોના રાજ્યની સંપૂર્ણ હકીકત લખવામાં આવી છે અને ગુજરાતના કેટલાક અવલીયા અલ્લાહોની કરામતો તથા મુગારક જીંદગીનો એકવાલ લખવામાં આવેલો છે. પાવાગઢ અને જુનાગઢની ફતેહોનું સંપૂર્ણ ખ્યાન છે; સુલતાન એહમદશાહનો ઇનસાફ અને સુલતાન મેહમુદ બેગડાની બહાદુરી ખાસ વાંચવા લાયક છે.

ઉંચા કાગળ સુંદર છપાઈ, સોનેરી નામ સાથની કપડાની અંગ્રેજી ખાંધણીના લગભગ પાંચસો પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીંમત ફક્ત એક રૂપીઓ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ.

નિઝામીયા બુકડીપો.

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

કુતુહલ ઇસલામ

કા

પાંચવાં હિસ્સા

છપ રહા હે જો અનકરીખ શાયે હોગા જુસ્મેં
સલતનતે મીસરકે મુફ્સલ તારીખી હાલાત, વહાંકે પુરાને
ખાદશાહોંકી હકીકત ઓર હમલોંકા ખ્યાન કરનેકે ખાદ ઇસ-
લામી લશકરને મીસર ફતેહ કિયા ઉસકી કેફીયત દરજ
હોંગી. ફતેહ ઇસકન્દરીયા, કુતુખખાનએ ઇસકન્દરીયા, ઇરા-
નકી તવારીખ, પુરાને ખાદશાહાને ઇરાનકે હાલાત ઓર
ઇસલામી લશકરકા ઇરાનમેં જાનાં વગેરા હાલાત નિહાયત
હી દિલ ચરખ હે.

કીમત હર હિસ્સેકી એક રૂપીયા.

નિઝામીયા બુક ડિપો.

તીન દરવાઝા

અમદાવાદ.

કુતુહલ ઇસલામ

હિસ્સા ચોથા.

ખાખ ૩૭.

ફટકે હજબ.

અમીનુલ ઉમ્મત હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ખત્રીક અે
સાની હઝરત ઉમર રદી૦ કા ખત લશકરે ઇસલામ
કો જમે કરકે સુનાયા. સખ ઇસ મુખારક ખતકો સુનકર
ખોહોત ખુશ હુવે ઓર હઝરત ઉમર રદી૦ કી હમદદી ઓર
દિલસોઝીકા શુકરીયા અદા કરને લગે. ઇસકે બાદ હઝરત
અબુ ઉબેદા રદી૦ ને હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમતમે
ઝેલમે દરજ કિયાહુવા ખત રવાના કિયા.

“ શુર કરતાહુમે સાથ નામ અલ્લાહ કે જો
રહેમાન ઓર રહીમહે. યે ખત હે અબદુલ્લા બિન ઉમર
બિન ખત્તાબ રદી૦ અમીરુલ મોમેનીનકી ખિદમતમે ઉનકે

આમિલ અબુ ઉબેદા કી તરફસે, સલામતી હો આપ પર. પસ બ તેહકીક મે તારીફ કરતાહું' ઉસ અલ્લાહકી જુસકે સિવા કોઈ માઅબુદ નહીહે ઓર દુરૂદ લેજતાહું' ઉસકે નબી હઝરત મોહમ્મદ સલ૦ પર ઓર જાનો તુમ યા અમીરૂલ મોમેનીન ઇસ અમરકો કે તેહકીક અલ્લાહ તઆલા ગાલિબ ઓર ખુજુર્ગ હે ઓર ઉસકે વાસ્તે સબ તારીફહે. તહેકીક ફતેહ ક્રિયા હમારે હાથોં પર કનસરીનકો ઓર ફતેહ ક્રિયા શેહેર હલખ ઓર ઉસકે ઇલાકે કો અઝરૂએ સુલેહકે ઓર બ તેહકીક નાફરમાનીકી ઉનલોગોંને જો હલખકે કિલેમે હે' વો બોહોત લોગ હે' અપને ખીતરીક ચુકન્નાકે. ફરેખ ક્રિયા ઉસને હમારે સાથ કઈ બાર ઓર મારડાલા હમસે કઈ એક મુસલમાનોંકો જુનકે વાસ્તે અલ્લાહ તઆલાને શહાદત લિખદી થી. હમ બરાબર કિલેકા મુહાસિરા ક્રિયે હુવેહે' લેકિન ચુકન્નાને હમકો દિક ક્રિયા હુવાહે ઓર ફરેખાના ચ.લે' ચલતાહે અગર આપ ઇજાઝત દેતો મે ઇસ કિલેકા મુહાસિરા છોડકર એનતાકીયેકી તરફ બઢું. મે આપકે હુકમકા ઇનતેઝાર કરૂંગા સલામતીહો આપ પર ઓર તમામ મુસલેમીન પર.

હઝરત અબુ ઉબેદા રહી૦ ને ચે ખત લિખકર અબ-દુલા બિન કરત રહી૦ ઓર જાઅહ બિન જુરાન રહી૦ કે હવાલે ક્રિયા ઓર ઉનકો કહા કે-

“ જલદી ઇસ ખતકો મદીને મુનવરા પહોંચાવ તાકે હજરત ઉમર રદીંકી ફિકર મંદી દુર હો. ઓર એહલો ઇસલામ ખત સુનકર ખુશ હો. ”

અબદુલ્લા બિન કરત રદીં ઓર જાઅદ બિન જુરાન રદીં ખત લેકર મદીને મુનવરાકો રવાના હુવે. વો અબી શામકી સરહદસે પાર ન હુવેથે કે ઇન્હોં એક મુસલેહ સવાર આતા હુવા દિખાઇ દિયા. અબદુલ્લા રદીં ને યે દેખકર અપને સાથી જાઅદ રદીં સે કહા.

“ યે કોન સવાર હમારી તરફ આ રહાહે શાયદ કોઈ દુશમન હોગા ઇસ લિયે હથીયાર સંભાલ લો ” જાઅદ રદીંને આનેવાલેટી તરફ ગોરસે નજર કરતે હુવે જવાબ દિયા.

“ ઇસ ઇલાકે મે હમારા કોઈ દુશમન નહીંહે યે સબ લોગ હમારી હિકાજત મે હો. હથીયાર સંભાલનેકી કોઈ જુરત નહીં ”

જાઅદ રદીં ઇતના કહેને પાયેથેકે સવારને પાસ પહોંચકર અસ્સલામો અલયકુમ કહા. અબદુલ્લા રદીં ઓર જાઅદ રદીંને જવાબમે વાઅલય કમુસ્સલામ કહા, સવારને ઇન દોનોંસે ખુશ.

“તુમ કહાંસે આ રહે હો ? ” અબદુલ્લા રદીંને કહા-

“ હમ લશકરે ઇસલામકી તરફસે મદીને મુનવ્વરાકો જા રહે હે. મગર તુમ કોનહો ? ચોર કહાંકા કરદ હે ? ” સવારને જવાબ દિયા.

“ મેરા નામ ખિલાલ ખિન એદ અલ તાઇહે ચોર મે અપને ગિરોહ સમેત લશકરે ઇસલામમે શામિલ હોને જાતાહુ. મેરે હમરાહી મેરે પીછે આ રહે હે, મેને દુરસે તુમકો દેખા થા ઇસલિયે તુમારા હાલ દરયાફત કરને કે લિયે આગે નિકલ આયા ચોર તુમસે લશકરે ઇસલામકી કેફીયત પુછી. ” અબદુલ્લા રહીં ને કહા.

“ લશકરે ઇસલામ હલખ કે કિલોકા મુહાસિરા કિયે હુવે હે, તુમ ઉનસે વહાં જાકર મિલો. ”

ચે કહેકર અબદુલ્લા રહીં ચોર જાઅદ રહીં ખિલાલ રહીંસે રૂખસત હોકર મદીને મુનવ્વરેમે પહોંચે ચોર હઝરત ઉમર રહીં કી ખિદમતમે હાજિર હુવે ચોર હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંકા ખત પેશ કિયા. હઝરત ઉમર રહીં ને ખત પઢા ચોર ખુશ હુવે ફિર નમાઝકે બાદ તમામ મુસલમાનોં કો સુનાયા ચોર વોખી ખત સુનકર બોહોત ખુશ હુવે. હઝરતુત ચોર ચમનકે કુછ લોગ હાજિર હુવે ચોર ખલીફએ સાની હઝરત ઉમર રહીં કે રૂખરૂ અરઝકી.

“ હમ લોગ શામ જાનેકે ઇરાદેસે આયેહે ચોર

આપકી ઇબ્જત ચાહતેહે ? ” યે સુનકર હઝરત ઉમર રહીં
ને ફરમાયા.

“ તુમપર અદલાહકી રહેમત હો તુમ કિતને આદમી
હો ? ” ઉન્હોંને જવાબ દિયા.

“ હમ ચારસો સવાર હેં મગર હમારે સાથ કુછ
ઘોર આદમી હેં અનકે પાસ સવારી નહીં હે અગર આપ
સવારીકા ઇનતેઆમ કરદેતો હમ બ આરામ સફર તય કરકે
લશકરે ઇસલામમે બ મિલે ” હઝરત ઉમર રહીં ને પુછા-

“ વો કિતને આદમીહેં અનકે પાસ સવારી નહીં હે ”
ઉન્હોંને કહ્યા.

“ વો એકસો આઢીસહેં ” હઝરત ઉમર રહીં ને
ફિર પુછા.

“ કયા વો સબકે સબ અરબ હેં ? ” ઉન્હોંને કહ્યા.

“ ઇનમે થોડે અરબહેં બાકી ગુલામહેં, ઉનકે માલિકોંને,
ઉનકો ઇબ્જત દેહીહે ઘોર વો લડાઇમે બડે બહાદુર
ઘોર જફાકશ હેં ”

યે સુનકર હઝરત ઉમર રહીં ને ઉસી વકત હુકમ
દિયાકે બયતુલ માલસે સત્તર ઉંટ ઇનકો દેહો. દોદો આદમી
એક એક ઉંટપર સવાર હોબાઇંગે ફિર ઇનકે હુકમે દોઆએ

એરકી ઓર ઇનકો રૂબસત ક્રિયા ઓર અબદુલ્લા બિન કરત રહીં કો કહાકે-

“ તુમ મેરા ખત લેકર ઇસ ગિરોહકે હમરાહ અબુ ઉબેદા રહીં કો પાસ જાવ ” ઇસકે બાદ હઝરત ઉમર રહીં ને ઝેલમેં દરજ ક્રિયા હુવા ખત લિખા.

“ શુરૂ કરતાહું મે સાથ નામ અલ્લાહકે જો રહેમાન ઓર રહીમહે. યે ખત હે મિન જાનિબ અબદુલ્લાહ ઉમર અમીરૂલ મોમેનીન બ જાનિબ ઉનકે આમીલ અબુ ઉબેદા આમિર બિન જરરાહ કે. પસ તહેકીક મે તાઅરીફ કરતાહું ઉસ અલ્લાહકી જીસકે સિવાયે કોઈ માઅબુદ નહીં ઓર દુરૂદ લેજતાહું ઉસકે નખી હઝરત મોહમ્મદ સલો પર. તેહકીક પહોંચા મેરેપાસ ખત તુમારા બહસ્તે કાસેદોંકે પસ ખુશ ક્રિયા મુઝકો ઇસ ખબરને કે તુમકો દુશમનોં પર અલ્લાહ તઆલાને ફતેહ દી. લેકિન તુમને જો ધરાદા ક્રિયાહે જાનેકા ઉનકે શહીરોંકી તરફ જો હલખ ઓર એનતાકીયેકે દરમીયાન હેં ઓર છોડ દેનેકા હલખકે લોગોંકો ઉનકે હાલપર પસ યે તો મેરી રાયે નહીં હે કે છોડદો ઉસ શખ્સકો જીસકા શેહેર ઓર ઇલાકા તુમને લે લીયાહે અગર તુમ બગેર કિલા ફતેહ કરનેકે ઓર તરફ ચલે જાવગેતો યે ખુરી મિસાલ કાયમ હોગી. યે ખબર તમામ મુલકમે ફેલજાયગી કે તુમ હલખકે કીલેપર કાહિર ન હોસકે ઇસમે તુમારી મુખકી હોગી

હાકિમે હલખકી બડી ઇઝઝત ઓર નામવરી હોગી. જાખલ
ઉસકી તાઅરીફ હોગી ઓર દુસરે શેહેરભી ઇસકી, પયરવી
કરનેકી ખુશી કરીંગે ઓર તુમકો હરજગા મુશકિલકા સામના
હોગા. રૂમીયોંકો તુમપર જુરાઅત પયદા હો જાયગી ઓર
વહાંકે હાકિમ આપસમે તુમારે મુતઅદિલક મશવિરા ભી
કરીંગે' ઓર લશકર એકજા કરકે તુમારા મુકાબિલા કરીંગે
ઇસલિયે તુમ કિલએ હલખકા મુહાસિરા છોડદેનેસે પરહેઝ
કરો ઓર ખરાખર ઇસકો ઘેરે રહો. જખ તકકે અદલાહ
તઆલા હુકમ કરે ઓર વો બહેતરીન હે હુકમ કરનેવાલા.
તુમ અપને લશકરકો ઇરદ ગિરદ ફેલાવ ઓર આસ પાસકે
ઇલાકોંમે' થોડા થોડા લશકર ભેજતે રહો. જો શખ્સ તુમસે
મુસાલિહા કરે' ઉનકે સાથ મુલેહ કરો ઓર જો તુમારે સાથ
સલામતી ઇખતિયાર કરે' તુમભી ઉનકે સાથ સલામત રવી
કરો ઓર અદલાહ તઆલાસે હરવકત ડરતે રહો. રવાના
કિયે હે' તુમારી તરફ સવારાને યમન ઓર હઝરમુત જીનમે
કુછ ગુલામ ભી હે' મગર લડાઇમે' બડે બહાદુર હે' ઉન્હોંને
અદલાહકી રાહમે' જાન ખરચ કરનેકા મુસમમ ઇરાદા કિયા
હુવા હે. ઇસી તરાહ ઇનશાઅદલાહ તુમકો ખરાખર કુમક
પહોંચતી રહેગી. સલામતી ઓર રહેમત હો અદલાહ કી
તુમપર ઓર તમામ મુસલમાનોંપર."

અબદુલ્લા ખિન કરત રહીઁ ઓર જાઅદ ખીન જુરાન

રહીં એહલે યમન ઓર હઝરતમુતકે હમરાહ શામકી તરફ રવાના હુવે. રાસ્તેમે એહલે યમન અબદુલ્લા બિન કરત રહીં કે સાથ ખાતે કરતે જાતેથે ઓર ઉનસે એહલે અરબકી પુતુહાતકા હાલ પુછતે જાતેથે, આખર ઉન્હોંને પુછા-

“ ઇસ વકત લશકરે ઇસલામ કિસ જગાહે ઓર કયા કર રહ્યા હે ? ” અબદુલ્લા રહીં ને જવાબ દિયા.

“ આજકલ એહલે ઇસલામ હલળકે કિલેકા મુહાસિરા કિયે હુવેહે. ઇસ મુહાસિરેકો અંદ માહસે જિયાદા અરસા ગુઝર ગયા હે મગર કિલા ફતેહ હોનેમેં નહીં આતા કિલેકા હાકિમ યુકન્ના નામીહે જોખડા ચાલાક ઓર હોશીયાર હે. ઇસને હમકો અઝહુદ દિક કર રખાહે કબી વો રાતકો હમપર ઉતર આતાહે ઓર બે ખળરીમે હમારે આદમી કતલ કર દેતાહે, કબી હમારે રસદ લાનેવાદોં પર ચુપકેસે હમલા કર દેતાહે ઓર હમારા માલો અસખાબ લુટ લેતાહે, કબી કિલેસે પત્થર ઓર તીર ખરસાતાહે કબી હમકો ગાફિલ પાકર હમારે આદમી ગિરફતાર કર લે જાતાહે ઓર ઉં નકો કિલેકી ફસીલ પર ખડા કરકે હમારે સામને કતલ કર દેતા હે. હમને બોહતેશ ઉસકો તંગ કિયા હે. ઉસકે સિપાહી કતલ કિયેહે મગર વો અયસા દિલેર ઓર ચાલાક હે કે હમારી કુછ પરવા નહીં કરતા જંગે ચરમુકકે બાદ હમને અયસા મનચલા રૂમી કોઈ નહીં દેખા પસ હમ આજકલ અયસે મખમસેમેં ફસે હુવેહે ”

અખદુલ્લા બિન કરત રદી૦ જખ ઝીકર કર રહેથે તો સુનને વાલોંમેં એક શખસ બનીઝરીફ મલુકે કન્દાકા ગુલામથા જુસ્કા નામ વામિસ રદી૦ થા ઝોર કુનનીયત ઉસકી અખુલ હોલ થી. યે શખસ બડા કઠાવર ઝોર તનુમંદ થા. ઉસકી ગરદન મોટી ઝોર છોટી થી. રંગ સિયાહ થા ઝોર બિલકુલ એક હાથીકી માનિન્દ દિખાઈ દેતા થા ઘોડેપર ચઢતા તો પાઉં ઝમીનપર પહોંચતે થે. વો નામી શેહસવાર ઝોર મશહુર જંગબુથા. ઝોર યમન ઝોર હઝરમુતકે ઇલાકોંમેં તમામ લોગ ઉસકી શુબખત કી તાઅરીફ કરતે થે ઝોર બડી ઇઝતકી નિગાહસે દેખતે થે. બલકે અપની મજલિસોંમેં તાઅબુબકે સાથ ઉસકા ઝિકર કરતેથે ઝોર ઉસકે કારનામે સુનકર હયરાન હુવા કરતેથે. કહો કામતમે તો વો બત્તા થાહી મગર દીલેરી ઝોર બહાદુરીમે ભી અપને તમામ ઇલાકેમે અપના નઝીર નહી રખતા થા.

જખ રાસ્તેમેં અખદુલ્લા રદી૦કી ઝખાની વામિસ રદી૦ને યુકન્નાકા હાલ સુના તો વો સખત જોશમેં આયા ઝોર અખદુલ્લા બિન કરત રદી૦કો કેહને લગા.

“અય બિરાદરે અરબી ! ખુશ હોકે મેં લશકરે ઇસલામમેં શામિલ હોને જાતા હું. અલ્લાહને ચાહા તો મેં યુકન્નાકો જુસ્કી તુમ ઇતની તારીફ કરતે હો અયસા ખવાર

ઔર જલીલ કહંગા કે ઉમર લર યાદ રખેગા. ” અબદુલ્લા રદીંને ઇસકી તરફ દેખકર તાઅજબુઅસે કહા.

“ અય હુઅશકે બેટે ! તુને બડી ડીંગ ચલાઈ હે ઔર તકબુરકા કલમા કહા હે મગર યાદ રખકે જુસ રૂમી સવારને હમકો તાંગ ક્રિયા હે વો તુજસે જલીલ ન હોગા. યું મોહુમ ઉમ્મીદ ન બાંધ જબ તુ હલબ મે પહોંચકર ઉસકે હાલાત સુનેગા તો ફિર તુજકો મેરી ખાતકી કદર માલુમ હોગી. જરીસે જરી અરબ ઔર અમીરસે અમીર મુસલમાન વહાં મોબુદ હેં મગર ઉસકા કુછ બિગાડ નહીં સકતે વો જુકા તું ખમ ઠોકકર મુકાબિલ ખડા હે. વો અયસે બાપકા બેટા હે જુસને જબરદસ્તી હલબકા તમામ ઇલાકા કયસરે રૂમકે હાથસે છીનકર અપને કબજેમેં કર લિયા ઔર કયસરે રૂમને બંદાયે ઇસ પર ફોજ કશી કર-નેકે ઇસકો હલબકે ઇલાકેકા રઇસ તસલીમ કર લિયા. ઉસકા બેટા યુકન્ના હુ બહુ અપને બાપકી માનિદ હે તુમ એક ગુલામ હોકર ઉસસે કયોંકર આહોદ ખરા હો સકોગે. ”

વામિસ અબુલ હોલ રદીં જે તકરીર સુનકર જોશમે આગયા ઔર કહેને લગા.

“ અય ખિરાદર ! તુમને મુજકો હકીર સમજા ઔર મેરી કદર નહી જાની, મેરે હમરાહીયોંસે પુછે કે મે ફીતની

કીમતકાહું. મુસલમાન હોનેસે પહેલે મેને તમામ ઇલાકેમે હલચલ મચાદીથી મેરે નામસે લોગ કાંપતેથે મેને જમાઅ-તોંકી જમાઅતેં લગાદીહેં, લશકર મુનતશિર કર દિયેહેં, દાયેં ખાયેં તાખ્તો તારાજકી હે, સેંકડો જવાનોંકો કતલ કર ડાલા હે, કઈ ગાંઠ ઉજાડ કરદીયે હેં, કિસીને મારે ડરકે મેરા પીછા નહીં ક્રિયા, કિસીકો મુજસે ખાઝ પુર્સ કરનેકી જુરા-અત નહીં પડી કોઈ મેરા દામનગીર નહીં હુવા સખ મુજસે ડરતેથે. અગરમે ઇસવકત મુસલમાન ન હોતા ઓર મુજકો અલ્લાહકા ડર ન હોતાતો મે ઇસી વકત તુમહેં ઇસ હિકારતકા મઝા ચખા દેતા”

અબ્દુલ્લા બિન કરત રદીં વામિસ અબુલ હોલ રદીંકી ઇસ દિલેરાના ગુફતુગુ સુનકર ચુપ હો ગયા. વામિસ રદીં કે હમરાહીયોંને અબ્દુલ્લા રદીં કે કહા.

“ વામિસ જો કુછ કહેતાહે બિલકુલ સચહે બિલાશુખ્હા વો ખડા ઝોર આવર ઓર દિલેર હે ઓર ઉસકે હયરત અંગેઝ કારનામે લોગોંકી ઝખાનપર હિક્કઝહેં. મયદાને જંગમે કભી અપને હરીફકો ઉસને જિન્દા નહીં છોડા ઓર કભી કિસી ભાગતે હુવેકો જિન્દા જાને નહીં દિયા. હમકો ઉમ્મીદ હે કે વામિસ રદીં કે પહોંચતેહી લશકરે ઇસલામકો ખડી તકવીયત હાસલ હોગી ”

ઇસ પર ગુફુશ ખતમ હુઇ ઓર એહલે યમન જલ્દ જલ્દ મનઝીલે તય કરતે હુવે લશકરે ઇસલામકે કરીખ પહોંચે ઓર લશકરે ઇસલામકો દેખતેહી અલ્લાહો અકબરકા નાઅરા ખલ્દ ક્રિયા. લશકરે ઇસલામનેહી ચારેં તરફસે ખુશીકા નાઅરા ખલ્દ ક્રિયા. લશકરકે આમદકી ખબર સુનકર હઝરત અબુ ઉબેદા રદીં ઉનકે ઇસતિકબાલ કો નિકલે ઓર ઉનકા ખેર મકદમ ક્રિયા. એહલે યમન વ હઝરત મુત અપને અપને કબીલેકે લોગોંમેં જો ઇનકે કરાખતીથે જામિલે ઓર ઉનકે પાસ ફરોકશ હુવે. વામિસ અબુલ હોલ રદીં કબીલએ ખની ઝરીફ કન્દાકે પાસ ઠેરા, જુનકા વો ગુલામ મશહુર થા.

દિનભરતો લશકરમે અમનો અમાન રહાજખ રાત હુઇતો નમાઝકે બાદ હર ગિરોહકે કુછ આદમી સોગયે ઓર કુછ આદમી અપને અપને ગિરોહકે ગિર્દ પહેરા દેને લગે. વામિસ રદીં ને જો ખની ઝરીફકો ઇસ ઘબરાહટમે દેખાતો ઉસને એક આદમીસે પુછા.

“ તુમારા લશકર કિલેકા મુહાસિરા ક્રિયે હુવેહે, લશકરકે ગિર્દ પહેરા મુકરર હે, કોઈ મુખાલિફ તુમારે સામને નહીં ફીર તુમકો કિસ બાતકા ખોફહે ઓર યે ઘબરાહટ ઓર ખે આરામી કયસી હે ? ” યે સુનકર ઉસ શખ્સને જવાબ દિયા,

“ અય વામિસ રદી૦ તુમકો માલુમ નહીં કે ઇસ કિલેકા હાકિમ ખડા મુતફન્ની હે. વો દિનકો હમારે મુકાબિલે પર નહીં આતા મગર રાતકો હમેં ગાફિલ પાકર હમપર હમલા કરદેતાહે ઇસલિયે હમ અપની હિકાજત આપ કર રહે હેં વો અયસા બા ખબર હે કે હમમેસે જો ગીરોહ ગાફિલ હોતાહે ઉસપર શેરકી તરાહ ઘાતસે નિકલકર આ પડતા હે ” યે સુનકર વામિસ રદી૦ ને કહા

“ જખ કિલેકે દરવાઝે ઓર રાસ્તે ફૂટે હુવેહેં તો વો ફિર આસમાનસે આ પડતા હે ? ” ઉસને જવાબ દીયા.

“ ઇસ કિલેમે કોઇ પોશીદ રાસ્તા હે જુસ્કી કિસીકો ખબર નહીં વો ઇસ રાસ્તેસે નિકલ આતાહે ઓર હમકો ખચેનીમે ડાલ દેતાહે ”

યે ખાતેં હો રહીથીં કે એક કનારેસે શોરો ગુલકી આવાઝ આઇ જુસ્કો સુનકર ઉસ શખ્સને વામિસ અખુલ હોલ રદી૦ સે કહા.

“ અય અખુલ હોલ ! અખ અપને કનોંસે સુનલો ? દુશમન હમારે કિસી ગિરોહ પર આપડે હે ”

યે સુનતેહી અખુલ હોલ રદી૦ ને અપની તલવાર ખીંચલી ઓરઢાલ કાંધેપર ડાલકર જહાંસે શોરો ગુલકી આવાઝ સુનાઇ દેતીથી ઉસ તરફ દોડા ગયા, ઉસકે

હમરાહી બી ઉસકે પીછે હુવે. વામિસ અબુલ હોલ રહીં
જાતેહી શેરકી તરાહ ગરબ ઓર પુકારાકે—

“ મેં હું વામિસ અબુલ હોલ ! તુમારી જાન ખાને
આયા હું ”

રૂમી ઇસકા નાઅરા સુનકર દહેશત ખા ગયે ઓર
કિલેકી તરફ લાગે મગર વામિસ અબુલ હોલ રહીં ઓર
ઉસકે હમરાહીયોંને ઉનકા પીછા ક્રિયા ઓર ઉનકો મારતે
મારતે કિલેકે દરવાઝે તક છોડ આયે. રૂમીયોંમે સો દોસોકો
વામિસ રહીંને મારડાલા. વામિસ અબુલ હોલ રહીં શાયદ
કિલેકે અનદર ઘુસ જાતા મગર હઝરત અબુ ઉબેદા
રહીં કા એક સવાર ઉસકે પાસ પહોંચ્યા ઓર ઉસને
વામિસ અબુલ હોલ રહીં કો કહા—

“ સરદારકા હુકમ હેકે તુમ સખ વાપિસ આજાવ ઓર
અપને આપકો હલાકત મે મત ડાલો. ”

વામિસ અબુલ હોલ રહીં ઓર ઉસકે હમરાહી ચે
સુનકર વાપિસ આગયે. જળ સુબેહકી નમાઝસે ફારિગ
હુવે તો હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંને રાતકે હમલેકા ઝિકર
ક્રિયા ઓર પુછા.

“ વો કોન ગિરોહથા જીસને તારીકીમે રૂમીયોંકા

તઆકુળ ક્રિયા ” એ સુનકર સુરાકા બિન મકરણ રદી૦ ને જો કન્દા કોમકા રઈસથા આગે બઢકર જવાળ દિયા.

“ કલ રાત રૂમીયોં કો કતલ કરને વાલે હમારે બાઈ ઝરીફ થે જો કલહી યહાં વારિદ હુવે હેં. ઉનકે હમરાહ વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ થા જીસને યે કારે નુમાયાં ક્રિયાહે.” હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ ને પુછા.

“વામિસ અબુલ હોલ કોનહે ?” સુરાકાને જવાબ દિયા:-

“ વો બની ઝરીફકા ગુલામહે મગર બડા શહેઝોર ઓર બડાદુર હે ” અબુ ઉબેદા રદી૦ ને ફરમાયા.

“ એક ગુલામસે અયસા હયરત નાક કામ વાકઈ તાઅજબુઅ ખેઝ હે ” એ સુનકર હઝરત ખાલિદ રદી૦ ને કહા.

“ બિલા શુખ્ડા, વામિસ અબુલ હોલ રદી૦ હયરત નાક કામ કરતા હે. મુઝકો એક શખ્સને ઉસકે હયરત નાક કારનામે સુનાયેથે. બિલા શુખ્ડા વો બડા જરી ઓર શુબ્હા હે ઓર એહલે યમન ઉસકી અઝહદ કદર કરતે હે વો અકેલા એક લશકરકા મુકાબિલા કર સકતાહે. યે રૂમી સિપાહી ઇસકે આગે કયાથે ? અગર આપ ઇસકો વાપિસ ન ખુલાલેતે તો અજબ નહીં વો રૂમીયોંકે પીછે કિલેમે ઘુસ જતા ” એ સુનકર હઝરત અબુ ઉબેદા રદી૦ બોહોત ખુશ હુવે ઓર ફરમાયા.

“ ઉસકો મેરે સામને ખુલા લેજો તાકે મે ઉસકો દેખું
ઘોર ઉસકે સાથ ખાતચીત કરું ”

ફારન વામિસ અખુલ હોલ રહીં કે ખુલાયા ગયા
ઘોર વો હઝરત અખુ ઉખેદા રહીં કી ખિદમતમેં હાઝિર
હુવા હઝરત અખુ ઉખેદા રહીં ને ઉસકો શાખાશી દી ઘોર
કહા.

“ અય અખુલ હોલ ! મેને તુમારી શુબઅતકી બડી
તારીફ સુનીહિ ઘોર તુમ બડે બડે માઅરીકોમે રહે હો
ઇસલિયે ઇસ કિલેકે ફતેહ કરનેકી કોઇ તદબીર તુમારે
ઝેહેનમેં આયેતો મુઝે બતાવ ” ઇસકે જવાબમે વામિસ
અખુલ હોલ રહીં ને કહા.

“ અય સરદાર ! કિલા ફતેહ કરનેકી કોઇ ઘોર તજ-
વીઝ નહીં હો સકતી સિવાય ઇસકે કે હુમમેસે કોઇ શખ્સ
કિલેકે અનદર જાયે ઘોર કિલેકા દરવાઝા ખોલદે ” હઝરત
અખુ ઉખેદા રહીં ને યે તદબીર સુનકર ફરમાયા.

“ કિલેતક પહોંચના સખ્ત મુશકિલ હે ઇસી મુશકિલને
હુમકો યહાં ઠયરા રખાહે. જબ હુમ કિલેકે નઝદીક
જતેહેં તો કિલેવાલે હુમપર પત્થર બરસાતેહેં. હુમકો મ-
જબુરન વાપિસ આના પડતાહે. દુશમન નિકલતે નહીં
કે હુમ ઉનકા મુકાબિલા કરકે ઉનપર ગાલિબ આયે ”
વામિસ રહીંને જવાબમે અર્જકી.

“ અગર આપ મુઝપર લરોસા કરેં ઓર તીસ જાંખાઝ જવાન મેરે હમરાહ કરદેં તો મે કિસી તરેહ કિલેકે અંદર પહોંચનેકી કોશીશ કરૂંગા.” યે સુનકર હઝરત અબુ ઉબેદા રહીં ઓર ઉનકે હમરાહી મુતઅબજીબ હુવે ઓર અબુ ઉબેદા રહીં ને ફરમાયા.

“ મેરી સમઝમે યે ખાત નહીં આતીકે તુમ કિસ તરાહ તીસ આદમીયોં કે સાથ કિલેમે દાખિલ હો સકોમે જખકે હુમ ઇતને બડે લશકરકે સાથ કુછ ન કર સકે ” વામિઝ અબુલ હોલ રહીં ને જવાબ દિયા.

“ આપ રોઝે રોશનમે યે કોશીશ કરતે હેં ઓર મે રાતકી તારીકીમે યે કોશીશ કરૂંગા. આપ મુઝસે ઓર કુછ ન પુછેં સિર્ફ તીસ આદમી મેરે હમરાહ કરદેં ” હઝરત અબુ ઉબેદા રહીં ને ફરમાયા.

“ મુઝે તુમપર પુરા લરોસા હે. કયોંકે જો શખ્સ એહલે ઇસલામકા ખેર ખવાહ હો ઉસપર મે પુરા એતેખાર કરતાહું. તુમ તીસ આદમી લેલો ઓર જીસ તરાહ ચાહો કરો. ”

હઝરત અબુ ઉબેદા રહીં ને ઇતના ફરમાકર ઉસી વકત તીસ જાંખાઝ આદમી અબુલ હોલ રહીં કે હમરાહ કર દિયે ઓર ઉનકે કહા કે—

“વામિસ રદીં કો મેને તુમપર સરદાર મુકરર ક્રિયા હે, ઇસકે એહકામકી તાઅમીત ખિલા ચુનો ચરા કરના ઓર ઇસ ખાતસે ખુરા ન મનાના કે મેને અરબ કે શરીફોં પર એક ગુલામ કો સરદાર મુકરર ક્રિયા હે. અગલતો ઇસલામમે ઇસ ખાતકી કોઇ તમીઝ નહીં લેકિન તુમારી તસલ્લી કે લિયે મે તુમકો યાદ દિલાતાહું કે જબ આંહઝરત સલ્લં કે એલચી કો ખની ગસ્સાનને શામકી સરહદ પર કતલ કર દિયા તો આં હઝરત સલ્લં ને તીન હઝાર જવાન શામકી સરહદ પર લડાઇ કે લિયે રવાના ક્રિયેથે. જનમે ખડે ખડે નામી ઓર ખાનદાની શરીફ અરબ થે હત્તા કે ખુદ આંહઝરત સલ્લં કે ચચેરે લાઇ જાઅફરે તઇયાર ખિન અખી તાલિખ રદીં લી ઉનમે મોબુદથે મગર ઇન સળપર આપને આપને ગુલામ ઝયહ ખિન હારિસ રદીં કો સરદાર મુકરર ક્રિયાથા ઓર હુકમ દિયાથા કે અગર ઝયહ ખિન હારિસ રદીં શહીદ હો જાયેં તો ઉનકી જગે જાઅફરે તઇયાર રદીં સરદાર મુકરર હોં અગર વોલી શહીદ હો જાયેં તો ફિર અખદુદલા ખિન રવાહો રદીં સરદારે લશકર તસલ્લીમ ક્રિયે જાયેં અગર વોલી શહીદ હો જાયેં તો ફિર લશકરે ઇસલામ અપની મરઝીસે કિસીકો સરદાર મુનતાખિખ કર લે. ચુનાંચે અયસાહી હુવા કે મુતા મકામમેં એહલે ઇસલામકા મુકાખિલા ખની ગસ્સાન ઓર રૂમી લશકરસે જો તેઅદાદમેં ખોહોત થા હુવા. ઝયહ ખિન હારિસ રદીં શહીદ

હુવે. ફિર જાઅફરે તખ્યાર રહીં હુવે ફિર અખદુલ્લા
 બિન રવાહા રહીં શહીદ હુવે. આખિર લશકરીયોને ખાલિદ
 બિન વલીદ રહીં કે સરહાર મુનતખિખ કિયે. ખાલિદ રીં
 ને ખડી બાફેશાનીસે લશકરે ઇસલામકે હુશમનોસે બચાયા
 ઓર ખડી તાઅરીફકે સાથ મહીને મુનવસ વાપિસ આયે ઉસ
 વકત આં હઝરત સલં ને ખાલિદ બિન વલીદ રહીં
 કે સયકુદ્લાહકા ખિતાબ ઇનાયત ફરમાયા. ફિર આં હઝરત
 સલં ને ઝયદ બિન હારિસ રહીં કે બેટે અસામા રહીં
 કે લશકરકા સરહાર મુકરર કરકે શામકી સરહદ પર જાનેકા
 હુકમ દિયા. અસામા રહીં અલી રવાના નહીં હુવાથા કે આં
 હઝરત સલં ને વફાત પાઈ. સહાબા રહીં ને ખલીફએ
 અવલ હઝરત અબાબકર રહીં કે કહાકે “ અસામા રહીં
 ઓર ઉસકે લશકરકે રોકલિયા જાયે ઓર મહીનેકી હિફા-
 ઝત કે લિયે રખ લિયા જાયે ” મગર હઝરત અબાબકર
 સિદ્દીક રહીં ને કહા કે “ જુસ લશકરકે પયગમબરે
 ખુદા સલં ને શામકી સરહદ પર જાનેકા હુકમ દીયાહે
 ઉસકે મે રોકના નહીં ચાહતા ” હાલાંકે હાલત ખતર
 નાકથી મગર ખલીફએ અવલ રહીં ને આંહઝરત સલં
 કે હુકમકી પુરી તાઅમીલકી. ઇસ લશકરમે ખુદ હઝરત
 ઉમર રહીં બી અસામા રહીં કે માતેહત મોબુદમે
 આખિર હઝરત ઉમર રહીં ને ખલીફએ અવલ હઝરત અબા
 બકર સિદ્દીક રહીં કે કહાકે “ અમર ઇસ લશકરકે

ગુરૂદી સરહદ પર લેજના ચાહતેહો તો કમ અઝ કમ ઇસકા
 સરદાર તબદીલ કરો. ઓર કેસી ઓર કાબિલ રહિસ અરબકો
 ઇસપર મામુર કરો. ” ખલીફએ અબ્બલ હઝરત અબાબકર
 રહીં જે સુનકર હઝરત ઉમર રહીં પર સખ્ત નારાઝ હુવે
 ઓર ફરમાને લગે કે ” અય યેરે ખત્તાબ કે કયા તુ મુઝે
 ઉસ શખ્સકો માઅજુલ કરનેકી તહેરીક કરતાહે જમરે.
 ખુદ હઝરત રસુલે ખુદા સલ્વં ને ઇસ લશકર પર સરદાર
 મુકરર ક્રિયાહે. ” જે સુનકર હઝરત ઉમર રહીં હમ બખુદ
 રહે ગયે. ફિર ખલીફએ અબ્બલ રહીં ને અસામા રહીં
 કો ખુલાયા ઓર ઉસકો કહાકે “ તુમકો ખુદ રસુલે ખુદા
 સલ્વં ને ઇસ લશકરકા સરદાર મુકરર ક્રિયાયા ઇસ દિયે
 મે બી તુમારી ઇઝઝત કરતાહું ઓર તુમસે દરખવારત
 કરતાહું કે અહેલે લશકરમેસે હઝરત ઉમર રહીંકો ઇન્જઝત
 દોકે વો બજાયે તુમારે હમરાહ સરહદ પર જાને કે મેરેપાસ
 રહેં ઓર હમકો અપને મશવિરેસે ખિલાફત કે કારોબારમેં
 ઇમદાદ દેતે રહેં. ” અસામા રહીં ને બખુશી ઇન્જઝત દેદી
 ઓર આપ લશકરકે સાથ સરહદકી તરફ રવાના હુવા.
 જે તમામ ખાતે મેને ઇસલિયે તુમકો યાદ દિલાઇહે કે
 તુમ ઇસ ખાતસે મલુલ ન હોકે મેને વામિસ અખુલ હોલ
 રહીં કો તુમપર સરદાર મુકરર ક્રિયા હે. મેં સચ કહેતા
 હું કે અગર લશકરે ઇસલામકી અમારતકા બોઝ મેરે દોશ

પર ન હોતા તો મે ખુદ વામિસ અખુલ હોલ રહીં કી માતેહતીમેં ઉસકે હમરાહ જતા ”

હઝરત અખુ ઉમેદા બિન જરરાહ રહીં કી યે તુલો-તવીલ તકરીર સુનકર ઉન સખકે દિલ ખુશીસે ભર ગયે આર કેહને લગે—

“ અય સરદાર ! અગર આપ કિસી ગૈર મુસલિમકો લી હમારે ઉપર સરદાર મુદરર કર હેં તો લી હમ બિલા સુનો ચરા આપકે હુકમકી તાઅમીલ કરીંગે આર ઉસ સરદારકી દિલો જાનસે ઇતાઅત કરીંગે. હમ સખ મિલકર વમિસ અખુલ હોલ રહીંકો અપના સરદાર મુકરર કરતે હેં આર ઉસકે હુકમપર અપની જાન દેનેપર તઇયાર હેં.”

યે સુનકર વામિસ અખુલ હોલ રહીંને ઉનકા શુકરિયા અઢા કિયા આર હઝરત અખુ ઉમેદા બિન જરરાહ રહીંકો કેહા—

“ લશકરકા કેમ્પ યહાંસે ઉઠાકર ત્રીન ફરસંગપર પહોંચાયેં આર એક હઝાર સવારકો એક સરદારકી માતેહત હરાકત તઇયાર રખેં. જગ મેં ઇતતિલાઅ હું ઉસી વકત વો હઝાર સવાર કિલેકી તરફ અ.યેં આર જુસ દરવાજેપર અડલાહો અકબરકી આવાઝ સુનેં ઉસ તરફ રૂખ કરેં આર જશ્દ કિત્તેમે દાખિલ હોકર હમસે મિલ જાયેં. હમ ઉસ

વકત ખતરનાક હાલતમે હોંગે મગર અદલાહને ચાહા તો મે ઉસ વકત તક ઝિન્દા હોઉંગા. જખ તકકે અરખ સવાર કિલેમે દાખિલ હો જાયે. ઇસિસે આગે મઆમલા સાફ હે ઓર ઇસ હઝાર સવારકી હિમ્મત ઓર જુરઅતપર ફતેહ વ શિકસ્ત મુનકુસિર હે મે અદલાહ તઆલાકી તવફીકસે કિલેમે ઇન્હે દાખિલ કર દુંગા. ”

વામિસ અબુલ હોલ રદીંકી યે જાં નિસારી ઓર જાંખાઝી દેખકર અબુ ઉબેદા રદીં કે દિલમે રિકકત પચદા હો ગઈ ઓર આપ અરમે પુરઆખ હોકર કહેને લગે.

“ ખેશક અયસે લોગ હે જીન્હોને અદલાહ તઆલાકી રજામંદી હાસલ કી હે ઓર ઉતકી નેઅમતોંકા અપને આપકો તુસતહક ખનાયા હે. ”

ફિર ખાલિદ બિન વલીદ રદીંકો મુખાતિખ કરકે ફરમાયા. “ અય અખા સુલેમાન ! ઇસ હઝાર સવારપર તુમ સરદાર ખનો ઓર ઉતકો લેકર કિલેમે જાવ અદલાહને ચાહા તો સિફ્ત તુમારે નામસે દુશમન કાંપ જાઈગે મગર ઇસ ખાતકા જુર જ્યાલ રખના કે જખ દુશમન અમાન માંગે તો ફિલફેર ઉતકો અમાન દેના ઓર તલવાર નિયામમે કર લેના. ”

યે ફરમાકર હજરત અબુ ઉબેદા રહીંને. ઉસ વકત લશકરકો કુચકા હુકમ દિયા. યે ખબર આમ તોરપર મશહુર હો ગઈ કે એહલે અરખને તંગ આકર કિલ્લેકા મુહાસિસ છોડ દિયા હે ઓર કિસી તરફકા અઝમ કર લિયા હે. કિલ્લે વાલોંને જો લશકરે ઇસલામકો હટતે દેખા તો ઉન્હોંને ચુકન્નાકો કહા કે—

“અય સરદાર! હમકો ઇન્જાઝત હો કે હમ એહલે અરખપર હમલા કરેં ઓર ઉનકા માલો અસખાખ લુટ લાયે.” ચુકન્નાને કહા કે—

“તુમ ખેવકુદ હો ઓર એહલે અરખકો નહીં જાનતે. એહલે અરખકા ખુલે મયદાનમે મુકાબિલા નહીં હો સકતા. હમને ઇતના મુકાબિલા સિર્ફ કિલ્લેકી ખદોલત કિયા હે વરના વો કબકા હમકો નેસ્તો નાખુદ કર દેતે. તુમ કિલ્લેકે દરવાઝે ખ દસ્તુર ખંદ રખો ઓર ઇતનાલી ગનીમત સમજો કે ઇસ ખલાસે હમકો નજાત મિલ્લી. આજ તુમ સખ ખુશી મનાવ ઓર ખુખ ખાવ. મગર કિલ્લેકે ખાહર કોઈ ન જાયે ઓર દરવાઝે ખદસ્તુર ખંદ રખો જખતકકે મેં હુકમ ન હું.”

ઉસ તરફ વામિસ અબુલ હોલ રહીં અપને હમરાહીયોંકો લેકર એક ઘાટીકી તરફ ચલા ગયા ઓર ઉનકો કહા “ફિન ચહાં ખસર કરો જખ તમામમે તારીકી હો જયગી તો કિલ્લેકી તરફ ચલીંગે.”

વામિસ અમુલ હોલ રદીંને દો આદમીયોંકો ઉસી વકત અમુ ઉખેદા રદીં કી તરફ ચે પયગામ દેકર લેબકે “એક હાઝર સવારકા દસ્તા સુખેહ હોનેસે પહેલે કિલે તક પહોં ચ બચે આર બાકી લશકર ઉનકે બાદ આ બચે ” ફિર અઠાઇંસ જવાનોંકો લેકર વામિસ રદીં છોટે ખુરજકે નીચે પહોંચા આર ફસીલકા અનદાઝા કરકે કહેને લગા.

“ મે કિલેકે તમામ ખુરજોંકે નીચે ગયાહું સખ ખુરજોં- સે મુઝકો આવાજેં સુનાઈદીં મગર એક છોટાસા ખુરજ બિલકુલ સુનસાનહે ચાંતો વહાં ચોકીદાર નહીં હેં આર ચા ચોકીદાર હેંતો નીંન્દકેં મઝે લે રહેહેં. મુઝકો ચકીન હેં આજ કિલેવાલે ખુબ એશ કરતે હોંગે. ઇસ ગરબસે મેને લશકરે ઇસલામકો મુહાસિરા ઉઠાનેકી તરગીબ દીહે. કિલેવાલે હમારી તરફસે અબ બિલકુલ મુતમઈનહેં અબ તુમ મેરે સાથ ચલો લેકિન ઇસ બાતકો યાદ રખોકે મઆમિલા બડા ખતરનાક હે આર બનપર ખેલનેવાલી બાતહે. અગર કિસીકો બન ખ્યારીહોતો! મેરે હમરાહ ન ચલે. કયોંકે એક આદમીકી ખુઝદિલીસે બાઅઝ વકત તમામ કામ બિગડ બતાહે” ચે સુનકર સખને એક ચકઝબાન હોકર કહા.

“ હમમે કોઈ ખુઝદિલ નહીં. હમ બન દેનેપર તઈયાર હેં, જો કુછ હુકમ કરોગે હમ ઉસકી દિલોબાનસે તાઅમીલ કરીંગે ”

જળ રાત હોગઈતો વામિસ અબુલ હોલ રહીં ઇનકે હમરાહ લેકર કિલેકી તરફ ચલા ઓર કિલેસે કુછ ફાસલે પર ઉનકે ઠેરાકર આપ તનહા દબે પાઉં કિલેકે કરીબ પહોંચા ઓર તમામ કિલેકા ચક્કર લગા કર અ.પને હમરાહીયોંકે પાસ વાપિસ આકર કેહને લગા.

“યે ફસીલ સાત આદમીયોંકી લમ્બાઈકે કરીબ ઉંચી હે.” યે કેહકર ઉસને ઇસપર સાત જવાન ચુને બે જુસ્મકે હલકે થે ઓર ઉનકે કહા—

“મેં નીચે ખડા હોતા હું, દુસરા આદમી મેરે દોશ પર પાઉં રખકર ખડા હો. જાચે ઓર ફસીલકો હાથસે પકડ લે. ઉસકે ઉપર તીસરા ઓર ઉસકે ઉપર ચોથા, અલાહાઝલ કયાસ સાતવાં આદમી યે રસ્સા હમરાહ લે જાચે જળ વો ફસીલ કે કંગરોં તક પહોંચે તો કંગરે પકડકર ઉપર ચઢ જાચે ઓર રસ્સા નીચે લટકા દે ફિર હમ ખારીખારી ઉપર આ જાઈગે અગર ખુરજમેં ચોકીદાર સાતે હોં તો ઉનકો કતલ કર દે.”

વામિસ રહીં નીચે ખડા હુવા દુસરા આદમી ઉસકે ઉપર ખડા હો ગયા. ઇસી તરાહ સાતવાં આદમી ફસીલકે કંગરોં તક પહોંચ ગયા ઓર કંગરોંકા સહારા લેકર ઉપર ચઢ ગયા. વહાં હો ચોકીદાર બદમસ્ત ઓર બેહોશ લેટે

હુવે થે ઉનકા કામ ઉસને તમામ ક્રિયા. ઓર રસ્સા લટકા દિયા. દુસરે આદમીને રસ્સા પકડ લિયા ઓર પહેલેને ઉસકો ઉપર ખીંચ લિયા. ઇસી તરાહ સખ આદમી ઉપર અંદ ગયે. વામિસ રદીંને ઉનકો કહા—

“તુમ સખ ખુરજમે બેઠે રહો. અંધેરમે તુમકો કોઈ ન દેખેગા ઓર મે દબે પાઉં ઝરા કિલેકી ખખર લાતા હું.”

યે કેહકર વામિસ રદીં કિલેમે ગયા ઓર નજર ખસા કર ફિરતા રહા. એક આલીશાન મકાનસે બડી આવાજે નિકલે રહી થીં. વામિસ રદીંને ઉપર જાકર દેખા તો રૂમી ઝિયાફત કે મજે ઉડાકર બદમસ્ત હો રહે થે. ઇસી તરાહ ફિરતા હુવા વો દરવાજેકે કરીખ ગયા. વહાંબી પેહરેવાલે બેહોશ પડે થે. મગર દરવાજા તો અનજીરોંસે બંદ થા. વામિસ રદીંંયે હાલ દેખકર વાપિસ આયા ઓર અપને સાથીયોંકો કેહને લગા

“મતલા તો સાફ હે ઓર અલ્લાહ તઆલાને કામ તો આસાન કર દિયા હે સિરફ ખાત યે હે કે હમારે હજાર સવાર વકતપર પહોંચ જાયેં. ખવાહ હમ હલાક હો જાયેં મગર કિલા તો ફતેહ હો જાયગા. ઉનતીસ જાનોંકી કયા હકીકત હે જખકે ઇસલામકી ફતેહ હોતી હે. ઇતને તો રોઝ યુકન્નાકે શખખુનમે મરતેહી થે. ઇસ વકત આખી

સતકા વકત હે અગર હમ સુખેહતક ઇનતિઆર કરેં તો મુમકિન હે દરવાજેકે ચોકીદાર બેદાર હો જાયેં આર અગર હમ ઇસી વકત કિલેપર કબજા કર લેં તો લડાઈ શુર હો જાયગી. માલુમ નહીં હમ સવારોંકે પહોંચને તક જિન્દા રહીંગે યા નહીં. અચ્છા જો ખુદાકો મનઝુર હો. કમઅઝકમ હમ અપના ફરજતો અદા કર દેંગે. કોઈ ચે તો ન કહેગા કે વામિસ અબુલહોલને અપને કામમે સુસ્તી કી. ચલો મેરે હમરાહ ચલો જાતેહી ચોકીદારોંકે તહેતેગ કરના શુર કર દો.”

વામિસ અબુલ હોલ રદીઠ અપને હમરાહીયોંકે સાથ દરવાજેપર જા પહોંચ્યા. પેશતર ચોકીદારોંપર હાથ સાફ કરનેકે ઉસને ચંદ આદમીયોંકો કહા કે “તુમ દરવાજા ખોલદો આર હમ ઇન ચોકીદારોંકો કતલ કરના શુર કરતે હે.” જખ વામિસ અબુલહોલ રદીઠને ચોકીદારોંકો કતલ કરના શુર ક્રિયા તો કઈ ઉનમેસે બેદાર હો ગયે આર ચીખને ચિલ્લાને લગે ઉનકી ચીખેં સુનકર રૂમી બહાદુર લડને આયે. ઇતનેમે અબુલહોલ રદીઠને અપને હમરાહીયોંકો દીવારકે સાથ દરવાજેકી તરફ પુશત ક્રિયે હુવે ખડા કર દિયા થા આર ઉનકો તાકીદ કી કે દીવારકા સહારા હરગિઝ ન છોડના આર જો સામને આયે ઉસકો કતલ કરતે જાના દરવાજેપર હમારા કબજા ખરાબર રહેગા આર દુશમન હમારે અકબમે ન આ સર્કીંગે.”

કિલેમે એક શોર મચ ગયા. યુકન્ના સીપાહીઓંકે સાથ મોકેપર પહોંચ ગયા. વામિસ અબુલ હોલ રદીં ઓર ઉસકે હમરાહી થોડે થે. ઇસ લિયે ઉનકે મુકાબિલેમે થોડે સિપાહી હો સકતે થે કયોંકે જગા તંગ થી ને આદમી આગે બઢતા ઉસકો કતલ કર દેતે. લડાઈ બડે ઝોર શોર સે હોતી રહી. વામિસ અબુલ હોલ રદીં ઓર ઉસકે હમરાહી ઝોર શોરસે અદલાહો અકબરકે નાઅરે ખુલંદ કરતે રહે ઓર બરાબર દુશમનોંસે લડતે રહે. વામિસ અબુલ હોલ રદીંકે હમરાહી અબ કતલ હોને લગે. સુબેહ હોનેકે કરીબ થી કે વામિસ રદીંકે આઠ હમરાહી શહીદ હો ગયે. મગર વામિસ રદીં બરાબર તલવાર ચલાયે જતાથા. જો અખમી હો રહો થા ઇતિનેમે ઉનકી તકબીરકે જવાબમે બાહરસે તકબીરકા નાઅરા સુનાઈ દિયા. વામિસ રદીં ઓર ઉસકે હમરાહી બડે ખુશ હુવે ઓર શિદ્દત કે સાથ લડને લગે. કયોંકે ઉન્હોંને સમજ લિયા કે અરબ સવાર આ પહોંચે હેં અગર વો સારે કતલ હો જાયેં તો કયા મુઝાયકા હે. ખાલિદ બિન વલીદ રદીં વામિસ રદીંકી આવાઝ કે ઉપર કિલેકે અંદર દાખિલ હો ગયે ઓર રૂમીઓંકો પીછે હટા કર ઉનકો કતલ કરના શુરૂ કિયા. તમામ અરબ ઘોડોંસે ઉતરકર અંદર આ ઘુસે ઓર રૂમીઓંકો તલવારોં પર લે લિયા. યુકન્ના તો ફિલફેર ખિસકકર અપને મેહેલમે જ પહોંચ્યા ઓર ઉસકે હમરાહી લી ખાલિદ રદીંની તલવારકી તાબ ન લાકર અલઅમાન

અલઅમાન પુઠાર ઉઠે. ખાલિદ રહીંને ફારન તલવાર નિયામમે કર દી ઓર એહલે કિલેકો અમાન દેદી. વામિસ અબુલ હોલ રહીં ઓર ઉસકે ખાકી હમરાહી ખચ ગયે મગર સખ ઝખમી થે. ખુદ વામિસ રહીંકે જુસ્મપર સત્તર (૭૦) ઝખમ આયે થે મગર ખુદકે ફજલસે એક ઝખમ બી મુહલિક ન થા. વામિસ અબુલ હોલ રહીંકી કદરો મનઝિલત લશકરે ઇસલામમે ખોહોત ખઠ ગઈ ઓર ઉસકી શુબઅત, જાંખાઝી ઓર જાંનિસારીકે સખ કાયલ હો ગયે.

હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ રહીંને હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંકો ખબર દી કે “ કિલા ફતેહ હો ગયા હે મગર યુઝન્ના કહીં છુપ ગયા હે. એહલે કિલા સખ અમાન માંગતે હે ઓર આપકી હિકાઝતમે આનેપર રાઝી હે ” હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંં યે ખુશખબરી સુન કર અદલાહ તઆલાકા શુકર ખાલ લાયે ઓર ખાલિદ બિન વલીદ રહીંકો કહેલા લેખ.

“ કિત્તેમે મુનાદી કર દો કે. જો શખ્સ રાઝી ખુશીસે ઇસલામ કુખુલ કરેગા ઉસકે હુકુક એહલે અરબકે ખરાખર સમજે જાઈગે ઓર જો શખ્સ ઇસલામ કુખુલ ન કરેગા મગર હમારી હિકાઝતમે ખુશીસે આ જાયેગા ઉસકો હમ કોઈ દુખ ઓર ઇજા ન દેંગે. જો એહલે કિલા ઇસ લાયક હે કે ઉનકે સાથ આઈને જંગકે મુતાબિક મુલુક કિયા જાયે ઓર ઉનકો અસીરીમે લિયા જાયે મગર ઉનકો મોઆફી દી જાતી હે. ”

યે મુનાદી સુનતેહી બેક ઠર બેક લોગ કિલેસે નિકલ
કર હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંકે પાસ આયે ઓર મઆફિકા
શુકરિયા અદા કરને લગે. બોહતોં ને અપની રાઝી ખુશીસે
ઇસલામ કુબુલ કિયા. ખુદ યુકન્ના બી મુનાદી સુનકર હાથ
ખાંધે હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંકે સામને આયા ઓર મઆફી
માંગ કર અરઝ ફી-

“ મે સચ્ચે દિલસે મુસલમાન હોતાહું, મુઝે ઇબ્નઅત
દોકે મે લશકરે ઇસલામકે હમરાહ રહું ઓર જીતની
તકલીફ મેને લશકરે ઇસલામકો દીહે ઉસસે જિયાદા ઉનકી
હિમાયત ઓર તાઈદ કરું ઓર અદનાહ તઆલા ઓર
ઉસકે રસુલ સલ૦ સે સરફરાજી હાસલ કરું. મુઝકો કલક
હો રહા હે કે મેને અપને ભાઈ યુહન્નાકો નાહક કતલ
કિયા. વો સચ્ચાથા ઓર આપકે સાથ સુલેહ કરનેકી મુઝે
સલાહ દેતાથા ઓર આપકે હુસને સુલુકકી તાઅરીફ
કરથાતા. જબ મેને આપકી મુનાદી સુનીકે આપ આધને
જંગકે મુતાબિક હમસે સુલુક ન કરીંગે ખંલકે હમકો
મઆફી દેંગેતો મે ઉસી વકત ઇસલામકાં કાયલ હો ગયા
ઓર મેરે સીનેમે નુર ચમકા વરના અગર ને આંપકી જંગે
પર મે હોતા ઓર હમ ઇસ તરાહ આપકા કોઈ કિલા
ફતેહ કરતે તો અબ્વલતો તમામ કિલેવાલોકો ખવાહ વૌ
ચીખતે ચિદનાતે કતલ કરતે વરના ઉનકો કેદ કરતે ઉનકા

માલ અસખામ હુટ લેતે મગર આપકે હમરાહીયાંને જુહી
અમાનકી આવાજ સુની, ઉસી વક્ત તલવાર નિયામમે કરલી.
ઔર એક પચસેકી ચીઝ કો લી હાથ નહીં લગાયા. કિસી
ઔરત યા મદકો ઝરા અઝીયત નહીં દી ખેશક અચસી
સિક્કાત સચ્ચે ઔર ખરહક નખી સલઠ કે પચરવોંમેહી હો
સકતી હે. અખમે ઇસલામકાહું ઔર મેરા ને કુછ હે ઇસ-
લામકાહે મેને ને તકલીફ આપકો ઔર સખ અહેલે ઇસ-
લામકો દી હેં વો ખુઝે મઆફ કીજીયે ” યે સુનકર હઝરત
અખુ ઉમેદ રહીઠને ફરમાયા.

“ ઇસલામકા ખાસ્સા ચેહી હે કે જખ કોઈ દુશમન
મઆપ્રીકા ખવાસ્તગાર હો તો ઇસકો મોઆફી દી જાયે. કયોં
કે અલ્લાહ તઆલાને મોઆફી દેનેવાલોંકા રૂતખા ખડા
ખુલંદ ક્રિયા હે. હમારે નખી અલયહિસ્સલા તો વસ્સલામને
ઉસ ઔરતકો માફ કર દિયા થા જુસ્ને હઝરત હમઝા રહીઠ
કો કતલ કરાયા થા ઔર ઉસ હખશીકો લી માફ કર દિયા
થા જુસને હઝરત હમઝા રહીઠકો ઉસ ઔરતકી તેહરીકસે
શહીદ ક્રિયા થા. ફિર આપને ઉન તમામ એહલે મકકાકો
જુન્હોંને આપકો સખતસે સખત ઇજાયેં દી થીં ફતેહ મકકાકે
દિન ખિલકુલ માફ કર દિયા હે. માફી, રહેમ, હિદમ,
ખુર્દખારી, ખુલ્ક, સખાવત ઔર ઇનસાની હમદહીં ઇસલામકી
ખુસુસીયતેં હેં આયંદા તુમકોલી અચસાહી હોના પડેગા.

અય અબદુલ્લા ! (મુકન્નાકા ઇસલામી નામ) મેં તુમકો ખુશખબરી હેતાહું કે અગર તુમ ઇસલામકી ઇઆનત કરોગે તો અલ્લાહ તઆલા તુમારા મુખન હોગા. સુનો ! મોમિન આદિકકી ગિઝા વો હે જો ઉસકો મયસ્સર આયે ઓર લિખાસ ઉસકા ઇસ કદર હે જો ઉસકે જીસ્મકો ઢાંક રખે ઓર ઘર ઉસકા વો હે જહાં વો મોજુદ હો. તુમ ઇસ ખાતસે દિલગીર ન હોના કે તુમને અપના મુલ્ક, ઝીનત, સરદારી, ઓર હુકુમતકો છોડ દિયા હે, કયું કે ચે સખ ચીઝે નેસ્ત હોને વાલી હેં બલકે તુમ ખુશ હોવ કે તુમ ઉસ ચીઝકો તલબ કરતે હો જો બાકી ઓર પાયદાર હે. દુનિયાકી નેઅમત બાતી રેહતી હે ઓર આકેખતકા સમરા હમેશા બાકી રેહતા હે. તુમ ચકીન કરલો કે આજકે દિન તુમ ઉન ગુનાહોસે અયસે પાક ઓર મખરરા હો જયસે કે તુમ પયદાયશકે વકત થે. ઇસ ખાતકો કબી ફરામોશ ન કરના કે દુનિયા મોમિનકા હેદખાના હે ઓર કખર ઉસકી ખવાબગાહ હે. તનહાઈ ઉસકી નિશીસ્તકી જમે હે, નસીહત ઓર પંદ કુખુલ કરના ઉસકા શગલ હે ઓર કુરઆન ઉસકી ખાતચીત હે. અલ્લાહ તઆલા ઉસકો આરામ હેતા હે ઓર ખુદા ઉસકા રફીક હોતા હે. હિકમત ઉસકા કલામ હે. મટટી ઉસકા સોના હે, પરહેઝગારી ઉસકા તોશા હે સખ ઓર કિનાઅત ઉસકા શિઆર હે. અલ્લાહ તઆલાપર કામિલ

જાણેસા ઉસકા ઇમાન હે, ઇબ્રાહિમ ઉસકા પેશા હે ઓર બેહિશત ઉસકા ઘર હે.”

યુકન્ના, હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંઠી ઝખાની યે પાકીઝા કલામ સુનકર અઝહદ મુતાઅસ્સર હુવા ઓર અલ્લાહ તઆલાસે હુઆએ મગફિરત માંગી. ઉસકા નામ અબુદુદ્દા રખા ગયા ઓર વો અલ્લાહકે સચ્ચે બદોંમેં શામિલ હો ગયા.

હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંઠે ઉસી વકત હઝરત ઉમર રહીંઠો હલખ ફતેહ હોનેકી ઓર યુકન્નાકે મુસલમાન હોનેકી ખબર લેજ દી. ઓર વામિસ અબુલ હોલ રહીંઠી તદખીર, જવાંમરદી, જાંબાઝી, જાંનિસારી ઓર ઝખમી હોનેકા બી મુફરિસલ હોલ લિખ દિયા. ઓર ઉસ વકત તક હલખમે કિયામ ફરમાયા કે જખ તક વામિસ અબુલ હોલ રહીંઠો ઓર ઉસકે હમરાહીયોંકે ઝખમ અચ્છે હો ગયે. ફિર સખ સરદારોં ઓર વામિસ અબુલ હોલ રહીંઠો ખુલાકર ફરમાયા—

“અલ્લાહ તઆલાને કિલએ હલખકો હમારે લિયે ફતેહ કિયા. અબ તુમ મુઝે કિસ તરફ બઢનેકા મશવિરા દેતે હો ?” સખને બિલ ઇતિફાક યે અઝકી—

“અબ એનતાકીયેકી તરફ ચલના ચાહીયે કયોંકે વો કયસરે રૂમકે એશીયાઈ ઇલાકેકા પાયતખ્ત હે ઓર બડા ઝુફરી મકામ હે. અગર એનતાકીયે પર હમારા કબઝા હો

ગયા તો રૂમીયોંકા ઝોર બિલકુલ દુદ જાયગા ઝોર તમામ શામકા ધલાકા એહલે અરબકે ઝેરે નગી હો જાયગા.”

હઝરત અબુ ઉબેદા રહીને ઇસ તજવીઝકો પસંદ કિયાં ઝોર કહા—“લશકર કુચકી તઇયારી કરે. રાસ્તેમે જો કિલે ઝોર શેહેર આતે જાઇગે. ઉનપર કબજા કરતે હુએ હમ એનતાકીયેપર હમલા કરીંગે ઝોર અલ્લાહ તઆલાને આહાતો ઉસકો ફતેહ કરીંગે.”

ખાખ ૩૮.

ફતેહ એનતાકીયા.

હઝરત અબુ ઉમેદા રહીં હલખસે રવાના હોકર ઓર શરતેમેં તમામ છોટે કીલોં ઓર શહેરોંકો ફતેહ કરતે હુવે એનતાકીયે કે કરીખ ગયે. વહાં ઉ-હોંને લશકરકો તકસીમ કરકે તીન હઝાર સવારપર સ્થઈ બિન ઝેદ રહીંકો અફસર મુકરર ક્રિયા ઓર ઉસકો એનતાકીયેકી તરફ બઢનેકા હુકમ દિયા. ઇસકે બાદ રાફેઅ બિન ઉમેરા રહીંકો તીન હઝાર સવારોં પર સરહાર મુકરર કરકે લેળ. ઇસકે બાદ તીન હઝાર સવાર ખાલિક ઉશતર રહીંકી સરકરહગીમે રવાના ક્રિયે. ઉનકે બાદ ખાલિહ બિન વલીહ રહીંકો લશકરે અહલકે સાથ રવાનગીકા હુકમ દિયા ઓર આપ બાદી માંદા લશકર ઓર અસખાખ વગેરા લેકર સખસે પીછે રવાના હુએ.

હરકુલ બાંદશાહકો જો અલી તક એનતાકીયેમે બચકા હુવા ગમ બા રહાથા ઓર જંગે ચરમુકકે બાદ કોઇ ઓર લશકર એહલે અરબકે મુકાબિલ લેજનેપર કાઢિર ન હુવા થા. બરાબર ખમરેં પહોંચ રહી થીં કે આજ પુલાં શહેર પર એહલે અરબકા કબજા હો ગયા, આજ પુલાં કિલા એહલે

ઇસલામને ફત્વે કર્યા. ખુમ્સન બચતુલ મુકદ્દસપર એહલે ઇસલામકા કબજા હો જાનેસે ઇસકો સખત સદમા પહોંચા થા મગર વો કુછ નહીં કર સકતા થા. એહલે અરબકી પેશ કદમીકો રોકને કે લિયે ઉસને અપની તરફસે બડી કોશીશ કીથી મગર વો સમનદરકા સેલાબ ઉસસે ન રૂક સકા. અબ વો એનતાકીયેમે એક બોહોત બડા લશકર લિયે ખામોશ પડા થા કે ઇસકો એહલે અરબકે એનતાકીયેપર હુમલા કરનેકી બખર પહોંચી. વો બોહોત ઘણા ગયા ઓર અપને સરદારોંકો જમે કરકે કહા—

“ એનતાકીયા શામકા આખરી શેહેર હે, જો એહલે અરબકે હાથસે અબતક મેહપુઝ હે અગર એહલે અરબકા એનતાકીયેપર કબજા હો ગયા તો બસ ફિર તમામ મુલકે શામ એહલે અરબકે ઝેરે નહીં હો જાયગા ઓર રૂમી ઇકતિદાર ખાકમે મિલ જાયગા. મેરી યે ખવાહીશ રહી હે કે એક દક્કા એહલે ઇસલામકો શિકરત મિલે. મગર અબુબ બાત હે કે ઉન્હોંને એક શિકરત બી નહીં ખાઇ. ઉનકી તરકકીકી રવ ઇસ ઝોરસે ચઢતી જાતી હેકે ઉતરનેકા નામહી નહીં લેતી. ઇસ મોઆમિલેમેં મે સખત હયરાન હું. મેરે બડે બડે નામી સરદાર ઓર બહાદુર સરદાર એહલે અરબકે હાથસે કતલ હુવે. મેરે લખોખા સીપાહી ઉનકી તલવારકે લુકમા હો ગયે હેં, હમેં ઇસ બાતકી સમજ નહી આતી કે

ઇન અરબોંમે યે તાકત ઓર હિમ્મત કહાંસે આ ગઇ. ઉનકો હમ એક ઝંદકી કોમ સમજતે થે બલકે દુનિયાકી બડી કોમોંમે વો કિસી શુમારમે ન થે. હર સાલ ઇનકે કબીલે નંગે ઓર ભુકે હમારે ઇલાકોંમે આતે થે ઓર હમ ઉન્હેં અપને હાં પનાહ દેતે થે. ઉન આબાદકારોંસે બી અપને રેગસ્તાની લાઇયોંકે મુકાબિલ કુછ નહી હો સકા. ઉનકો બી ઇન જંગલી આદમીયોંને રૂમીયોંકે સાથ ચીર ફાડ ડાલા. મુઝે ઇસ કોમસે પીછા છુડાના મુશકિલ હો ગયા હે. ન વો કિસી લાલચમે આતે હેં ન કિસી રોખમે આતે હેં ન કિસીકા દબાવ માનતે હેં. બઢતે બઢતે એનતાકીયે તક આ પહોંચે હેં, બતાવ ઇનકો મગલુબ કરનેકી કયા તદબીર કરની ચાહીયે ? ”

જબલા બિન એહમ ગસ્સાની બે ચરમુકસે જિન્દા બચ કર અપને ચંદ હઝાર હમરાહીયોંકે સાથ એનતાકીયેમે પહોંચ ગયા થા. ઓર ઇસ વકત બાદશાહકે મુકરરબોંમે થા ઉઠા ઓર ઉસને કહા—

“ અય બાદશાહ ! મેરે ખ્યાલમે ઇન અરબોંકે ગલબે કી વજેહ સિફે યે હે કે ઇનકા બલીકા ઉમર (રદી૦) બડા ઝખરદસ્ત આદમી હે અગર ઉનકે ઇસ બલીકાકો કિસી તરાહ કતલ કિયા જાયે તો ફિર યે અરબ મહાંસે ભાગ જાવીગે. વો બડા મુદબબિર ઓર જરી હે ઉસીકે સહારે

પર એ મુસલમાન લડ રહે હેં અગર ઉનકા બો સહારા દુટ જાયે તો ફિર મે હમારે સામને ખસી ખાશાકકી તરાહ ઉડ જાઈગે. ઉનકી ઇસ કુબતકો તોડના ચાહીયે. ” હરકુલને એ સુનકર કહા—

“ જો અરબ હમારે ઇલાકેમે હમારે રૂબરૂ આ ગયે હેં ઉનકો તો હમ દહે નહીં કર સકતે ફિર ઉનકે ખલીફા પર જો મદીનેમે હે કયોંકર કહિર હો સકીંગે ” જબલાને કહા—

“ અગર આપ ઇબ્રાહિમ હેં તો મે અપની કોમમે સે એક જાંબાઝ આદમીકો મદીનેમે લેજતા હું જો મોકા પાકર એહલે અરબકે ખલીફાકો કતલ કર કલેગા. ” હરકુલને જવાબ દિયા.

“ જબ તક વો મદીનેમે પહોંચકર ખલીફાએ અરબકો કતલ કરનેકા મોકા પાચેગા તખતક એહલે અરબ હમારે માલિક હો જાવીંગે, ફિર ખલીફાકે કતલસે હમકો કયા ફાયદા પહોંચેગા. ઇસકી જગા ફેરન દુસરા મુકરર હો જાયગા. ” જબલાને કહા—

“ ઇનમે દુસરા આદમી ઉમર રદીંકે ખરાબર કોઈ નહીં હમ અરબોંકા ખચખચકર મુકાબિલા કરીંગે ઇનકે ગલે નહીં પડીંગે આર લડાઈકો તુલ હેંગે. જબ તકકે હમકો ખલીફાકે કતલકી ખબર પહોંચ જાયગી. ” હરકુલને કહા—

“અચ્છા. ચે તદખીર બી કરકે દેખ લો.”

ઇસ પર જખલાને અપની કેમમે સે એક શખસકો જુસ્કા નામ વાસિક થા ચે હિદાયત દેકર મદીનેમે લેજા કે જુસ તરાહ બન પડે એહલે અસ્ખકે ખલીફાકો કતલ કરદે. વાસિક ઇસ નીયત સે મદીનેકો રવાના હુવા ઓર મદીને પહોંચ કર હજરત ઉમર રદીંદી આદાતસે વાકફીયત પયદા કી. ઉસને દેખાકે હજરત ઉમર રદીંદો દો પેહરકે વકત એક ખજુરકે દરખતકે નીચે ચટાઇ પર સોચા કરતે હેં. એક દિન મોક્કા પાકર વો ઉસ દરખતકે ઉચર ચઢ કર છુપા રહા જખ હજરત ઉમર રદીંદો દરખતકે નીચે આકર ચટાઇપર સો ગયે તો વાસિકને દરખતસે ઉતરનેકા ઇરાદા કિયા. ઇસલામી ઓઅરરિખ ખિલ ઇતિહાસકે લિખતે હેંકે માઅન ઉસી વકત એક શેર નમુદાર હુવા ઓર હજરત ઉમર રદીંદે ગિર્દ ચક્કર લગાને લગા. વાસિકકે તનમે ચે દેખકર લરખા પડ ગયા ઓર હજરત ઉમર રદીંદી આંખ ખુલ ગઇ. શેર તો ઉસી વકત ગાયબ હો ગયા ઓર વાસિક દેહશત બદા હોકર હજરત ઉમર રદીંદે પાઉમે ગિરપડા ઓર માફી માંગકર મુસલમાન હો ગયા. હજરત ઉમર રદીંદેને જખ ઉસસે કેફીયત પુછી તો ઉસને કુલ હાલ અપના ઓર શેરકી મોખુ-દખીકા અરજ કિયા. ચે સુન કર હજરત ઉમર રદીંદેને ફરમાયા—

“હુરેક ઇનસાનકી મોતકા એક વકત મુઅઇયન હે,

જળ તકે વો વક્ત ન આ બાયે કોઈ ચીઝ ઉસકો કતલ નહી કર સકતી.”

ઇધર જળલાઝ આદમી જીસકા ઉપર ઝિકર કિયા ગયા હે મદીનેકો રવાના હુવા ઓર ઉધર શાહે હરકુલને લશકરકો મયદાનમે નિકલનેકા હુકમ દિયા ઓર એનતાકીયેકે ખાહાર લશકરે અરબકે ઇનતિઝારમે કેમ્પ લગા દિયા. ખડે નામી સરદારોંકો દાયેં બાયેં પર મુકરર કિયા ઓર જળલા ઓર ઉસકે હમરાહીયોંકો અપને આગે રખા ઇતનેમે એક સવારને હરકુલ ખાદશાહકો ખબર દી કે—

“અરબોંને લોહકે પુલ પર કબજા કર લિયા હે.”
હરકુલને મુતઅજજળ હોકર પુછા—

“કયા લશકરે અરબ લોહકે પુલ તક પહોંચ ગયા હે ? ” સવારને જવાબ દિયા.

“સારા લશકર તો નહીં આયા મગર ઇનકા પેશરવ દરતા જીસમે તીન હજાર જવાન હે, પુલ તક પહોંચ ગયા હે. મુહાફિઝોંને મુઝાહિમત કી મગર એહલે અરબને ઉનકો મગલુબ કર લિયા.” હરકુલને કહા—

“ઇસ સુરતમે હમકો ઇસસે આગે બઢના ન ચાહીયે કયોંકે એહલે અરબ હમસે બોહોત નજદીક હે ગયે હે.”

યહાં યે ખાતે હો રહી થીં ઓર વહાં જખ ખાકી લશકરે ઇસલામ લોહોકે પુલપર પહોંચા તો હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ રહીંને કહા—

“ હમકો ઇસી જગા કેમ્પ લગાના ચાહીયે ઓર અપને આગે ખુલા મયદાન છોડ દેના ચાહીયે તાકે હમ દુશમનકા ખુલે ખંદો મુકાબિલા કર સકે. ”

હઝરત અબુ ઉબેદા રહીંને ઇસ તજવીઝકે સાથ ઇતતિકાક ક્રિયા ઓર લશકરે ઇસલામકો ઇસી જગે ઉતરનેકા હુકમ દિયા.

દુસરે દિન દોનોં લશકર આરાસ્તા હોકર એક દુસરે કે મુકાબિલ મયદાનમેં પહોંચે, રૂમી લશકરમેસે સખસે પહેલે એક ખિતરીક ખસ્તુરસ નામી જો એક લોહોકે ખુરજકી તરાહ દીખાઈ દેતાથા, મુકાબિલે કેલિયે નિકલા. ઉસકે ડીલ ડોલકો દેખકર એહલે અરખમેસે વામિસ અખુલ હોલ રહીં ઘોડે પર સવાર હોકર મયદાનમે ગયા ઓર લડાઈ શુરૂ હુઇ કુછ દેર તક ખરાખર કે વાર પડતે રહે મગર કોઈ ગલિબ ન આયા ઇતનેમેં વામિસ રહીંકે ઘોડેને ઠોકર ખાઇ ઓર વામિસ રહીં કે લિયે હુએ ગિર પડા. ખસ્તુરસ ફિદ્દાઈર ઉસ્કો ગિરફતાર કરકે અપને ખયમેમેં ખાંધકર છોડ આયા. રૂમી ખડે ખુશ હુએ ઓર એહલે ઇસલામ મલુમ હુએ. ખસ્તુરસ ફિર મયદાનમેં શેરકી તરાહ ગરજને લગા, એહલે

ઇસ્લામમેંસે ઝુહાક રહીં નિકલા. ઝુહાક રહીં કહો કામતમેં ખાલિદ બિન વલીદ રહીં કે મુશાબહા થા. રૂમી લશકરમેં અકસર જવાન અયસે થે ઊન્હોંને ખાલિદ બિન વલીદ રહીં કે યસ્મુકકી લડાઇમેં લડતે હુએ દેખા થા, ઊન્હોંને ઝુહાક રહીં કે ખાલિદ રહીં સમઝકર શોર મચા થા કે એહલે અરબકા નામી સરદાર મયદાનમેં નિકલા હય, ઊસને રૂમકે મશહુર સરદારોંકો કતલ કીયા હય ઓર શાહી લશકરકો ખારહા શિકિસ્ત દી હય. એહ સુનકર સખ રૂમી સિપાહી લડાઈ દેખને કે લિયે આગે ખઠે. ઇસી કસમકશમેં ખસ્તુરસકે ખયમેંકી એક ચોખ હિલ ગઈ મગર ઉનસે સીધી નહો સકી. તમામ સિપાહી ઇસ્તિયાકકે સાથ મયદાને જંગમેં ખસ્તુરસકી લડાઈ દેખ રહેથે, કિસીને ફરરાશોંકી ઇમદાદ ન કી. આખિર એક ફરરાશને દુસરેકો કહા કે “એહ અરબ કયદી મઝખૂત માલુમ હોતા હય. આવ ઇસસે ઇમદાદલે.” ઇસપર ઊન્હોંને વામિસ રહીં કે ખંદ ખોલે ઓર ઉસકો કહા કે “ચોખ સીધી કરહો. ફિર હમ તુઝકો ખાંધ દેગે” વામિસ રહીં ને હિંમત કરકે ચોખ સીધી કરદી.

અખ દોનોં ફરરાશ રસી લેકર ઉસકો ખાંધને આવે. વામિસ રહીંને દોનોંકો ગરદનસે પકડલીયા. દોનોંકે સર ટકરાયે ઓર મારડાલા. ખસ્તુરસકે ખયમેંસે એક આખદાર તલવાન

ઉઠાઈ ઓર અપની ઝિરાહ કે ઉપર ઉસકી એક પોશાક પહેનલી. ફિર ખયમેસે નિકલકર વોહ ઇસકે અસ્તાબલમેં ગયા, ઓર એક તેજ ઘોડેપર સવાર હોકર રૂમી ફેજકે ઉસ દસ્તેમેં જો જખલા બિન એહમકે માતેહતથા જાકર મિલ ગયા. રૂમીયોંકી તખજજોહ મયદાને જંગકી તરફ ઇસ કહર માઈલથી કે કિસીને વામિસ રહીં કી તરફ ધ્યાન ન કીયા.

ઝુહાક રહીં ઓર ખસ્તુરસ ખરાખરકી લડાઈ લડ રહેથે દોનોંને અયસે કરતખ દિખાયે કે હરદો લશ્કરસે તેહસીન ઓર આફરીન કે નાઅરે ખલંદ હોતે રહે. રૂમી-યોંકો તો ચેહ ખુશીથી કે ખસ્તુરસ ખાલિફ બિન વલીદ રહીં કા ખુખ મુકાબિલા કર રહા હય. ઓર અહેલે ઇસલામકો ઇસ ખાતકી ખુશીથી કે ઝુહાક રહીં રૂમી પીલ મસ્તકા ખુખ જવાખ દે રહા હય. લડાઈને તૂલ ખીંચા ઘોડે પસીના પસીના હો ગયે ઓર દોનોં પહેલવાનોંકે ખાજુ થક ગયે મગર કોઈ ગાલિખ ન આયા ઓર ન કોઈ જખમી હુઆ, આખિર દોનોં બુદા હોકર અપને ફરોકકે તેહસીનકે નાઅરોંમેં અપને અપને લશ્કરકી તરફ ફિર ગયે. જખ ખસ્તુરસ ખયમેમેં પહોંચા તો ફરરાશોં કો મુરદા ઓર વામિસ રહીં કો ગુમ પાયા વોહ ગલરાકર ખાદશાહકે પાસ ગયા ઓર કહાકે “ મેશ ક્યહી મેરે ફરરાશોંકો મારકર લાજ અખ

હય. વાકઈ યેહ અરબ બડી બલા હંય” બાદશાહને કહા કે—
 “કોઈ સવાર સિવાયે તુમારે હમારી તરફી સફસે
 મયદાનમેં નહીં ગયા, અગર વોહ કયદી ભાગા હય તો ઝુરર
 અભી તક રૂમી લશ્કરમેં છુપા હોગા ઇસકી તલાશ કરો.”
 રૂમી લશ્કરમેં બિજલીકી તરાહ યેહ ખબર ફેલ ગઈ.
 વામિસ રદીં ને લશ્કરમેં ને યેહ હલચલ દેખી તો સમઝાકે
 મુઆમિલા તશત અઝ બામ હોગયા હય. ઇસને હિંગત—
 કરકે જબલાકે ભતીજે હાઝમપર અયસી સુબુકદસ્તીસે
 તલવારકા વાર કીયા કે ઉસકા સર કાટકર ફેંક દીયા. કોમ
 ગરસાન યેહ દેખકર હયરત ઝહાહ હો ગઈ વામિસ રદીં
 ને ઘાડેકો ઝેડી લગાઇ ઓર બિજલીકી તરાહ ગરસાની
 ફોજમેંસેં નિકલ કર લશ્કરે ઇસલામમેં જા મિલા. રૂમી
 ફોજ યેહ વાકેઆ દેખકર હયરાન ઓર શશદર રહે ગઇ
 ઓર જબલાકો સખત સદમા હુઆ. જબ ઉસને સુના કે
 ઇસકા ભતીજા હાઝમ કતલ કીયા ગયા હય. વામિસ રદીં
 કો સહી વ સાલિમ દેખકર ઇસ્લામી લશ્કરમેં ખુશીકા
 નાઅરા બલંદ હુઆ. વામિસ રદીં ને અપની સર ગુઝસ્ત
 અબુ ઉબેદા રદીં કો સુનાઈ વોહ સુનકર કહેને લગે કે “યેહ
 સબ તાઇદે ઇઝદી હય. ઇસકે સિવા ઓર કયા હો સકતા
 હય બેશક અદલાહ તઆલા અપને વાયદે કે મુતાબિક
 મોમિનોંકી હિમાયત કરકે દુસ્મનોંકો મખહુત કર રહા હય.”

ઇસ દિન ઉસસે ઝિયાદા લડાઈ ન હુઈ ઓર દોનોં લશ્કર અપને કેંપકી તરફ ચલે ગયે. હરકુલ બાદશાહપર એહલે અરબકા ખોફ ઇસ કહર ગાલિબ હો ગયા કે ઇસકો અપની જાનકે લાલે પડ ગયે. ઇસને અપને મોઅતબિર ગુલામકો જે શિકલ શબ્દાહતમેં ઇસસે મિલતા જુલતાયા ઉસકો કહા કે " મેં તુઝકો અપની જગે પર છોડતાહું તું મેરા લિખાસ પહેનલે ઓર મેરી જગા દુશ્મનકા મુકાબિલા કર તાકેમેં જાન ખસલામત નિકલ જાઉં, ઓર દુશ્મનોંકે હાથ અસીર ન હો જાઉં. " યેહ ઇન્તિઝમ કરકે હરકુલ બાદશાહ અપના ઝિરાહ વ જવાહિર લેકર રાતોરાત ખુફિયા એનતાકીયે સે નિકલ ગયા ઓર અપને જહાઝપર સવાર હોકર ફુરતુનતુનિયા ચલા ગયા.

અબુ ઉબેદા રહીઠકો કિસીને ઇતતિલાઅ હી કે શહેર એનતાકિયા. સમન્દરકે કિનારેપર હય ઓર સમન્દરકે રાસ્તે રૂમી ફોજકે લિયે ગલ્લા ઓર રસદ વગેરા આતીહય અગર એક ફોજકે હસ્તેકો સાહેલકી તરફ લેજ દેં તો રૂમીયોંકી રસદ વગેરા સખ મુસલમાનોંકે હાથ આ જાયગી. ઇસ પર અબુ ઉબેદા રહીઠને મઆઝ ખિન જખલ રહીઠકો તીન હઝાર સવાર દેકર સાહેલે સમન્દરપર લેજ ઓર તાકીદ હી કે " દુશ્મનકા જે સામાન પાવ લૂટ લાઓ. " મઆઝ રહીઠને સાહેલપર એક આફત મચા હી ઓર જે સામાન

હરકુલકી ફાજકે લિયે સમન્દરકે રાસ્તે આતા બેહ સખ તાખતો તારાજ કરકે લશ્કરે હંસલામમેં લેજ હેતા, ઓર જો શખસ ઉરકા મુઝાહમ હોતા ઉસકો તહે તેગ કરતા. દુસરે દિન ફિર લશ્કર આરાસ્તા હોકર મયદાનમેં આયે એહલે ઇસલામને આજ રૂમીયોંકો મોકાઅ ન કીયા કે પહેલવાન ખારીખારીસે મયદાનમેં નિકલકર લડાઈકો તૂલ હેં.

સખસે પહેલે ખાલિદ બિન વલીદ રહીંને અપને લશ્કરકે સાથ દુશ્મનપર હમલા કીયા. ફિર સુઈદ બિન એહ રહીંને ફિર રાફેઅ બિન ઉમયરા રહીંને ફિર મયસરા બિન મસરૂક રહીંને ફિર માલિક ઉશ્તર રહીંને ફિર ઉમર બિન માદી કરબ રહીંં ઝુલ્કલાહ હમીરી રહીંં ફઝલ બિન અખ્યાસ રહીંં વામિસ અબુલ હોલ રહીંં કુઆબ બિન ઉમયરાહ રહીંં ઓર દીગર શુરફાએ અરબને અપની અપની કોમકે સાથ રૂમીયોંપર હમલા કીયા. રૂમી લીં આગે બઢે ઓર દોનોં લશ્કર ખાહમ પેવસ્ત હો ગયે. રૂમી લીં આજ મરને મારનેકી કસમ ખાકર આયેથે ઇસ લિયે ખુબ જમકર લડને લગે. દોનોં તરફસે બડી શુખઅત ઓર બહાદુરીકે કારનામે ઝુહુરમેં આયે. ઝરાર બિન અઝવર રહીંંકે દોશ બદોશ ઉસકી બહેન ખોલા લીં ઝિરાહ પહેને હુએ રૂમી ફાજકા મુકાબિલા કર રહીં થી. ઇસ કહર સખત લડાઈ હુઈ કે તલવારોંકે ટકરાનેસે મયદાને જંગ ગોંજ ઉઠા. અરબકે

એર એર દિલેર રૂમી લક્ષ્કરમેં આમ કતલ કર રહે થે મગર રૂમી કટતે બાતે થે એર ઉનકી જગે એર આતે બાતે થે. હરકુલકે શુલામને જુસ્કા નામ બાલીસ થા અયસા ઢંગ બનાએ રખ્યા કે રૂમી સરહારોંકે બાદશાહકે ભાગ બાનેકી મુતલક ઇતિલાઅ ન હુઈ. રૂમી સિપાહ બાદશાહકે મોબુદ સમજ કર ઇસ કહર બાંબાઝી દિખા રહેથે મગર તા બ કે આખિર રૂમી તાબ ન લાકર પસપા હુએ એર ખીસ હાઝર ગિરફતાર હુએ. બાલીસલી ગિરફતાર હો ગયા એર બાંધા હુઆ અબુ ઉબેદા રદીંકે સામને લાયા ગયા. એહલે અરબકો ખ્યાલ થાકે વોહ હરકુલ બાદશાહ હય મગર જબ બાલીસસે પૂછા ગયા તો ઉસને કહાકે “ હરકુલ બાદશાહ તો કુસ્તુન-તુનીયાકો ચલા ગયા. ” બાકી રૂમી કિસારીયાકો ભાગ ગયે એર કુચ પડાડી ઇલાકોંમેં ચલે ગયે. ખેશુમાર માલે ગની-મત એહલે ઇસ્લામકે હાથ આયા એર સબકે સબ ઇસ ફતેહ અઝીમકે લિયે અલ્લાહ તઆલાકા શુક બજા લાયે. કયોંકે અબ વોહ તમામ શામકે યાની જુનુષી એર શિમાલી દોનોં હિસ્સેકે માલિક હો ગયે, એર અરબકી સલતનતમેં કુલ શામકા ઇલાકા શામિલ હો ગયા. એનતા-કીયેકી ફતેહકે મુતઅલલિક યુરોપીયન મોઅરરિખ ખ્યાન કરતે હંચ કે એહલે અરબકા એનતાકીયાકો ફતેહ કરના ગોયા ઇસ્વીયતકે જાગરમેં નેઆ મારના થા, કયોંકે એશિયામેં ચેરફેમકે બાદ એનતાકીયા હી એક શહેર થા જે બવબેહ

ઇસાઇ ચાહગારોંકે ઇસાઇયોંકા નિહાયત મુતખરરિક ઓર મુકદ્દસ મુકામ સમઝા જાતા થા એન્ટાકીયામેં હી મસીહકે શાગિરદોંને ઇસવીયત કી પહેલી ખિના રખી, એનતાકીયેમેં હી પોલુસ રમુલને પહેલા દુસરા ઓર તીસરા સફર ઇસવીયત ફેલાનેકે લિયે ઇખ્તિયાર કીયા, એન્ટાકીયેમેં હી ફૂમી શહેન-શાહ ટરીજનને એગનાતીસકો જો એનતાકીયેકા ખિશાપ થા સને ૧૦૯ ઇસ્વીમેં કતલકા ફતવા દેકર ફૂમામેં લેજા જહાં ઉસ્કો જંગલી ખુખ્વાર દરિન્દોંકે આગે ડાલકર મરવા દીયા ગયા ઓર એનતાકીયેમેં હી સેન્ટ જાનકરી સીસટમને જીસકો વહાં ઝરરીન કહેતે થે સને ૩૮૧ ઇસ્વીમેં ઇસ્વીયતકી મુનાદી શુરૂઆત કી થી. જખ એહલે ઇસલામ એનતાકીયેમેં દાખિલ હો ગયે તો વોહ શહેરકી ખુખસુરતી, ઇસ્કી આલી-શાન ઇમારાત, વસીઆ ખાજાર, પુરફિઆ મયદાન, સરસખ્જ ખાગાત ઓર મુફરરેહ આખો હવા દેખકર દંગ રહે ગયે, ઓર ખોહોતહી ખુશ હુએ. વોહ ચાહતે થે કે વહાં કમ-અઝકમ એક મહીના ઉનકો ઠયેરને ઓર આરામ કરનેકી ઇજાઝત મિલે મગર અખુ ઉખેદા રહીંને એનતાકીયેકા સખ ઇન્તિઝામ કરકે ત્રીન દિનકે બાદ લફકરકો કુચકા હુકમ દીયા ઓર હઝરત ઉમર રહીંકો મિનદરજએ ઝેલ ખત લિખખા.

“ શુરૂઆત કરતાહું મેં સાથ નામ અલ્લાહકે જો રહે-માન ઓર રહીમ હય. યેહ ખત અખુ ઉખેદા આમિર ખિન

જરારહ રહીઁ આમિલે શામકી તરફસે. સલામતી હો આપપર
 મમ બતહોકીક મેં તારીફ કરતાહું ઉસ અદલાહકી જુસકે
 સિવાયે કોઈ માઅયૂદ નહીં ઓર દુરદ લેજતાહું મેં ઉરકે
 નળી સલલદલાહો અલયહે વ સલલમપર. મેં આગાહ કરતાહું
 આપકો યા અમીરૂલ મોમેનીન કે અદલાહ તઆલાને ફતેહ
 કીયા મુસલમાનોંપર તખ્તે નસરાનીયાકો ઓર શહેર અઝીમ
 યાની એનતાકીયેકો. શિકસ્ત હુઇ ઉનકે લશકરકો ઓર
 મદદદી અદલાહ તઆલાને હમકો ઉનપર ઓર ભાગ
 ગયા હરકુલ સમન્દરમેં અપની કિશતીયોં પર ઓર મેં
 નહીં ઇકામતકી એનતાકીયેમેં જ સખખ ઉસકી ખુશકુન ઓર
 ફરહત બક્ષ હતાકે, કયોંકે મુઝકો ખોફ હુઆ કે ઇસ આબો
 હવાકા અસર મુસલમાનોંપર ખુરા હોગા ઓર દુનિયાકી
 મોહોખ્ખત ઉનપર ગાલિબ હોબાયગી ઓર અદલાહ તઆલાકી
 ઇબ્લાહત ઓર ઇતાઅતમેં વોહ સુસ્ત હો જાઇગે ઓર મેં
 કસડ કરનેવાલાહું રવાનગીકા બબ્બનિબ હલબકે ઓર મેં
 મુનતઝિરહું આપકે હુકમકા અગર આપ હુકમ દેંગે કે મેં
 શામકે દરરોં ઓર ઘાટીયોંકી તરફ બહુતો મેં બખુશી
 ચેહ કામ કરૂંગા ઓર અગર હુકમ દોગે મુઝકો ઠયરનેકા
 તો મેં ઠયર રહૂંગા ઓર જાનો આપ યા અમીરૂલમોમે
 નીન ઇસ અમરકો કે એહલે અરબમેસે બાઅઝને રમી
 ઓરતોં ઓર લડકીયોંકો દેખકર ઉનકે સાથ નિકાહ કરનેકા
 ઇરાદા કીયા લેકીન મેંને ઉનકો બાઝ રખ્યા હય ઇસ અમર

સે તાકે વોહ આઝમયશસે બચ જાયેં ઓર અલ્લાહ તઆલાને ઉનકે સીને કુશાદા કર દીયે બસ જલદી હુકમ લેજો ઇસ બારેમેં. સલામ ઓર રહેમત હો અલ્લાહકી આપ પર ઓર તમામ મુસ્લમીન પર ”

યેહ ખત લિખકર ખુમ્સ માલકે સાથ અબુ ઉબેદા રહીં ને અયદ ખિન વહબ રહીં કે હવાલે કીયા ઓર ઉસકે હમરાહ માલકી હિક્કાઝતકે લિયે એક ગારદ કરદી. અયદ ખિન વહબ રહીં બડી તેઝ રફતારી કે સાથ મદીને મુનબ-રામેં પહોંચ્યા. ઉસ વકત મદીનેમેં હલ ચલ મચી હુધથી ઓર લોગ ધધર ઉધર દોડતે ફિરતેથે. અયદને સમજા કે મદીનેમેં કોઈ મુઆમિલા દરપેશ હય અસકી વજેહસે યેહ દોડ ધુપ હો રહી હય. વોહ ઊંટનીસે ઉતરા ઓર એક શખ્સસે પૂછા- “ યેહ શોરોગુલ કયસા હય ? ઓર મદીનેમેં કયા હાદેસા દરપેશ હય ? ” જવાબ મિલા કે-“ હઝરત ઉમર રહીં હજજે બયતુલ્લા શરીફકો જાતે હંચ ઓર લોગ ઉનકે હમરાહ હજ કરને કે લિયે તૈયાર હો રહે હંચ ” યેહ સુનકર અયદ રહીં હઝરત ઉમર રહીં કી ખીદમતમેં હાઝિર હુઆ હઝરત ઉમર રહીં ઇસ વકત પાપયાદા ચલ રહેથે ઓર ઉનકા ઉંટ ઉનકે પીછે જારહાથા હઝરત ઉમર રહીં કે દાઅેં જાનિબ હઝરત અખ્ખાસ રહીં થે, ઓર પીછે ઉનકે એક જમાઅતથી. અયદ રહીં ને ખઠકર સલામ

અરઝ ક્રિયા. હઝરત ઉમર રહીંને સલામકા જવાબ દેકર પૂછા—

“ તુમ કહાંસે આયેહો ” અયદ રહીં ને કહા.

“ મે અમિનુલ ઉમ્મતકા ખત લેકર આયાહું ચોર આપકો મુખારક બાદ દેતા હું કે અદલાહ તઆલાને મુસલમાનોંકો એનતાકીયેપર શાનદાર ફતેહ અતાકી. ” હઝરત ઉમર રહીં એહ સુનતેહી સિજદેમેં ગિર ગયે, જબ સર ઊઠાયા તોં આપકા ચહેરા ચોર ડાઢી ખાક આલુદાયે ચોર એહ પઠ રહેયે.

“ અય મેરે અદલાહ તેરેહી વાસ્તે તાઅરીફ ચોર શુક હય તેરી પુરી નેઅમત પર ” ફિર ખત ખોલકર પઢા ખત પઢકર આપકે આંસુ જારી હો ગયે. હઝરત અલી રહીં ને પૂછા—

“ અય અમીરુલ મોમેનીન ખુશીકે મવકેપર રોનેકા કયા મહલ હય ? ” હઝરત ઉમર રહીં ને કહા—

“ મે ઇસ લિયે રોયાહું કે અખુ ઉખેદા રહીં ને મુસલમાનોં કે નફસોંપર સખતીકી ” ફિર હઝરત અલી રહીં કોં ખત દે દીયા. હઝરત અલી રહીં ને ખત પઢકર કહા કે—

“ વાકેઈ અખુ ઉખેદા રહીં ને અરજા નહીં કીયા

મગર અણુ ઉબેદા રહીં બડા મુત્તકી ઓર પારસા હય ઓર
 ઉસને મુસલમાનોંકી ખયર ખવાહી ઓર મઆલ અન્દેશી કે
 ખ્યાલ સે અયસા કીયા. ” ઇસપર હઝરત ઉમર રહીં
 ખુશ હુએ ઓર ઝમીનપર ખયઠ ગયે ફિર દવાત કલમ
 મંગાકર અણુ ઉબેદા રહીં દે। મિન્દરજએ એલ ખત લિખા.

“ શુરૂઆ કરતાહું સાથ નામ અલ્લાહકે જો રહેમાન
 ઓર રહીમ હય. યેહ ખત હય અબદુલ્લા ઉમર રહીં
 કી તરફસે બનામ ઉનકે આમિલ અણુ ઉબેદા આમિર
 બિન જરહ રહીં સલામતી હો તુમપર. પસ બતહેકીકમેં
 તાઅરીફ કરતાહું ઉસ અલ્લાહકી અસકે સિવા કોઈ મઆ-
 ખુદ નહીં ઓર દુરદ લેજતાહું મેં ઉસકે નખી સલલલ્લાહો
 અલ્લયહે વસલલમપર ઓર શુક કરતાહું મેં ઉસકા ઉસ
 ચીઝપર જો દી હય ઉસને મદદસે વાસ્તે મુસલમાનોં કે
 ઓર મુકરર કિયા હય નેકોઈ આકેબતકો વાસ્તે પરહેઝ
 ગારોંકે ઓર હમેશા વોહ ઇઆનત કરને વાલા ઓર મહેર-
 બાની કરને વાલા હય. વલેકિન કોલ તુમારા યેહ કે તુમ
 નહીં ઠયરે એનતાકીયેમેં જસબબ ઉસકી ખુશકુન ઓર
 ફરહત બખ્શ આબો હવ.કે પસ તેહકીક અલ્લાહ ગાલિબ
 ઓર ખુબરગને નહીં હરામ કીયા ષાક ચીઝોંકો ઉન પરહેઝ
 ગારોં પર જો કામ નેક કરતે હંય પસ કહા અલ્લાહ તઆ-
 લાને અપની કિતાબમેં કે અમ્મ પયગંબર આવ તુમ ષાક

ઓર સુધરી ચીઝોંકો જો તુમ કરતે હો પસ વાઝિખ થા
 તુમપર ચેહ અમર કે આરામ દેતે તુમ મુસલમાનોંકો
 ઉનકી માન્દગી ઓર મશકકતસે ઓર છોડતે તુમ ઉનકો
 દરોં હાલે કે મેહપુઝ હોતે વોહ અપને ખાનેકી ચીઝોંમે
 ઓર આરામ દેતે વોહ અપને જીસમોંકો કયોંકે ઉનકે
 જીસમ દુશ્મનોંકી લડાઇમે તકલીફ ઓર દુઃખ પાતે હંચ
 ઓર ચેહ જો તુમને લિખખા હય કે મેં તુમકો હુકમદું
 દુશ્મનકે પીછે દરોં ઓર ઘાટીયોંમેં જાનેકા સો ઇસ ખાતકો
 તુમ જિયાદા બહેતર જાનતે હો. કયોંકે વહાંકે હાલાત તુમકો
 અચ્છી તરાહ મઆલુમ હોતે રહેતે હંચ જીનકી મુઝકો
 કોઇ ખબર નહીં. તુમ વહાં મોજુદહો ઓર હર ચીઝકો
 દેખતેહો ઓર મેં દુર ઓર પોશીદા હું ઓર તહેકીક
 દેખતા હય શખ્સ હાજિર ઉસ ચીઝકો જીસકો નહીં દેખતા
 હય શખ્સ દુર ઓર પોશીદા. અમર તુમ સમજતે હો કે
 દરોં ઓર ઘાટીયોંમેં તુમારા દાખિલ હોના એહલે ઇસ્લામકે
 લિયે મુફીદ ઓર બહેતર હય તો બેશક કુચ કરો ઓર
 જાઓ ઉસ તરફ લેકિન વાકિફકાર આદમી રાહ દિખાનેવાલે
 ગુર હમરાહ લેજાના. તાકે દરોં ઓર ઘાટીયોંમેં બવજહે
 ના વાકફિયતકે લશ્કરે ઇસ્લામ હયરાન ઓર સરગરદાન
 ન હો. અગર કોઇ તુમસે સુલેહ કરે તો ઉસકે સાથ સુલેહ
 કરો. ઓર જો કુચ અહેદ હો જાવે ઉસકે પુરે પાખંદ રહે.
 કિસીપર જિયાદતી મત કરો ઓર ચેહ જો તુમારા કોઇ હય

કે એહલે અરબમેંસે બાઅઝ આઠમી રૂમી લઠકીયેં ઝોર ઝોરતોંસે નિકાહ કરના આહતે હંય પસ બે શખસ અયસા કરના આહે ઉસે બાયેઝ તોરપર કરને દો સિફ્ત ઇતિનાહી ખ્યાલ રખો કે કિસીસે કોઇ અમર શરીઅતે ઇસ્લામકે ખિલાફ જુહુરમેં ન આયે સલામતી હો તુમપર ઝોર તમામ મુસલમાનીનપર.”

યેહ ખત લિખકર હઝરત ઉમર રદીઠને ઝયેદ રદીઠ કે હવાલે કીયા કે જીસ તરાહ યહાં ખત લાયે હો ઇસી તરાહ ઇસકોલી પહોંચાવ ઝોર અદલાહ તઆલાસે અજરકે ઉમીદવાર બનો. ઝયેદ રદીઠ ખત લેકર ચલનેકો થા કે હઝરત ઉમર રદીઠને કહા. “અય ઝયેદ ! જા ઠયેર જા” ઝોર ઉસી વકત અપને ગુલામકો હુકમ દીયા કે ઉંટપરસે તોશા ઉતાર લાવ. ગુલામને દો થેલીયાં લાકર સામને રખ દીં. હઝરત ઉમર રદીઠને એક થેલીમેંસે ચાર સેર સતુ પયમાનેમે ભરે ઝોર ફિર દૂસરી થેલીમેંસે સેર ખબુરેં નિકાલકર ઝયેદ રદીઠકે હવાલે કીં ઝોર કહા.

“યેહ ઉમરકી તરફસે તુમારી દઆવત હય ઝોર મુઝે મજબુર સમજો કે મેરે મકદૂર ઝોર ઇમકાનમેં ઇતિનાહી કુચ્છ હય.” ફિર ઉઠાકર અઝ રાહે શફકત ઝયેદ રદીઠકે સરકા બોસા લીયા ઝોર કહા—

“ અખમેં તુમકો રૂખસત કરતા હું ” અયદ
 ઇસ શહેનશાહે અરબ ઓર શામકે તૌશેમેંસે હિસ્સા પાકર
 ઓર ઉનકી આલા શકૂકત અપને હાલપર દેખકર હીલી
 જોશસે ભર ગયા. ઓર ઉસકી આંખોમેં આંસુ ભર આયે.
 વોહ કુચ્છ કલામ ન કરસકા ઓર ઉસ જોશ ભરે દિલકે
 સાથ ખિંદું ઝરા સસ્તાનેકે શામકો વાપિસ રવાના હુઆ
 વોહ સતુ ઓર ખજુર ઇસકે લિયે નેઅમતે ઉઝમા થે ઓર
 વોહ સરકા ખોસા ઉસકી તમામ ઝિંદગીકો ફરહતખશ ખનાને
 કે લીયે કાફી થા.

ખાખ ૩૯.

પહાડી અઝલાઅ પર ચઢાઇ.

જળ ખલીફએ સાની રહીંઠકા ખત અખુ ઉખેદા રહીંઠકે પાસ પહોંચ્યા તો આપને તમામ સરદારોંકે જર્મા કરકે ખત સુનાયા ઓર કહાકે—

“ જનાખ અમીરૂલ મોમેનીનને દરોં ઓર પહાડી અઝલાઅપર ચઢાઇકા ફયસલા મુજપર છોડા હય લેકિન મેં તુમારે મશવિરેકે ખગયર કોઇ કામ નહીં કરતા ઇસ લિયે તુમ મુઝે મશવિરા દો કે આયા પહાડોં ઓર દરોંમેં લશ્કર કશી કી જાય યા નહીં ઇસમેં કોઇ શુખહા નહીં કે વહાં ફોજ કશી કરના મુશ્કિલ કામ હયે ઓર ફોજકો ઘડે ખતરેકા સામના કરના હોગા મગર સવાલ ચેહ હય કે હમારે લિયે પહાડી ઇલાકોંપર તસરરૂકે કરના જુરૂરી હય યા નહીં? ઓર આયા હમ ખિંદુ ઇન ઇલાકોંપર કબજા કરનેકે શામમેં મેહકુઝ રહે સકતે હય યા નહીં? ” અખુ ઉખેદા રહીંઠ ચેહ કર ખામોશ હો ગયે. મગર કિસીને ઉનકે સવાલકા જવાબ ન દીયા. અખુ ઉખેદા રહીંઠને દોખાસ સવાલ કીયા. ફિર લી કોઇ ન જોલા ઓર એક દુસરેકા

મુંહ તકને લગે. આખિર અખુ ઉખેદા રહીઠને નિહાયત
જેશસે કહા કે-

“ અયે ભાઈઓ! તુમ જવાળ કયેાં નહીં દેતે?
કયા તુમારા જેશ સર્દ હો ગયા હય? ઓર તુમારા
શોક ઠંડા પડ ગયા હય? કયા શુભઅતકે બાદ તુમપર
ખુઝદિલી ગાલિખ આ ગઈ હય? યા પુતુહાતકે બાદ તુમકો
સુસ્ત ઓર કાહેલીને પકડ લિયા હય? કયા તુમ અપને
ફરાયેઝસે સુખકદોશ હો ચુકે હો? કયા તુમ અલ્લાહકી
રાહમેં જીહાદ કરનેસે થક ગયે હો? તુમ મયદાને જંગમેં
તકલીફસે મુંહ ફેરકર નરમ બિસ્તરોંપર બેટના પસંદ કરતે
હો? કયા શામકી આખો હવાને તુમારી તાકતેં ઝાયલ કરદી
હય? ખેશક તુમ શામકી શાદાખ ઝમીનકે માલિક બન ગયે
હો મગર યાદ રખો ઓર ખુબ યાદ રખો કે જીસ તરાહ
તુમને અપના ખુન બહાકર ચેહ વિરાસત હસિલ કી હય
ઈસી તરાહ તુમકો ચે સર ઝમીન અપને કબજેમેં રખની
પડેગી. વર ન દુશ્મન જો હરવકત તુમારી ઘાતમેં બચા
હય તુમકો કાહેલ ઓર સુસ્ત પાકર ફિદફેર સર ઝમીનસે
નિકાલ દેગા. તુમારા દુશ્મન બડા ઝખરહસ્ત ઓર તાકતવર
હય મેહેઝ અલ્લાહ તઆલાકી તાઈદસે ઈસ વકત તુમ ઈસ
પર ગાલિખ આયે હો. લેકિન અગર ઈસી તરાહ સીનાસિપર
હોકર દુશ્મનકે મુકાબિલ ખડે ન રહોગે તો દુશ્મન તુમપર

ગાલિબ આ જાયગા, ઓર તુમકો હસરત ઓર વાસકા મુંહ દેખના નસીબ હોગા. તુમ અલ્લાહકી ખરગુઝીદા કોમ હો. અલ્લાહ તઆલાને તુમકો અપને લિયે ચુન લીયા હય. તુમ અલ્લાહકે હો ઓર અલ્લાહ તુમારા હય. ફિર કયા સખબ હય કે તુમ ખામોશ હો ગયે હો ઓર મેરે સવાલકા જવાબ નહીં દેતે ? ” ઇસ પર મયસરા બિન મસરૂક રહીને અરઝ કીયા—

“ અય અમીનુલ ઉમ્મત ! હમારા જોશ ઠંડા નહીં હુઆ. ન હમારા શોક સર્દ હુઆ હય, ન હમકો કાહેલી ઓર સુસ્તીને પકડા હય, ન હમમેં ખુબ દિલી આઈ હય. ખુદા વોહ દિન ન દિખાય કે હમ અલ્લાહકી રાહમેં જીહાદ કરનેસે થક જાયે. હમારા ગોશ્તપોશ્ત, હમારી જાન, હમારી રૂહ, સખ કુચ્છ અલ્લાહકી રાહપર નિસાર હય. હમ યહાં કોઈ સોદાગિરી કરને નહીં આયે. હમ યહાં શાદાબ ઝમીનોંમેં અયેશ કરનેકે લિયે ઘરસે નહીં નિકલે. હમ તો મેહેઝ અલ્લાહ ઓર ઉસકે રસુલે અકરમ સલબકી રઝામંદી હાસિલ કરને કે લિયે આયે હંચ ઓર શોકે શહાદત હમે ઇસ જગે તક લે આયા હય હમ ખામોશ નહીં થે બલકે ઇસ ઇન્તિ-ઝારમેં થેકે કોન હમમેસે પહેલે બોલતા હય. આપ મહેરબાની કરકે હમકો હુકમ દેં હમ અપની જાનેં ફિદા કરને પર તૈયાર હંચ. કયસી કઠન ખંજિલ કયોં નહો, કયસે દુશ્વાર

શુઝાર રાસ્તે હમારી રાહમેં કયોં નહોં કયસીહી મુસીબત ઓર દુઃખકા સામના કયોં નહો હમ અપના સીના સિપર કરને-પર તૈયાર હંય. હમ આપકે હુકમકે મુન્તઝિર હંય. આપ જીસ તરફ જાનેકા હુકમ દેંગે હમ જ સરો ચશમ ઉસકી તઆમીલ કરીંગે.”

મયસરા બિન મસરૂક રદીંકે સાથ દીગર સરદારોંને લી ઇત્તિફાક કીયા ઇસપર અબુ ઉબેદા રદીં બડે ખુશ હુએ ઓર કહા કે—

“અય મોમિનો ! અલ્લાહ તઆલા તુમપર અપના ફઝલ ઓર કરમ કરે બેશક મુઝકો તુમપર અયસીહી ઉમ્મિદ હય.” ફિર ખાલિદ બિન વલીદ રદીંકો મુખાતિબ કરકે કહા કે—

“અય અબા સુલેમાન ! તુમારી ઇસ બારેમેં કયા રાયે હય ?” ખાલિદ રદીંને કહા—

“મેરી રાયેમેં મશરિકકી તરફ દરિયાએ પુરાતકે કિનારે તક લશકર કશી કરની ચાહીએ ઓર શિમાલકી જાનિબ પહાડી અઝલાઅકો મસખર કરના ચાહીએ. ઇસ તરાહ શામકા ઇલાકા મહેકુઝ હો જાયગા ઓર દુશ્મનકી કોઈ ફાજ નાગહાં હમપર હમલા આવર ન હો સકેગી.” ઇસપર અબુ ઉબેદા રદીંને કહા—

“અય અબા સુલેમાન ! મશરેકી ઇલાકે દરિયાએ પુરાત

તક તો તુમ મસખર કરો. ઓર પહાલી અઝલાઅકી તરફ મયસરા બિન મસરૂક રહીંકો લેજતા હું. અલ્લાહ તઆલા તુમારા નાસિરો હાકિમ હો.”

જમ આખુ ઉબેદા રહીં ખાલિફ બિન વલીદ રહીંકો મુખતસરસા લશ્કર દેકર શરકી ઇલાકેકો રવાના કર ચુકે તો આપને મયસરા બિન મસરૂક અબસી રહીંકો પહાલી અઝલાઅકી તરફ લેજનેકી તૈયારી કી. આપને ત્રીન હઝર યમની જવાન મુખતલિક અકવામ યાંની કન્દાહ, તયે, નહમ, ઓર મઝહજ વગેરાસે મુન્તખિબ કીયે. ફિર એક હઝર ગુલામ બે પુરે નિર્બંદ આઝમા થે ચુને ઓર ઉન ગુલામોં-પર વામિસ અખુલહોલ રહીંકો સરદાર મુકરર કરકે ફરમાયા.

“અય વામિસ રહીંતુમકો મયસરા રહીંકે લશ્કરકા હર અવલ મુકરર કીયા જાતા હય. તુમ ઇસ લશ્કરકે આજે આજે રહીયો. ઓર મયસરા રહીંકે હુકમકી પુરી તાઅમીલ કીજીયો?” વામિસ રહીંને કહા—

“મેં ખખુશી ખાતિર અપને સરદારકે એહકામકી તઆમીલ કરૂંગા. ઓર ઇસ્લામકી ખિદમતમેં જાનપર ખેલ-નેસે દરેગ ન કરૂંગા.” આખુ ઉબેદા રહીં એહ કલમાત સુનકર ખુશ હુએ. ઓર આપને મયસરા બિન મસરૂક રહીંકો ફરમાયા—

“ અય મયસરા રહી૦ ! મેં તુમકો દરેં ઓર પહાડોંમેં લેજતા હું જહાંકી મુઝે કુચ્છ ખબર નહીં. ઇસી વળેહસે મેંને મુખતસિરસા લશ્કર તુમારે સાથ કીયા હય તાકે તુમ આસાનીસે દરેં ઓર પહાડોંસે શુઝર સકો માલુમ નહીં દુશ્મન કહાં કહાં ઘાતમેં બચઠે હોં. ઉનસે તુમ બડી એહ-તિયાત રખના ઓર લશ્કરકે આગે જાસૂસ લેજતે રહેના તાકે વોહ રાસ્તેકે હાલાતસે તુમકો આગાહ કરતે રહેં. અપને લશ્કરકો જાન ખુઝકર હલાકતમેં ન ડાલના અગર કહીં કસીર લશ્કરકે સાથ મુકાબિલા પેશ આ જાય તો તુમ ઇસકે મુકાબિલેકી તાકત ન પાવ તો મુઝે ઇત્તિલાઅ કર દેના તાકે મેં તુમકો હરવકત કુમક રવાના કરદું. અપને હમરાહીયોંકે સાથ નેક સુલુક કરના ઓર ઉનકો રાઝી રખના ઓર અદલાહ તઆલાસે ડરતે રહેના. લો યેહ તુમારા અલમ હય અદલાહ તઆલા તુમારા નિગેહખાન હો. ”

જખ તૈયારી હો ચુકી તો કોમ તયકે જવાનોંને ખાહમ શિકાયત કી કે—“અમીનુલ ઉમ્મતને યમનીયોંપર તો અખસકે એક આદમીકો સરદાર કીયા ઓર અલમ ઉસકે હાથમેં દીયા. હાલાંકે હમારી અકવામ શાહી નસલસે હંય ઓર હમમેં શેહઝાદે ઓર રઇસ મોબુદ હંય ફિર કયોં હમમેસે કિસીકો ઇસ ફોજકા સરદાર નહીં બનાયા ગયા, ઓર બજાયે રયીસ ઓર શેહઝાદેકે મયસરા બિન મસરૂક અખસીકો અલમ દીયા ગયા હય. હમ કિસીસે શુબઅતમેં કમ નહીં. તમામ માઅરિકોંમેં

હમને શદીદ કતાલ ક્રિયા હય ઓર પુતુહાલે શામમેં હિસ્સા લિયા હય.” જખ ઇસ શિકાયતકી ઇતિલાઅ અખુ ઉખેદા રહીઠકે પહોંચી તો આપને ખની તયકે અપને સામને ખુલાયા ઓર કહા—

“ આલે તય ! ખેશક તુમ એક શુખઅ કોમ હો ઓર તુમને શામકે માઅરિકોમેં નિહાયત જાંદિશાની કી હય ઓર દુશ્મનોંકા સજ્તી કે સાથ મુકાબિલા ક્રિયા હય મગર તુમકે ઇસ ખાતપર મગરૂર ન હોના ચાહીએ તાકે તુમારે અમલ ઝાયે ન હો જાયેં કયોંકે તુમકે ખુખ યાદ હય કે હમકે જીસ કદર ગલખા દુશ્મનોંપર હાસિલ હુઆ હય વોહ હમારી શુખઅત ઓર મરદાનગી કી વજેહસે નહીં હુઆ ખલકે મેહેઝ અદલાહતઆલાકી તાઈદસે હુઆ હય કયોંકે અદલાહ તઆલાને અપને પાક કલામમેં ફરમાયા હય કે— અગર અદલાહ તુમારી મદદ કરેગા તો કોઈ તુમપર ગાલિખ ન આયગા. ઇસ લિયે મુસલમાનોંકો ચાહીએ હે અપની હિંમત ઓર જુરાઅતપર ન ઇતરાયેં ખલકે નુસરત ઓર ગલખેકો અદલાહ તઆલાકી તરફસે સમજે. રહી ચેહ ખાતકે મેંને કેમ અખસી કે એક આદમીકો તુમપર સરદાર મુકરર ક્રિયા હય હાલાંકે તુમારી કેમ શાહી ખાનદાનસે હય ઓર તુમારે હમરાહ દીગર શાહી કોમેંબી ઇસી અખસી સરદારકે માતેહત રખી ગઈ હંય. સો ઇસકે

મુતઅદિલક તુમ ઇસ ખાતકો ખખુખી ઝેકેન નશીન કરલો.
કે ઇસ્લામમેં સરદારીકા મીઆર શાહી યા ખાનદાની
રિયાસત પર નહીં હય બલકે ઇનમેં ઉન લોગોંકો સખકત
દી જાતી હય જો પહેલે ઇસ્લામ લાયે જીનકે ઇમાન
મઝખુત હંય આર જો તકવા આર પરહેઝગારીમેં ઇસ્લા-
મકા કમિલ નમુના હંય. ઇસ લિહાઝસે મયસરા બિન
મસરૂક રદીં કો તુમપર ફેકિયત હાસિલ હય. આર
ઇસી વજેહસે મેંને ઉસકો તુમપર સરદાર મુકકર કિયા હય.”
જખ આવે તયને અખુ ઉખેદા રદીં કી યે તકરાર સુની
તો ઉન્હોંને સરેતસલીમ ખમ કીયા આર કહા—

“ આપ હમેં મુઆફ કરેં વાકેઇ હમસે ગલતી હો
ગઈ હય ખેશક જો લોગ પહેલે ઇસ્લામ લાયે, ઇસ્લામકી
ખાતિર ઉન્હોંને સખત સુઉખતેં ઉઠાઇ આર આં હઝરત
સલંકી પાક સોહખતમેં ઝિંદગી બસરકી વોહ હરતરાહ
હમપર ફેકીયત રખતે હંય. અખ હમારા ઇતિમિનાન
હો ગયા હય. આપ હમેં કિસી સરદારકે માતેહત રવાના
કરેં હમ ખખુશી ખાતિર ઇસકે હુકમકી તઆમીલ કરેગે.”

હઝરત અખુ ઉખેદા રદીં યેહ સુનકર ખુશ હુએ આર
ઉનકે હુકમેં દુઆએ ખેર કરકે મયસરા બિન મસરૂક રદીં કો
રવાનગીકા હુકમ દીયા. ઇસપર મયસરા રદીંને અરઝકી—

“ અય અમીનુલ ઉમ્મત ! હમ અયસે ઇલાકે મેં

જાતે હયે એસ કે હલાત સે હમ મુતલક ના વાકિફ હયે
ઓર ગુરૂર હયકે બખજેહ ના વાકફીયતકે હમ રાહ
ગુમ કર દેં યા કિસી ના અન્દેશી ફાહ મુસીબતમેં ગિર-
ફતાર હો જાયેં. આપ કોઈ વાકેફગાર આદમી હમારે
હમરાહ કરેં જો ઇસ ઇલાફેકે રાસ્તોસે વાકેફ હો ઓર
હમેં સીધે રાસ્તેપર હો ચલે.” અબુ ઉબેદા રહીંને કહ્યા—

“ બેશક તુમને મુઝકો અયસી ખાત યાદ દિલાઈ હય
જો મેં કરની ભૂલ ગયા થા.” ઇસપર અબુ ઉબેદા રહીંને
ચાર અમીર જો ઇસ ઇલાફેસે અચ્છી તરાહ વાકેફ થે મ-
યસરા રહીં કે સાથ કર દીયે ઓર ઉનકો કહ્યા કે—

“ અગર તુમને ઇસ કામકો બખુબી અંજામ તક
પહોંચ્યા તો તુમકો ખાતિર ખવાહ ઇનામ દીયા જાયગા ઓર
ઇલાવા ઇસકે ઇસ ખિદમતકે લિયે તુમકો હમેશાકે લિયે
જઝીયા મુઆફ દીયા જાયગા.”

મયસરા ખિન મસફક રહીં અબુ ઉબેદા રહીંને
મુસાફિહા કરકે અદલાહકા નામ લેકર રૂખસત હુઆ. રાહબર
ઉનકે આગે રવાના હુએ. રાસ્તા બડા દુસ્વાર ગુઝાર થા.
પાંચ દિન સફરકી સખત સઉખતેં ઉઠાને કે બાદ લશ્કરે
ઇસ્લામ એક વસીઅ વાદીમેં પહોંચ્યા એસે મરબુલકખાઇલ
કહેતે થે ઓર ઇસકે આગે એક બડા શહેર કવરસ નામી
આબાદ થા. મયસરા ખિન મસફક રહીંને વાદી કુશાહા

ਫੇਰਕਰ ਲਥਕਰਕੇ ਕਯਾਮ ਕਰਨੇਕਾ ਹੁਕਮ ਦੀਯਾ. ਘੋਰ ਕਰਮਾਯਾ
 ਕੇ “ ਹੁਮ ਅਪਨੇ ਡੇਡਕਵਾਰਟਰਸੇ ਘਡੇਤ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਛੰਧ
 ਖਸ ਲਿਏ ਮੁਨਾਸਿਭ ਹੁਯ ਕੇ ਘੁਫ਼ ਧਡਾਂ ਕਿਆਮ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨਕੇ
 ਛਾਵਾਤਕਾ ਪਤਾ ਲਗਾਏ. “ ਯੇਛੁ ਡੇਛੁਕਰ ਅੰਫ਼ ਸਵਾਰ ਘਾਰੋਂ
 ਤਰਫ਼ ਘਘਰ ਲਾਨੇਕੇ ਲਿਏ ਫ਼ਵਾਏ ‘ਸ਼ਾਮਕੇ ਕਰੀਭ ਛੇ ਸਵਾਰ
 ਕੋਛਿਸਤਾਨੀ ਆਫ਼ਮੀਕੇ ਪਕੜ ਲਾਏ ਘੋਰ ਮਯਸਰਾ ਰਈਠਕੇ
 ਰੁਘੜ ਪੇਸ਼ ਕੀਯਾ. ਮਯਸਰਾ ਰਈਠਨੇ ਰਾਛਘਰੋਂਕੇ ਘੁਲਾਕਰ ਕਛਾ
 ਕੇ “ ਈਸ਼ ਸ਼ਾਮਸੇ ਘਾਤ ਘੀਤ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੇ ਛਾਵਾਤ ਫ਼ਰ
 ਘਾੜਤ ਕਰੇ. ”

ਰਾਛਘਰਨੇ ਕੋਛਿਸਤਾਨੀਸੇ ਧੁਕਤੁਧੁ ਧੁੜਅ ਕੀ
 ਘੋਰ ਈਸਕੇ ਘਾਫ਼ ਮਯਸਰਾ ਰਈਠਕੇ ਕਛਾਕੇ “ ਯੇਛੁ ਸ਼ਾਮਸ
 ਕਛੇਤਾ ਹੁਯ ਕੇ ਸ਼ਾਛ ਛਰਕੁਲਨੇ ਅਨਤਾਕੀਏਸੇ ਰੁਘਸਤ ਛੋਨੇ-
 ਕੇ ਵਕਤ ਘੇਕ ਮੋਅਤਮਿਫ਼ ਸਰਦਾਰਕੇ ਈਸ਼ ਤਰਫ਼ ਰਵਾਨਾ ਕੀਯਾ-
 ਥਾ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਈਲਾਕੇਕੀ ਜੰਘਘੁ ਕੋਮੋਂਕੇ ਜਮਾ ਕਰਕੇ ਫ਼ਰੋਂ
 ਘੋਰ ਪਹਾਡੋਂਕੀ ਛਿਕਾਝਤ ਕਰੇ ਤਾਕੇ ਘੇਛਥੇ ਅਰਘ ਫ਼ਰੋਂਪਰ
 ਕਾਘਿਝ ਨਛੋਘਘੇ ਘੁਨਾਏ ਈਸਨੇ ਈਲਾਕੇ ਕੇ ਤਮਾਮ ਸਰਦਾਰੋਂਸੇ
 ਫ਼ੋਜ਼ ਜਮਾਕੀ ਹੁਯ ਘੋਰ ਈਸ਼ ਈਲਾਕੇ ਕੇ ਘਾਛੇਰ ਛਿਕਾਝਤ ਕੇ
 ਲਿਏ ਡੇਰਾ ਲਗਾਯਾ ਹੁਆ. ਹੁਯ ਘੋਰ ਫ਼ਰ ਫ਼ਰ ਤਕ ਜਸੁਸ
 ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਰੁਘੇ ਛੰਧ ਘੁਨਾਏ ਹੁਮਾਰੇ ਲਥਕਰਕੀ ਆਮਫ਼ਕੀ
 ਓਸਕੇ ਈਤਿਲਾਅ ਮਿਲ਼ ਗਫ਼ ਹੁਯ ਘੋਰ ਵੋਛੁ ਹੁਮਾਰਾ
 ਮੁਕਾਘਿਲਾ ਕਰਨੇਕੇ ਲਿਏ ਲੈਯਾਰ ਹੁਯ “ਮਯਸਰਾ ਰਈਠਨੇ ਪ੍ਰਛਾ-

“ દુશમનકા લશકર ઇસ જગેસે કિતને ફાસલે પર હય ? ” કોહિસ્તાનીને કહા.

“ કરીખન દો ફરસંગ હોગા. ” મયસરા રદીઠને પૂછા—

“ ઇનકી તેઅદાદ કિસ કદર હય ? ” કોહિસ્તાની ને કહા—

“ અન્દાઝન તીસ હઝાર હોગી. ” મયસરાને પૂછા—

“ કયા લડાઈ કે લિયે વહાં મયદાન વસીઅ હય ? ” કોહિસ્તાની ને જવાબ દિયા.

“ નહીં ઇસસે ખડા મયદાન ઇસ તમામ ઇલાકેમેં નહીં હય ” ઇસપર મયસરા ખિન મસરૂક રદીઠને કહા કે—

“ ખહેતર હય કે હમ ઇસી જગા દુશમનકા ઇન્તીઝાર કરેં કયોંકે હમારી કિલ્લતકા હાલ માઅલુમ કરકે ઝુરૂર હય કે દુશમન ખુદ હમપર હમલા આવર હો. ” વામિસ રદીઠ ઓર દીગર સરદારોંનેબી ઇસ શયે કે સાથ ઇતિફાક કીયા. ઇસપર મયસરા રદીઠને અપને કેમ્પકે ઇરદ ગિરદ પહેરા લગા દિયા ઓર અંદ સવાર લશકરસે કુચ્છ ફાસલે પર આગે લેજ દીયે તાકે દુશમનકી આમદકી ઇતિલાઅ દેતે રહેં.

દુસરે દિન મયસરા રદીઠકે સવાર ખખર લાએ કે
 “દુશમનકી ફોજ ઉનકી તરફ આ રહી હય.” મયસરા રદીઠને
 અપની ફોજકો હોશિયાર કરકે આરાસ્તા કરલિયા મખર
 રૂમી ફોજને ઉસ દિન હમલા ન કીયા. ખલકે ઇસ્લામી
 લશકરકે મુકબિલ ડેરા લગા દિયા. સુખડે હુમ્મતો દોનાં
 લશકર જંગકે લિયે તૈયાર હુએ. મયસરા રદીઠને મયદાને
 જંગમે જાનેસે પેશતર અપની ફોજકો યુ ખિતાબ
 કિયા—

“ અય મેરે ભાઈઓ યેહ પહેલા ઇસ્લામી લશકર
 હય જો ઇન દરોમં દાખિલ હુઆ હય ઓર તુમ પહેલે
 મુસલમાન હો જાહોંને યકાં નમઝ પઢી હય ઓર તવહી-
 દે ઇલાહીકી સદા ખલાફકી હય. ઇસ ખાતકો અચ્છી તરાહ
 યાદ રખો કે દુનિયા આરઝી હય મગર આખેરતકા ધર
 પાયદાર હય ઓર હમેશા રહેનેવાલા હય. તુમ આં હઝરત
 સલલલ્લાહો અલયહે વ સલ્લમકે ઇસ કોલકો ધ્યાનમેં રખો
 કે ખેડેશત તલવારકે સાથેમેં હય. ઇસ લિયે તુમ અપની
 કિલ્લત ઓર દુશમનકી કસરતકા ખ્યાલ ન રખો કયોંકે
 અલ્લાહ તઆલાને અપને પાક કલામમેં ફરમાયા હય કે
 અકસર અયસા હોતા હય કે થોડી જમાઅત કસીર જમાઅત
 પર ગાલિબ આતી હય ઓર અલ્લાહ હમેશા સખર કરનેવાલોં
 કે સાથ હોતા હય. અય મેરે ભાઈઓ ! મેં તુમકો વસીયત

કરતાહું કે હર વકત અલ્લાહ તઆલાસે ઠરતે રહો. અપને આપકો ઉસ કોમકી માનિન્દ સમજે. જુસકી અજલ કરીખ આગળ હય ઓર ઉસકે લિયે ભાગનેકી કોમ રાહ નહીં રહી મગર બેહેસ્તકા દરવાઝા ઉસકે લિયે ખુલા હય ઓર બેહેસ્તકા પુર સુરૂર સામાન ઉસકો દિખાઈ દે રહ્યા હય જો અલ્લાહ તઆલાને અપને ખાસ બંદોકે લિયે ઉસમેં મોહધ્યા કર રખા હય પસ તુમ જલ્લી કરો ઓર ઉસમેં દાખિલ હો જાઓ ઓર હમેશાકે લિયે અલ્લાહ તઆલાકી નેઅમતોં કે મજે ચખકર ખુશ વ ખુર્મ હોતે રહો. ”

ઈસ તકરીરકે બાદ લશ્કરે ઇસ્લામ મયદાનમેં નિકલા. મયસરા રહીંને અપને લશ્કરકી સફેં દુસ્ત કીં ઓર વામિસ રહીંકો એક હઝાર ગુલામકે લશ્કરકે સાથ આગે રખા. દાઈ બાજુપર અબદુલ્લા ગિન હઝાર રહીંકો મુકરર કિયા ઓર આપ અકબે લશ્કરમેં ખડે હોકર દુશ્મનકે હમલેકા ઇનતિઝાર કરને લગા.

રૂમી અફસરનેલી અપને લશ્કરકો મયદાનમેં નિકાલ કર આરાસ્તા કિયા ઓર દસ હઝાર સવારકે ત્રીન દસ્તે તજવીઝ કરકે દાયેં બાયેં ઓર અકબમેં ખડે કિયે.

સળસે પહેલે રૂમી ફોજસે એક પહેલવાન નિકલા ઓર મયદાનમેં આકર હરીફ તલબ કિયા. લશ્કરે ઇસ્લામમેંસે

વામિસ અબુલ હોલ રદીંઉસકે મુકાબિલ હુઆ ઓર ચશ્મ
અદનમેં અપના નેઆ રૂમી પહેલવાનકે સ્ત્રીનેકે પાર કર
દિયા ઇસકો ગિરતે દેખકર રૂમી લશકરસે દુસરા પહેલવાન
નિકલા મગર ઉસકે. સ્ત્રી વામિસ રદીંઉને સંભલને ન દિયા
ઓર એકહી વારમે ઉસકા કામ તમામ કર દિયા. રૂમી યેહ
સુબુક દસ્તી દેખકર ગલરા ગયે ઓર પ્રીર કીસીને વામીસ
રદીંઉકે મુકાબિલેપર જુરાઅત નકી. વામિસ રદીંઉ જરાબર
મયદાનમેં લલકારતા રહા આખિર રૂમીયોંકી એક સફને
ચક ખારગી હમલા કર દિયા. ઇસલામી લશકરસ્ત્રી આગે બઢા
ઓર દોનોં બાહમ મિલ ગયે. વામિસ રદીંઉઓર ઉસકે
હમરાહી ગુલામોંને રૂમીયોંમેં એક તુફાને કયામત ખરપા
કરદીયા. મગર રૂમી જરાબર જમકર લડતે રહે હત્તાકે શામ
હો ગઈ. આખિર દોનોં લશકર જુદા હુએ ઓર અપનેઅપને
કેમ્પમેં આરામ કરને કે લિયે ચલે ગયે. ઉસ દિન એહલે
ઇસ્લામ કે પચાસ આદમી શહીદ હુએ મગર રૂમી લશકરમેં
સે અગિઆરાસો મયદાનમેં કામ આયે.

દુસરે દિન ફિર દોનોં લશકર આરાસ્તા હોકર મયદાન
મેં નિકલે ઓર મયસર. રદીંઉને અપને હમરાહીયોંકો
ખિતાબ કિય:—

“ અય દોકો ! મેં તુમકો આલને અ ખેરત યાદ

દિલાતાહું તુમ અચ્છી તરાહસે જાનવો કે આલમે આખેરત
મેં જાના ઇસસે બદરજહા અચ્છ હય કે તુમ મયદાનસે
પીઠ ફેર કર અપને અહેલો અયાલકી તરફ જાઓ. તુમકો
આખેરતકી તરફ ઇસ શોક ઓર ઇશતિયાકકે સાથ કદમ
મારના ચાહીએ જુસ તરાહકે એક બચ્ચા અપની માકી
તરફ દોડકર જાતા હય. તુમ દુશમનોસે હરજિઝ ખોફ
ન ખાઓ ઓર ઇસ તરાહ મયદાનસે મુંહ ન મોડો જયસે કે
બકરી શેરસે મુંહ ફેરતી હય વરન દુશમન તુમપર ગલિબ
આજાયગા ઓર તુમ હમેશા કે લિયે ઝલીલ ઓર ખવાર
હો જાઓજે, ઓર દીન ઓર દુનીયામેં ખસારા દિઠ. વગે ”

ઇસ તકરીરકા હાઝેરીનપર ઇસ કદર અસર હુઆ
કે તમામ લશકરીયોંને તલવારેં નયામસે ખીંચ કર નયામ
તોડ ડાલે ઓર કહાકે—

“ હુમ એહેદ કરતે હંય કે જખતક હમારે દમમેં
દમ હય લડાઇસે મુહ ન મોડીગેં ઓર દુશમનકે સાથ ખરબર
લડતે રહીગે તા ઇંકે મયદાને જંગમે હુમકો શહાદત નસીબ
હો. ” યે સુતકર મયસરા બિન મસરૂક રહીઠને કહા.

“ મેરે ભાઇઓ મોમિનોંકો અયસાહી કરના ચાહીએ
જયસા કે તુમને કીયા હય. મેરી એન આરજુ હય કે હુમકો
ઇસ મયદાનમેં શહાદત નસીબ હો ઓર હુમ અદલાહ

ઓર ઉસકે રસુલ સલોસે સુરખરૂઈ હાસિલ કરે મગર
મેરી ચેહ બી તજવીઝ હય કે હમ અમીનુલ ઉમ્મતકો
ઇસ હાલકી ઇતિલાઅ દેદે તાકે અગર વોહ મુનાસિખ
સમજેતો કુમક ઇરિસાલ કરદે વરન હમને જો કુચ્છ ઇરાદા
કીયા હય વોહતો હમ કરહી ગુઝરીંગે ” સખને યક ઝખાન
હોકર કહા-“ ઇસમે કોઇ હરજ નહી ” ઇસપર મયસરા
રહીને એક રાહબરકો બુલાકર કહા-

“ તુમ જલ્દ લશકરે ઇસ્લામમે જાઓ ઓર જો કુચ્છ
તુમને દેખા હય ઇસસે સિપેહ સાદારે લશકરે ઇસલામકો
ઇતિલાઅ દો. ”

રૂમીલી જોશ ખરોશકે સાથ મયદાનમે નિકલે
અગરચે ઉનકે બહોતસે અદમી કતલ હો ગયે થે મગર
ઉનકી તેઅદાદ બહોત બિયાદા થી ઓર વોહ ઉમીદ કરતેથે
કે આખિકાર વોહ એહલે અરબકો નેસ્તો નાબુદ કર દેંગે.
લડાઈ શુરૂઅ હુઇ ઓર સખત ખુખવાર હુઇ મગર કિસ્મી
ફરીકને પીઠ ન ફેરી ઓર શામકો દોનો લશકર અપને
આરામગાહમે ચલે ગયે. ઇસી તરાહ કઇએક દિન તક
લડાઈકા બાઝાર ગર્મ રહા. રૂમી હરરોઝ બકસરત મારે જાતે
થે મગર અબ તક વોહ બરાબર ખમ ઠોકકર મયદાનમે
આ જાતે થે.

જળ રાહબર અબુ ઉબેદા રદીંકે પાસ પહોંચ્યા તો આપને ઉસસે પૂછા.

“ મયસરા બિન મસરૂક રદીં આર ઉસકે હમરાહીયોંકા કયા હાલ હય. ” રાહબરને કહા—

“ મરજુલ કબાયેલ કે તીસ હજાર રૂમી લશ્કરકે સાથ મયદાનમેં એહલે અરબ જંગ કર રહે હંય. એહલે અરબને અપની તલવારોંકે નયામ તોડ હાલે હંય આર ચેહ અઝમ કર લિયા હય કે જળ તક ઇનકે દમમેં દમ હય બરાબર દુશ્મનોંકા મુકાબિલા કરતે રહીંગે. મેરે સામને એક લડાઈ હુધ થી આર રૂમીયોંકે બકસરત આદમી કામ આયે થે મગર રૂમીયોંકી તેઅદાદ કસીર હય આર સિપાહીલી કોહીસ્તાની હંય આર બડી સખત લડાઈ લડતે હંય માલુમ નહી કે આપકે સિપાહી અલી તક ઝિંદા હંય યા સળકે સળ કતલ હો ગયે. અગર આપકો ઇનકી ઇમદાદ કરની હો તો જલ્દ કરો. ”

અબુ ઉબેદા રદીં ચેહ સુનકર ગમગીન હુએ આર જનાબે બારીમેં દુઆ કી કે “ અય પરવરદિગારે આલમીયાં હમ સિર્ફ તુજપર ભરોસા રખતે હંય તુહી હમારા વાલી આર મવલા હય અપને જાનિસાર બંદોષર રહેમ આર ફઝલ કીબુયો આર ઉનકે દુશ્મનોંકે ગઝન્દસે મેહપુઝ રખીયો ”

ફિર જલ્દી ઉઠકર આપ ખાલિદ બિન વલીદ રહીંકે અયમેમેં ગયે જો દરીયાએ પુરાતકી મુહિમ સર કરકે અલી વાપિસ આયે થે. અબુ ઉબેદા રહીંને ખાલિદ રહીંકે કુલ હાલ સુનાયા ઓર કહા—

“ અય અબા સુલેમાન ! જો તુમ અલી એક મુહિમ સર કરકે આયે હો મગર મેં ચાહતા હું કે તુમ જલ્દી અપને ભાઇયેંકી ઇમદાદકો પહોંચો કયોંકે દુશ્મન બકસરત હંચ ઓર ઉન્હોંને મુઠીભર ઇસ્લામી ફેજકો ઘેર રખા હય. જો ઉન્હોંને મરને મારનેકી ઠાનકર નયામ તોડ દી હંચ ઓર મેરા યકીન હય કે અલ્લાહ તઆલા ઉનકી તાઈદ કરેગા મગર ફિર બી મેં મુનાસિબ સમજતા હું કે તુમ ત્રીન હઝાર ચીદાહ જવાન લેકર ફિલફેર ઉનકી ઇમદાદકો પહોંચો. ” ખાલિદ બિન વલીદ રહીંને કહા—

“ અય અમીનુલ ઉમ્મત ! બેશક અલ્લાહ તઆલાએ પાક ઓર ખુજુર્ગને હમારી તાઈદ કી હય ઓર હમકો દુશ્મનોંકે મુકાબિલ ઝલીલ ઓર ઝમ્ફિ નહીં ક્રિયા પસ ઉસકી સતાયશ હોકે ઉસને હમકો મુસીબતકે વકત સખ્ર કરનેકા હુકમ દિયા હય. ઓર સાથહી યેહ વાઅદા દિયા હય કે જો લોગ અલ્લાહકી રાહમેં સખ્ર કરીંગે અલ્લાહ ઉનકે સાથ હોગા. અય અમીનુલ ઉમ્મત ! આપ ગલરાઇયે નહીં અલ્લાહ તઆલા ઝુર્ર હમારે લશ્કરકી તાઈદ કરેગા. મેં બી ઉનકી

ઈમદાદકે લીયે તૈયાર હું મુજે આરામકી કોઈ જુરત નહીં
ખુદા કરે કે મુજે મયદાને જંગમેં શહાદતકા ફત્વા મિલે.
ઓર ઇસ તરાહ દાયેમી આતમ ઓર રાહત મેરે નસીબ
હો. આપ લશ્કરકો તૈયારીકા હુકમ કેં ઓર મેં અબી હાજિર
હોતા હું.”

અબુ ઉબેદા રદીંને ફિલદૈર તિન હઝાર જવાન
તૈયાર કરકે ખાલિદ બિન વલીદ રદીંકે હમરાહ રવાના કર
દિયે. ઇધરસે કુમક રવાના હુઈ. ઇધર મયસરા રદીંકે હમ-
રાહી રોઝ મયદાનમેં નિકલતે ઓર શામતક મુકાબિલા કરકે
કેમ્પમેં વ પિસ આ જાતે રૂમી બી ઉનકી સાબિત કદમી
દેખાકર અશ અશ કર ઉઠે મગર વોહ ચેહ ખ્યાલ કરતે
થે કે આખિર કબ તક એહલે અરબ લડતે રહીંગે
અનજમકાર વોહ જુર મગલૂબ હો જાઈંગે.

એક દિન રૂમી સિપેહસાલારને અપને સરદારોંકે સાથ
મશવિન ખ્યા કે એહલે અરબ ચકબારગી હમલોંમેં તો
મગલૂબ નહીં હોતે બહેતર ચે હય કે કિસી તરાહ ઉનકે
અન્દ સરદાર મારે જાયેં જો મયદાનમેં નિહાયત જાંખાઝીસે
લડતે હંચ ઓર હમારી સફેં ઉલટ દેતે હંચ. અગર વોહ
મારે ગયે તો બાકી લશ્કર સરાસીમા હોકર ભાગ જાયગા.

ચેહ લજવીઝ કે બાદ વોહ રૂમી સરદાર છસકો

હરકુલ બાદશાહને ઇસ ઇલાકેમેં લેજાયા ઓર જીસકા નામ કલીસ થા હર તરાહસે મુસલ્મેં હોકર મયદાનમેં નિકલા ઓર પુકારા કે—

“અરબી લશ્કરકા સરદાર મેરે મુકાબિલેપર નિકલે.”

ઇસ્લામી લશ્કરસે એક યમની જવાન મુકાબિલે કે લીયે નિકલાહી થા કે મયસરા રહીઠને ઉસકો રોક લીયા ઓર કહા—

“રૂમી પહેલવાનને ઇસ્લામી લશ્કરકે સરદારકો તલબ કિયા હય ઇસ લિયે જુરૂરી હય કે મેં ઇસકે મુકાબિલેપર જાઉં.” ઇસપર અબદુલ્લાહ બિન હઝાફા રહીઠને કહા—

“મેંહી તો ઇસ્લામી લશ્કરકે મયમનેકા સરદાર હું ઇસલીયે આપ પહેલે મુજે મુકાબિલેકી ઇજાઝત દે.” મયસરાને કહા—

“અરછા જાઓ અલ્લાહ તઆલા તુમારા હક્કિએ નાસિર હો.”

અબદુલ્લાહ બિન હઝાફા રહીઠ શેરકી તરાહ લલકારકર કલીસકે મુકાબિલ હુઆ. દોનોંમેં લડાઇ શુરૂ હુઇ દોનોં ફને જંગમેં કામિલ માહિર થે. અરસેતક એક દુસરેપર વાર કરતે રહે મગર કિસીકા વાર કારગર નહુઆ. દોનોં લશ્કર નિહાયત ઇસ્તિયાક કે સાથ લડાઇ દેખ રહેથે ઓર વાહ વાહકે નાઅરે બલાંદ કરતે થે. જબ અબદુલ્લાહને દેખાકે હરીફકી ઝિરાહપર કોઈ વાર કારગર નહીં હોતા તો ઉસને હરીફકા વાર ખાલી દેતેહી આગે બઢકર એક ટેહા હાથ

તલવારકા હરીફકી ગરદન પર અણાહો અકબર કહેકર મારા. કોઈ શક નહીં કે અગર યેહ વારલી ખાલી જતા તો અબદુલ્લાહ રહીં જો દુશ્મનકે ખિલકુલ કરીખ આ ગયા થા દુશ્મનકી ઝલસે જિંદા ન બચતા મગર તકબીરકી બરકતસે વોહ વાર હરીફકી ગરદનપર અચસા પડા કે રૂમી પહેલવાનકા સર કટકર અલગ જ પડા. લશ્કરે ઇસ્લામમેં ખુશીકા નાઅરા બલંદ હુઆ મગર રૂમી લશ્કરપર એક સન્નાટેકા આલમ છા ગયા કયોંકે યેહ પહેલવાન શાહ હરકુલકે ખાસ ઓર મોઅતમિદ સરદારોંમેં સે થા. અબદુલ્લાહ રહીંને મકતુલકા ઘોડા ઓર અસખાખ લે લિયા ઓર અણાહ તઆલાકા શુકે અદા કરતા હુઆ અપને લશ્કરમેં આ મિલા. મયસરા રહીંને લી અબદુલ્લાહ રહીંકો તેહસીન ઓર આફરીન કી ઓર આપલી અણાહ તઆલાકા શુકરીયા અદા કિયા.

જખ રૂમી લશ્કરકે સિપેહ સાલારને જીસકા નામ જીરસ થા અપને હમરાહીકો યુ' કતલ હોતે દેખા તો ઉસકો સખત તયશ આયા ઓર ઉસને કસમ ખાઈ કે મેં કલીસકે કાતિલસે બદલા લુંગા. યાતો ઉસે સરે મયદાન કતલ કરકે દિલ ઠંડા કરૂંગા વર ન ઉસકો ગિરફતાર કરકે શાહે હરકુલ કે પાસ લેજ દુંગા. યેહ કેડકર ગરજતા હુઆ મયદાનમેં આયા ઓર પુકારા કે—

“ ਲੁਸ ਅਰਥੀ ਪਛੇਲਵਾਨੇ ਮੇਰੇ ਫੁਮਰਾਫੀਫੇ ਕਤਲ
ਕਿਯਾ ਫੁਯ ਵੋਛੀ ਪਛੇਲੇ ਮੇਰੇ ਮੁਕਾਯਿਲੇ ਆਯੇ ” ਯੇਫੁ ਸੁਨਤੇਫੀ
ਅਯਫੁਦੁਵਾਫੁ ਰਫੀ੦ ਫ਼ਿਰ ਮਯਫਾਨਕੀ ਤਰਫ਼ ਯਫਾ ਮਗਰ ਮਯਸਰਾ
ਰਫੀ੦ਨੇ ਫਿਸਕੋ ਰੋਫੁ ਫੀਯਾ ਆਰ ਕਫਾ—

“ ਤੁਮ ਲਫਾਫ਼ ਕਰਤੇ ਥਕ ਗਯੇ ਫੇ ਆਰ ਫ਼ਮੀ ਪਛੇਲਵਾਨ
ਤਾਯਾ ਫਮ ਫੁਯ ਫਸ ਲਿਯੇ ਤੁਮ ਫਸਕੇ ਮੁਕਾਯਿਲੇਪਰ ਨ ਯਯੇ.”
ਯੇ ਸੁਨਕਰ ਅਯਫੁਦੁਵਾਫੁ ਰਫੀ੦ਨੇ ਕਫਾ—

“ ਯਯ ਫੁਰੀਫ਼ ਮੁਯਕੋ ਮੁਕਾਯਿਲੇਕੇ ਲਿਯੇ ਤਲਯ ਕਰਤਾ
ਫੁਯ ਤੋ ਮੇਰਾ ਕੁਯ ਫੁਯ ਕੇ ਮੇਂ ਮਯਫਾਨੇ ਯ'ਗਮੇਂ ਯਫ' ਯਵਾਫੁਮੇਂ
ਕਿਸ ਕਫਰ ਥਕਾ ਫੁਯਾ ਫੇਫ' ” ਮਯਸਰਾ ਰਫੀ੦ਨੇ ਕਫਾ—

“ ਮੇਂ ਤੁਮਾਰੀ ਯਫੇਤਰੀ ਆਰ ਯੇਰਯਵਾਫੀ ਕੇ ਲਿਯੇ ਤੁਮਕੋ
ਮਨਾਯ ਕਰਤਾ ਫੁਂ ਕਯੋਂਕੇ ਯੇਫੁ ਪਛੇਲਵਾਨ ਫਿਸਲੇਯੀ ਯਿਯਾਫਾ
ਫੀਲ ਫੇਲਕਾ ਫੁਯ ਲੁਸਕੋ ਤੁਮਨੇ ਕਤਲ ਕਿਯਾ ਫੁਯ ਆਰ ਮੁਯੇ
ਅ'ਫੇਸ਼ਾ ਫੁਯ ਕੇ ਤੁਮ ਫਸ ਥਕਾਨਕੇ ਸਾਥ ਫਿਸਲੇ ਆਫੇਫਯਰਾ
ਨ ਫੇ ਸਕੋਯੇ.” ਅਯਫੁਦੁਵਾਫੁ ਰਫੀ੦ਨੇ ਕਫਾ—

“ ਅਯ ਮੇਰੇ ਸਰਫਾਰ ! ਤੁਮ ਯੇਸ਼ਕ ਮੁਯਪਰ ਮਫੇਰਯਾਨੀ
ਆਰ ਸ਼ਕੁਕਤ ਕਰਤੇਫੇ ਸਿਫ਼ ਫਸ ਲਿਯੇ ਕੇ ਮੇਂ ਮਯਫਾਨਮੇਂ ਕਤਲ
ਨ ਫੇਯਫ' ਮਗਰ ਯੇਫੁਤੋ ਯਤਾਵਕੇ ਆਯਿਰਤਕੇ ਫਿਨ ਯਯ
ਮੁਯਸੇ ਫਸ ਯਾਰੇਮੇਂ ਸਵਾਲ ਕਿਯਾ ਯਯਗਾ ਤੋ ਕਯਾ ਫਿਸ ਵਕਤ
ਯੀ ਤੁਮ ਮੁਯਪਰ ਮਫੇਰਯਾਨੀ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੋਯੇ ?

સચ ખતાવ કે ઉસ વકત મુજે દોઝખકી આગસે કેન ખચા-
યઆ જો અલ્લાહકી રાહમેં જાન ખર્ચ કરનેસે દરેગ કરને-
વાલોંકે વિચે સુલગાઇ જાયગી? ખુદાકી કસમ ઓર શપથ
મેરે સિવા ઇસ રૂમી પહેલવાનકે સુકાખિલ ન જાયગા ખવાહ
મેં જાતેહી કતલ હો જાઉં.”

ચેહ તકરીર સુનકર મયસરા રદીંકે આંસુ ભર આયે
ઓર ઉસને કહા “ અલ્લાહ તઆલાકી સતાયશ ઓર હમ્દ
હો કે ઉસને મેહેઝ અપને ફઝલો કરમસે અપને ખ્યારે
હુખીખકી ખદવલત હમ મોમિનોંકે દિલ અપની તરફ ખીંચ
લીચે હંચ ઓર હમારે દિલોંમેં અલ્લાહકી રઝાંજોઇકે સિવા
ઓર કોઈ ખવાહિશ ખાકી નહીં રહી.” જખ અખદુલ્લાહ
રદીં મયદાનમેં ગયા તો જારસને પૂછા કે—

“ તુમને હી મેરે હમરાહીકો કતલ કીયા હય ? ”
અખદુલ્લા રદીંને કહા:—

“ હાં મેંનેહી કતલ કીયા હય.” જારસને કહા—

“ તો સંભલ જાઓ મેં તુમસે ઉસકા ખદલા હુંગા.”
અખદુલ્લાહ રદીંને કહા

“ ખિસમિલ્લાહ શોકસે વાર કરો.”

ઇ કપર જારસને અખદુલ્લા રદીં પર ખડી શિદતકે સાથ
વાર કીયા. અખદુલ્લા રદીંને ઢાલપર સંભાલા. કુચ્છ દેરતક

ખસખર લઢાધ હોતી રહી. જખ જારસને દેખાકે ઇસકા કોઈ વાર હરીફપર કારગર નહીં હોતા તો વોહ એકદમ આગે ખઠકર અખદુલ્લાહ રહીંએ ચિમટ ગયા ઓર અખદુલ્લાહ રહીંએ જો લઢાઈ કરતે કરતે સુસ્ત હો ગયાથા ઓરસે અપની તરફ ખીંચકર જીનસે અલગ કર દિયા ઓર અપને લશ્કરમે લે ગયા. વહાં જાતેહી અખદુલ્લાહ રહીંએ પા ખ ઝંજીર કીયા ઓર એક ગારદ ઉસપર મુતઅધઅન કરકે એક અફસરકો હુકમ દીયા કે—

“ ઇસકી અચ્છી તરાહ નિગરાની કરો જંગસે ફરાગત પાકર મેં ઇસકો શાહે હરકુલકે પાસ કુસ્તુનતુનીયામે લેજુંગા તાકે ખાદશાહ સલામત જો ચહેં ઇસકે સાથ સુલુક કરે.”

જારસ ફિર મયદાનમેં આકર ગરજને લગા. ઇસપર તીન જવાન લશ્કરે ઇસ્લામસે નિકલે. મયસરા રહીંએ જીસકો અખદુલ્લાહ રહીંએ ગિરફતારીકા સખત સદમા પહોંચા થા ઉનકો રોક લિયા ઓર કહા કે—

“ મેરે લિયે શર્મકી ખાત હય કે મેં અખદુલ્લાહ રહીંએ ગિરફતાર હોતે દેખુ ઓર ચુપચાપ ખડા રહુ.”

ઇસપર મયસરા રહીંએ અપના અલમ એક દુસરે સરદારકે સિપુઈ કિયા ઓર આપ અસ્લાહકા નામ લેકર મયદાનમેં જારસકે મુકાબિલ હુઆ. અલી દો તીન વાર

હુએથે કે મયદાનકે એક તરફ કુચ્છ ફાસલેપર ગુબાર નમુદાર હુઆ. જારસને મયસરા રહીંકો કહા—

“ દેખો વોહ ગુબાર કયસા હય ? ”

મયસરા રહીંને ચેહ સમજા કે ઇસકા હરીફ ઇસકો ઘોડા દેના ચાહતા હય. મગર જારસને કસમ ખાકર કે કહાકે—

“ સચમુચ તુમારે લશ્કરકે પીછે ગુબાર ઉઠ રહા હય ”

મયસરા રહીંને બી પીછે હટકર નજર ઉઠાઇ તો ઉસકો એક ગુબાર દિખાઈ દિયા ઓર ઉસને સમજ લિયા કે લશ્કરે ઇસ્લામ ઉસકી કુમકકો આ રહા હય ઇસને જારસકો કહા—

“ ચેહ ગુબાર હમે ખુશખબરી દેતા હય કે લશ્કરે ઇસ્લામકી કુમક આ પહોંચી. અબ હમ તુમારી અચ્છી તરાહ ખબર લેંગે. ”

ઇસપર જારસને ઝુંઝલાકર મયસરા રહીંપર હમલા ક્રિયા તાકે ઇસકા કામ તમામ કરે મગર મયસરા રહીંને ઘોડા ફેરકર વાર ખાલી દિયા ઓર સીધે હોતે હી જારસપર તલવાર ચલાઇ. તલવાર જારસકે બાજુપર પડી ઓર ઉસકા બાજુ ઝખમી હુઆ. ઇતનેમે લશ્કરે ઇસ્લામમેં તકબીરકા નાઅરા બલદ્દ હુઆ ઓર જારસ ગભરાકર મય-

દાનસે વાપિસ ચલા ગયા. મયસરા રદીઠને ઇસકા પીછા ન ક્રિયા. ઓર વોહ લી અપને લશ્કરમે વાપિસ આ ગયા. ખાલિદ બિન વલીદ રદીઠ ઓર ઉતકે હમરાહીયોકો દેખકર લશ્કરે ઇસ્લામકી ખુશીકા અંદાજા ન રહા. મયસરા રદીઠને ખાલિદ રદીઠસે મુસાફિહા ક્રિયા ઓર કહા—

“ આપ વકતપર આ પહોંચે હંય, હમ રૂમીયોંકે સાથ ખરાખર જંગ કરતે રહે હંય મગર અલી તક ઉનપર ગાલિબ નહીં આ સકે કયોંકે ઉનકી તેઅદાદ બહોત હય. ઉનકા એક નામી સરદાર મારા ગયા હય ઓર દુસરા જખમી હુઆ હય મગર હમારી તરફસે અબદુલા બિન હાફ્ફા રદીઠ ગિરફતાર હુઆ હય ઓર ઉસકી ગિરફતારીકા હમકો સદમા હય. ” ખાલિદ રદીઠને કહા—

“ કોઇ અંદેશા ન કરો અદલાહને ચાહા તો અબદુલ્લાહ રદીઠકો અગર વોહ જિંદા હય તો હમ છુડા લેંગે. ઓર અગર કતલ હો ગયા હય તો દિલ ખોલકર ઉસકા બદલા લેંગે. ”

ઉસ દિન રૂમીયોંકી તરફસે ઓર છેડ છાડ ન હુઈ દોનોં લશ્કર અપને ક્રિયામગાહમે ચલે ગયે. દુસરે દિન ફિર ઇસ્લામી લશ્કર મયદાનમે નિકલા મગર રૂમીઅફસરકી તરફસે એક કાસિદ આયા ઓર ઉસને કહા—

“ હમારા સરદાર તુમસે સુલેહ કરનેકા જવાસ્તગાર હય અગર તુમ મંજુર કરો તો હમ તુમકો બકસરત માલો દબલત દેતે હંય ઓર તુમારા કયદી બી તુમારે હવાલે કર દેતે હંય મગર ઇસકે બાદ તુમકો ચુપચાપ ચહાંસે વાપિસ જના હોગા. ” એ સુનકર ખાલિદ રહીઠને જવાબ દિયા.

“ હમારી સુલેહકી હો શર્તે હંય જો તુમકો અચ્છી તરાહ માઅલુમ હંય. ઉન શર્તોંકે સિવા હમ કિસી ઓર શર્તપર રાઝી ન હોંગે બાકી રહા કયદીકા મુઆમિલા સો અગર તુમ ઉસકો ખુદ બખુદ છોડ દોગે તો બહેતર વર ન હમ બતવશીકે ઇલાહી જબરન તુમસે છુડા લેંગે. ” રૂમી કાસિદને કહા—

“ અરછા હમકો એક દિનકી મોહલત હો કે હમ બાહમ મશવિરા કરલે અગર ઇસ બાતપર ઇત્તિફાક હો ગયા તો કલ હમ તુમારી ઇતાઅત મંજુર કર લેંગે ઓર શામકે હોગર શહેરોંકી તરાહ તુમારી રિઆયા જાન બર્બાંગે. ” ખાલિદ રહીઠને કહા—

“ બખુશી હમ તુમકો મોહલત દેતે હંય. ” ઇસપર ઇસ્લામી લશ્કર અપને કેમ્પમેં આ ગયા.

દુસરે દિન ફિર ઇસ્લામી લશ્કર મયદાનમેં નિકલા રૂમી લશ્કરસે કોઇ આદમી મયદાનમેં ન આયા. ખાલિદ

રદીંને મુતઆબુખ હોકર અંદ સવાર ખખર લાનેકો લેજે.
વોહ થોડી દેરમેં વાપિસ આગયે ઓર કહા કે—

“રૂમી કેમખખાલી પડા હય વોહ રાતોં રાત કહીં ચલ
દીયે હંય જો સામાન વોહ જલદી મેં લે જ સફે હંય વોહ
લેગયે હંય ખાકી વહાં પડા હય.” ખાલિદ રદીં કો ચેહ
સુનકર સખ રંજ હુવા ખુસુસન ઇસલિયેકે રૂમી અખદુલા
રદીંકો હમરાહ લે ગયે થે. ખાલિદ રદીંને ઉનકો પીછા
કરનેકા ઇરાદા કિયા મગર મયસરા રદીંને ઉનકો મના કિયા
ઓર કહા કે—

“ ઇન દુશવાર ગુઝાર પહાડોંમેં જીનકે હાલ્લાતસે હમ
ખિદકુલ જો ખખર હંય દુશ્મનકા તઆકુમ કરના અચ્છા નહીં
ખહેતર હો કે હમ અખુઉખેદા રદીં કો પાસ વાપિસ ચલેં
ઓર ઉનકો કુલ હાલમે ઇત્તિલાઅ દે.”

ખાલિદ ખિન વલીદ રદીં ને મયસરા રદીં કી ખાત
માનલી ઓર રૂમી લશ્કરકા સામાન જો કુચ્છ રહે ગયા થા
લેકર મુઝફરો મનસૂર અખુઉખેદા રદીં કો પાસ પહોંચે.
અખુઉખેદા રદીં ઇસ ફતેહસે ખહેત ખુશ હુએ મગર અખદુલા
ખિન હાકા રદીં કી ગિરફતારીકા ઉનકો લી સદમા હુઆ
ઓર ઉન્હોંને ઇસ હાલકી ઇત્તિલાઅ હઝરત ઉમર રદીં કી
ખિદમત મેં લેજદી. હઝરત ઉમર રદીંને ઇત્તિલાઅ પાતેહી

એક કાસિદ તૈયાર ક્રિયા એર ઉસકો મિન્દરજએ એવ ખત દેકર હરકુલ શાહે કુસ્તુનતુનીયા કે પાસ રવાના ક્રિયા.

“ ખિસમિલ્લાહ અર્હેમાન નિરહીમ—સખ તાઅરીફ હય ઉસ અલ્લાહકે લિયે જીસને નહીં અખત્યારકી અપને લિયે કોઈ ખીવી એર ન ખેટા. હુફ્દ એર રહેમતહો અલ્લાહ તઆલાકી અપને રસુલ એર નખી મહમદ અલયહિસ્સલામ પર યેહ ખત હય ઊમર ખિન ખત્તાબ રહીં અમીરૂલમોમિનીનકી તરફસે. પસ પહોંચે જખ યેહ ખત તુમકો તો ભેજદો મેરી તરફ ઉસ કેદીકો જો તુમારી કયદમેં હય એર જીસકા નામ અખદુલ્લા ખિન હાફ્ફા રહીં હય, અગર તુમ મેરે કહેનેકો માન લોગે તો મેં દુઆ કરૂંગા કે અલ્લાહ તઆલા તુમકો હિદાયતકા રાસ્તા દિખાવે એર અગર ઇન્કાર કરોગે તો મેં અયસે લોગ તુમારી તરફ ભેજૂંગા જીનકો અલ્લાહકે ઝિક્ર એર અલ્લાહકે રાસ્તેમેં જાન કુરખાન કરદેનેસે કોઈ તિજારત એર નફ્તે દુન્યવીકી ચીઝ નહીં રોક સકતી. સલામ હો. ઉસપર જીસને હિદાયતકી ખયત કી. ”

જખ અખદુલ્લા ખિન હાફ્ફા રહીં ગિરફતાર હોકર કુસ્તુનતુનિયામેં શાહ હરકુલકે પાસ પહોંચાતો શાહ હરકુલને જીસકે દિલપર એહલે અરખકી જવાં મરદી એર શુબઅતકા સિધ્ધા ખયઠ ગયા થા યેહ ખવાહિશ કી કે કિસી તરાહ અખદુલ્લા રહીં ઇસ્લામસે રૂગરદાન હોકર ઇસાઈ

હો જાયે. જ્યાર ઇસકે મુકરરિયોં મેં શામિલ હો જાયે ચુનાંચે વોહ અબદુલ્લા રહીંકે સાથ ખડી ખન્દા પેશાનીસે પેશ આયા જ્યાર ઉસકો પૂછા કે—

“ તુમ કિસ કોમ સે હો ? ” અબદુલ્લા રહીંને કહા—

“ મેં કુરેશ મેં સે હું. ” હરકુલને પૂછા—

“ કયા તુમ પયગંબર કે ઘરાને મેં સે હો ? ” અબદુલ્લા રહીંને કહા—

“ નહી મેં ઉનકે ખની અમ મેં સે હું. ” હરકુલને કહા.

“ અગર તુમ ઇસ્લામકો છોડકર હમારા દીન કુબુલ કરલો તો મેં તુમકો ઝરો જવાહિરસે માલા માલ કરદુંગા જ્યાર કીસી સરદારકી બેઠી સે તુમારી શાદી કરાકે તુમકો અપને મુકરરિયોં મેં દાખિલ કર લુંગા. ” અબદુલ્લા રહીંને કહા.

“ હુમકો અપને પયગંબરકી બદલત ઇમામકી અયસી નેઅમત જ્યાર દલલત અહ્મદ તઆલાને અતાકી હંચ કે હુમ ઉસકે મુકાબિલ દુન્યાવી ઝરો જવાહિરકો હેચ સમજતે હંચ જ્યાર અહ્મદ તઆલાકે કુર્બકો દુન્યાવી બાદશાહોંકી મુસાહિબતસે બ દરજહા બહેતર સમજતે હંચ. ”

હરકુલ જવાબ સુનકર ઝુંજલાયા જ્યાર ઉસને દારોઅએ જેલકો ખુલાકર હુકમ દિયા કે “ ઇસ કેહીકો એક અલમ

કોટડીમે' બંદ કરદો. ઓર ઇસકે પાસ ખાને પીનેકી અયસી ચીજેં રખદો જો ઉનકી શરીઅતમે' હરામ હોં ફિર દેખે' કે કબતક ચેહ અપને ઇમાન પર કાયમ રહેતા હય. ”

દારોગાને અયસાહી કીયા ઓર તીન દિન તક અબદુલ્લા રહીંકો બંદ રખા. અબદુલ્લા રહીં તીન દિન તક ભૂકા ખ્યાસા રહા મગર ઉસને ખાને પીને કી કોઇ ચીજકો મસ તક ન કી. દારોગાને હરકુલકો ઇસ ખાતકી ઇતિલાઅ દી. હરકુલને અબદુલ્લા રહીંકો ફિર અપને સામને ખુલાયા. અબદુલ્લા રહીં ભૂક ખ્યાસસે નિહાયત નહીંક ઓર કમઝોર હો રહાથા હરકુલને ઉસકો પૂછા.

“ કિસ ચીજને તુમકો ખાને પીનેસે ખાઝ રખા ? ” અબદુલ્લા રહીંને કહા.

“ સિફ્ત મેરે ઇમાનને જો ઇઝતરાકી હાલતમે' હરામ ચીજેં હમારે લિયે હલાલ હો જાતી હંય મગર મેંને ઇસ્લામકી ઇઝતકી ખાતર ઇસ હાલતમે'લી ઉન મમનુઆ ચીજોંકો ઇસ્તેઅમાલ નહીં કિયા કયોંકે તુમ લોગ ઇસ્લામ ઓર મુસલમાનોં પર તમસખુર ન ઉડાવ. ” હરકુલ અબદુલ્લાકા અયસા મઝખૂત ઇમાન દેખકર અશ અશ કર ઉઠા ઓર ઉસને હુકમ દીયા કે આયંદા કે લિયે ઉસકો આસાયેશ મેં રખો.

જબ હઝરત ઉમર રહીં કાં કાસિદ ખત લેકર હરકુલ કે પાસ પહોંચ્યા તો હરકુલને ખત પઠતેહી અબદુલ્લા રહીં કો ખુલાયા ઓર ઉસકો ઓર કાસદકો ખિલખત દેકર હઝરત ઉમર રહીંકી ખિદમત મેં લેજ દીયા. ઓર સાથહી કાસિદકો અમીરૂલ મોમેનીન કે લિયે એક ખેશ બહા મોતી બતોર તોહફા દિયા. હઝરત ઉમર રહીં અબદુલ્લા રહીં કો વાપિસ દેખકર બડે ખુશ હુએ ઓર મોતી કે બારે મેં અપને મુશીરોંસે મશવિરા ક્રિયા કે—

“ ઇસકો કયા કરે ” મુશીરોંને કહા—

“ ચેહ તોહફા હરકુલને ખાસ તોરપર આપકે લિયે લેજા હય ઇસ લિયે આપ ઇસકો અપને મસરફમેં લાયે. ” હઝરત ઉમર રહીંને ફરમાયા—

“ ચેહ તોહફા હરકુલને મુજે સિર્ફ અમીરૂલમોમેની નકી હયસીયતસે રવાના કીયા હય ઇસ લિયે ઇમ્પર મેસ ઝાતી ઇસતહેકાક કોઈ નહીં બલકે ચેહ મોમિનોંકા માલ હય. ” ચુનાચે હઝરત ઉમર રહીં ને ઉસી વકત સોદાગરોંકે હાથ મોતી બેચકર ઉસકી કીમત બચતુલ માલમેં દાખિલ કરદી.

ખાખ ૪૦.

શિમાલી શામમે ખગાવત.

સને ૧૭ હિજરી.

જખ અબુઉબેદા રહીં ઇલાકે શામકો મસખર કર ચુકે તો હઝરત ઉમર રહીં ને ઇસ્લામી લશ્કરકો આગે બઢનેસે રોક દીયા કે જસકદર ઇલાકા ફતેહ હો ચુકા હય ઉસકા ઇનતિઆમ અહેસન તોર પર ક્રિયા જાયે. ઓર રિઆયાકો ખુશ હાલ ઓર આસુદા બનાયા જાયે. ઇસપર જુનુબી હિસ્સએશામ યાની દમિશ્કમે ચઝીદ બિન અબુ સુફીયાન રહીં કો ગવર્નર મુકરર ક્રિયા ગયા ઓર શિમાલી હિસ્સે યાની હુમુસમે અબુઉબેદા રહીંકો, ઓર ખાલિદ બિન વલીદ રહીંકો કનસરીનકી હુકુમત સુપુર્દકી ગઈ. જો અગરચે ઇનકી શાનકે લાયક ન થી. મગર ખાલિદ રહીં કો ઇન ખાતેંકી મુતલક પરવાહ નથી.

ઇસ અરસેમે ઉમરૂ બિન આસ રહીંને ફિલિસ્તીનકો કુલ સાહિલ મસખર કર લિયા. માની ગાઝા અસકલાન રખઆ જાકર બનસ અકાહ સવર વગયરાહ બઆસાની મુતીઅ વ મુનકાદ કર લિયા. સિર્ફ એક મુકામ યાની કીસારીય

સાહિલે સમન્દર પર ફમીયોંકે કબજે મેં રહે ગયા જહાં શાહે હરકુલકા બેટા કુસ્તુનતીન એક જરાર ફાજ લિયે પડાયા. ઓર શહેર કી ફસીલેં ઓર ખુર્જ બી નિહાયત મઝખૂત થે. ઇલાવા ઇસકે સમન્દરકી તરફ હિસકા રાસ્તા ખુલા થા ઓર મિસર ઓર અસકંદરીયાસે બરાહે સમન્દર હર તરાહકી ઇમદાદ વહાં પહોંચ સકતી થી. કયોંકે મિસર ઓર અસકંદરીયા બી હરકુલ શાહે કુસ્તનતુનીયા કે માતેહત થે ઓર ફમી ફાજ વહાં મુતઅધિનથી. મિસરકા બાદશાહ મકુકસ શાહે હરકુલકા બાજ ગુઆર થા ઓર સાલાના ખિરાજ અદા કરતા થા.

હઝરત ઉમર રદી૦ કી ચેહી પાલીસી થી કે જિયાદા કુતુહાત ન કીં બાયે. ઓર જો ઇલાકે કબજે મેં આ ચુકે હંચ ઉનમેં અદલ વ ઇન્સાફ કાયમ કરકે ઇસ્લામી હુકુમત કી જડ મઝખૂત કી બાયે. શામકી રિઆયા બી ઇસ્લામી હુકુમતસે ખુશથી મગર શાહે હરકુલકો હસકે ઝરખેઝ સુખે અહેલે અરબ કે કબજે મેં ચલે ગયે થે ઓર બચતુલ મુકકદસ ઓર એન્ટાકેયાકે મુકદસ શહેર જો ઇસ્વીયતકે બાનો જગરથે ઇસ્લામી ઇકતિદાર કે માતેહત આ ગયે થે કબ ચેન આ સકતાથા. યોહ ઇસી તરદદુહ મેં ગલતાં વ પેથાં રહિતા થા કે કિસી તરાહ અહેલે અરબ કો હઝીમત દે કયોં કે ઇસકી નામવરી ઓર શોહરત જો ઇસને અંદ સાલ પેશતર

ધરાનીયોં કે મુકાબિલેમે હાસિલકીથી વોહ બી ખાક મેં મિલ ગઈ થી. બહોતસી સોચો ફિકકે ખાદ ઇસને યે ઇરાદા ક્રિયા કે એક દફા ફિર એહલે અરબકો શામસે નિકાલનેકી કોશિશ કરે, યુનાચે ઉસને અચસી તદખીર કી કે અગર અદલાહ તઆલાકી તાઈદ એહલે અરબકે સાથ નહોતી તો ઉનકે મગલૂબ હોને મેં કોઈ શુખ્હા ન રહાથા.

હરીયાએ કુરાત ઓર હજલાકા હરમિયાની ઇલાકા યાની દોઆબા-મેસોપોટેમીયા કહેલાતા હય જુસકો એહલે અરબ જીરાહ બોલતે હંય. ઇસ દોઆબેકા ઝેરીન હિસ્સા તો શાહે ઇરાનકે માતેહત થા ઓર બાલાઈ હિસ્સા જે શામસે મુલહિક હય શાહે હરકુલ કે માતેહત થા. જીરેકે હરમ્યાન ઇરાન ઓર રૂમકી સરહદ થી જુસપર દારા મારવીન નસીબીન વગયરાહ કે મઝબૂત કિલે મોબુદ થે ઓર શાહાને ઇરાન વ રૂમકે બાહમી જંગોજદલકી રઝમગાહ થે ઓર અલીતક એહલે અરબકા કોઈ ફોજ દસ્તા ઇસ ઇલાકેકો ફતેહ કરનેકે લિયે ન ગયા થા. ઇસ રૂમી ઇલાકેકી આબાદી ઝિયાદા તર ઇસાઈથી. શાહે હરકુલને ઇન અકવામકો કહેલા લેબા કે વોહ અપને દીનકી ખાતિર શામપર ચઢાઈ કરે. શિમાલી શામમેં મહદકે લિયે અપને હુમ મઝહબોંકોબી અપને સાથ શામિલ કર લેં. ઉધર ઉસને કુસ્તુનતુનીયા મિસર ઓર અસકંદરયાસે બકસરત રૂમી ફોજ કીસારીયા લેજદી.

આળુ ઉબેદા રદીંકો જખ ઇસ તુફાનકે ઉઠનેકી ઇત્તિ-
લાઅ પહોંચી તો ઉન્હોંને ખાલિદ રદીંકો ખુલા લેબ્બ ઓર
સાથહી હઝરત ઉમર રદીંકો અસલ હાલસે ઇત્તિલાઅ દી.
હઝરત ઉમર રદીંકો ઉસી વકત સઅદ બિન અબ્બી ખિત્રસ
રદીંકો બે ઇરાકે અરબી ઓર ઝેરીન હિસ્સા જઝીરાતકો
ફતેહ કરકે હાફ્ફ ખિલાફ્ફે ઇરાન યાની શહેર મદાઇનપર
કાબિઝ હો ચુકા થા લિખ લેબ્બકે “ આળુ ઉબેદા રદીંકી
ઇમદાદ કે લિયે ઇરાકસે કુચ્છ ફોજ રવાના કરેં તાકે વહાંકે
ખાશિંદે અપને ઘર મહેકુઝ ન પાકર ફમી ફોજકે સાથ
મિલને ન પાયેં. સઅદ બિન અબિવિકાસ રદીંકો ફિદ્ફોર
ઇસ હુકમકી તાઅમીલકી. મગર ઇસ અરસેમેં શિમાલી
શામમેં બગાવતકી આગ શોલાઝન હો ગઈ. ઓર કસીર
ફમી ફોજ કિસારીયાહસે કુચ્છ કરકે હુમુસકે કરીખ પહોંચ ગઈ.

આળુ ઉબેદા રદીંકોએહ ખતરનાક હાલત દેખકર હુમુસ
મેં મહેસુર હો ગયે. જખ ખાલિદ બિન વલીદ રદીંકો હુમુસમેં
પહોંચે તો ઉન્હોંને આળુ ઉબેદા રદીંકો યેહ સલાહ દી કે
“ બબાયે મહેસુર હોનેકે મયદાનમેં નિકલકર ફમીયોંકા
મુકાબિલા કરો. વર ન ફમી ફોજ ફયલકર તમામ ઇલાકેકો
અઝસરેનો ફિર ફતેહ કર લેગી.”

આળુ ઉબેદા રદીંકોને કહ્યું—

“જખતક હમકો કુમક ન પહોચિ તખતક હમકો મય-
દાનમેં નિકલકર દુશ્મનકે દુળદુ ન હોના આહીએ.”

અણુ ઉબેદા રહીંને ફિર હઝરત ઉમર રહીંકો કુમક
લિયે લિખા. હઝરત ઉમર રહીં ખુદ મદીનેસે લશકર
લેકર કુમકકે લિયે રવાના હુએ. મગર મેસ્તર ઇસકે પોહ
જાળિયા તક પહોંચે, યા ઇરાકકી ફોજ હુમુસમેં આયે ખાલિદ
બિન વલીદ રહીંને બડે ઇસરારકે સાથ અણુ ઉબેદા રહીં
કો મયદાનમેં નિકલનેપર રાઝી કર લિયા, ઓર, હુમુસકે
ખાહેર રૂમી ફોજસે લડાઈ શુરૂ કર દી. રૂમી ફોજ એહલે
અરબસે પંદરાગુની ઝિયાદાથી મગર ખાલિદ બિન વલીદ
રહીં ઓર ઉનકે હમરાહીયોંકે સામને રૂમીયોંકી કુચ પેશ
ન ગઈ ઓર હર મોઠેપર ઉનકો શિકસ્તે ફાશ નસીબ હુઇ.
ઉધર સઅદ બિન અબિ વિકાસ રહીંને એક ફોજકા દસ્તા
ખાલાઇ જઝીરેમેં લેજ દીયા. વહાંકે ખાશિંદોકો અપની પડ
ગઇ ઓર શામપર લશકર કુશી કરને કે બળતે ઉનકો અપને
ધરોંકી હિકાઝતકી ફિક મડ ગઇ. ગરઝ હઝરત ઉમર રહીં
અલી જાળિયે તક પહોંચે ઓર ઇરાકકી કુમક રાસ્તેમેં હી
થી કે ઇસ્લામી લશકરકો રૂમીયોં ઓર શામી ખાગીયોંપર
કામિલ ફતેહ નસીબ હુઇ. ત્રીન દિનતક ખુરેઝ લડાઈ હોતી
રહી ઓર ચોથે દિન રૂમી ફોજ મુકાબિલેકી તાબ ન લાકર
ભાગ નિકલી. જુસ કંદર રૂમી એહલે અરબકી તલવાર ઓર

ઠેકસે બચ રહે થે વોહ ભાગકર ફિર કિસારિયેમે' પનાહ
 ગુઝીન હો ગયે ઓર શામમે' અઝસરેનો અમન કાયમ હો
 ગયા. અબુ ઉબેદા રહીંને ફતેહકી ઇતિલાઅ હઝરત ઉમર
 રહીંકો લેજ દી. ઓર ચેલી લિખ લેજ કે “યેહ અઝીમુશ-
 શાન ફતેહ ખાલિદ બિન વલીદ રહીંકી બદલત અદલાહ
 તઆલાને ઉનકો અતાફી” હઝરત ઉમર ખુશ હોકર જાળીયેસે
 મદીને વાપિસ ચલે ગયે મગર યેહ એહકામ લેજ ગયે કે
 ઇધર કીસારીયાકો ફતેહ કર લિયા જાયે ઓર ઉધર ખાલાઅ
 જઝીરેકો મસખર કીયા જાયે તાકે રૂમીયોંકો શામમે' ફિર
 શોરિશ બપા કરનેકા મોકા ન મિલે. ખાલિદ બિન વલીદ
 રહીં ઇસ ફતેહ કે બાદ વાપિસ કનસરીન ચલે ગયે. ઓર
 કીસારીયાકી ફતેહ ઉમર બિન આસ રહીંકે સિપુર્દ કી ગઇ
 કયોંકે યેહ ઉમર બિન આસ રહીંકી ડયુટીથી કે સાહિલે
 સમન્દરકો રૂમીયોંસે બિદકુલ પાકો સાફ કરદે.

ખાખ. ૪૧

ફતેહ કીસારીયા.

સને ૧૭ હિજરી.

જખ ઉમરૂખિન આસ રદી૦રો હુકમ પહોંચ્યા તો ઉસને કીસારીઆ પર હમલા કરનેકી તૈયારી શુરૂઆતી મગર પેશ્તર કીસારીઆકી તરફ રવાના હોનેકે ઇસને અખુ ઉખેદા રદી૦કો લિખલેખ કે કીસારીઆ ખડા મઝખુત મકામ હય આર રૂમી ફોજ વહાં બકસરત હય ઇસ લિયે ઝરૂર હય કે આપ કુચ્છ આર ફોજ મેરી કુમકકે લિયે રવાને કરે કયોંકે અયસે મઝખુત મકામપર હમલા કરનેકે લિયે મેરેપાસ કાફી ફોજ નહીં હય.

અખુ ઉખેદા રદી૦ને ખત પઢતે હી તીન હઝાર જવાન બસર કરહગી શરખુલ ખિન હસના રદી૦ ઉમરૂખિન આસ રદી૦કે પાસ લેખ દિયે. આર લિખ લેખકે અગર આર ફોજકી ઝરૂરત હોતો ઇતિલાઅ આનેપર રવાના કી જા સકતી હય. શરખુલ ખિન હસના રદી૦ એન વકત પર ઉમરૂખિન આસ રદી૦કે પાસ પહોંચ્યા આર ઉમરૂખિન આસ રદી૦ ઇનકો દેખકર બહોત ખુશ હુઆ આર

કહા કે “ અદલાહને આહાતો ઇસી કંઠર કુમક કાફી હોગી
ઓર જિયાદાકી ઝુફરત ન પડેગી. ”

ઉમરૂખિન આસ રહીં સાઝો સામાન દુરસ્ત કરકે
કીસારીઆકી તરફ બઢા ઓર ઉસકી રવાનગીકી ઇતિલાઅ
હરકુલકે પિસર કુસ્તુનતીનકોલી કીસારીએમેં પહોંચ
ગઈ. રૂમી ફાજ બે હુમુસકી આખરી જંગસે બચ રહીથી
વોહ બાગકર કીસારીએમેં પનાહ ગુઝીન હુઇથી ઓર ઉમમેં
નામી સરદારલી મોબુદયે જીનમેં કયેદમૂન શાહે હરકુલકા
બડા મોતેમદ સરદારથા વોહ ગોયા કુસ્તુનતીનકા દસ્તો
બાઝુથા. કુસ્તુનતીનને કયેદમૂનકો બુલાકર કહા.

“અહેલે અરબ કીસારીએપર હમદા કરને આતે હંચ
તુમ મુઝે ઇસ બારેમેં કયા મશવિરા દેતે હો ? હમારે
પાસ ઇસ તમામ સાહિલપર સિફ કીસારીયાહી રહે ગયા
હય. અગર કીસારીએપરલી અહેલે અરબકા કબજા હો
ગયા તો શામકે સાથ હમારા તાઅલ્લુક કટ જાયગા ઓર
ફિર હમેં શામપર લશકર કશીકા કલી મોકા ન મિલેગા ”
કયેદમૂનને કહા—

“ અહેલે અરબકી જુરઅત ઓર જસારતને હમકો
હયરાન કર રખા હય, હમને જાન તોડ મુકબિલે કિયે
મગર હમારી કુચ પેશ નહીં ગઈ. હમારે લિયે અબ

ચારાહી ક્યા હય કે આખરી મરતખા મયદાનમે' નિકલ કર ઉનકા મુકાબિલા કરે. ચાતો અરખોંકો શિકસ્ત દે' ચા ખુદ મયદાનમે' કતલ હોજાયે. મેરે નઝદીક ઇસ ખેઇઝતી કે છનેસે મયદાનમે' મરના હઝાર હરજે ખહેતર હય." કુસ્તુનતીનને કહા—

“મેરલી ઇરાદા હય કે હમ આખરી મરતખે અરખોંકા જાન તોડ મુકાબિલા કરે. ચાતો હમને ફિર શામ લેલિયા ઓર ચા કીસારીયાલી હાથસે દે દીયા. ઇરાની ચોંનેલી ઇસી તરાહ શામપર કબજા કર લિયાથા. મગર મેરે ખાપ હરકુલને ઉનપર ચઢાઈ કરકે અઝ સરેનો તમામ શહેર એક એક કરકે ઉનકે હાથસે વાપિસ લે લિયેથે. ક્યા અજબ હય કે અખલી વોહી સુરત પેશ આજાયે, ઓર હમકો અપની શિકસ્તોંકે બાદ એક આખરી ફતેહ હાસિલ હો. ”

કુસ્તુનતીનને ચેહ કેહકર લશ્કરકો મયદાનમે' નિકલનેકા હુકમ દિયા. કુચ્છ ફોજ કીસારીએકી હિકાઝતકે લિયે કિલ્લેમે' છોડદી ઓર અરસી હઝાર મયદાનમે' લાકર ખડી કરદી.

ઉમરૂ બિન આસ રહીંલી તેરા હઝાર સિપાહ લેકર કીસારીએકે મયદાનમે' પહોંચ ગયા, ઓર દુશ્મનકે મુકાબિલ કેમ્પ લગા દિયા. કુસ્તુનતીનને કઇ એક જાસુસ ઇસ્લામી લશ્કરમે' લેજ દીયે તાકે ઉનકી તેઅલાદકા અંદાજા માલુમ

કરે. જામુસોને આકર ઇતિલાઅ હી કે લશકરે અરબ ખમુરિકલ
ખારા તેરા હુઝાર હોગા. મગર કુસ્તુનતીનકો ચેહ સુનકર
કુચ્છ ખુશી ન હુઈ કે એહલે અરબકા લશકર નિસબતન
નિહાયત કલીલ હય કયોંકે અળ એહલે અરબકી કિલ્લતકા
સવાલ ઉઠ ગયા થા. જંગે યરમુક ચોર હુમુસકી આખેરી
લશાઈ કે નતીજેને અરબોંકી કિલ્લતકો કસરતસે બદલ દિયા
થા. અળ ઉનકા એક હુઝાર જવાન ખીસ હુઝાર રૂમીયોંકે
ખરાખર સમજા જાતા થા. કુસ્તુનતીન કુચ્છ સોચમેં પડ
ગયા. એહલે અરબકે કારનામે એક એક કરકે ઉસકી આંખો
તલે ફિર ગયે. જંગે અજનાહીન, જંગે યરમુક, જંગે ખયતુલ
મુકદ્દસ ચોર જંગે એનતાકીયાકે નઝઝારે ઇસકે ઝહેનમેં
મોબુદ હો ગયે. જહાં અરબ ફેજકી, ખિલ મુકાખિલ રૂમી
ફેજકે કુચ્છ હકોકત ન થી, મગર ઇસપરબી અરબોંકો હર
મયદાનમેં ફતેહ હાસિલ હુઈ ચોર રૂમીયોંકો શિકસ્તપર
શિકસ્ત નસીબ હોતી રહી.

ઇસપર કુસ્તુનતીનને ચેહ ઇરાદા કિયા કે એહલે અરબકે
સાથ મુમકીન હો તો મીઆહી સુલેહ કરલે ચોર ઇસતરાહ
સરે દસ્ત અરબકે તેજ રવ સેલાખસે કીસારીઆકો ખચાલે.
ચુનાંચે ઇસને એક સરદારકો ઇસ્લામી સિપેહ સાલારકે પાસ
ચેહ પજગામ ફેકર લેખ કે અપની તરફસે કિસી દાના
આદમીકો સુલેહકે ખારેમેં ગુફતુગુ કરનેકે લિયે લેજે તાકે

અગર મુમકીન હો સકે તો એહલે અરબ આર રૂમીયોંકે માબયેન સુલેહ હો જાયે. આર યે ફાયદા ખુરેઝી નહો. જબ રૂમી સરદાર મયદાનમેં ગયા તો ઉસને અરબ સિપાહીયોંકે કહા—

“ અપને સરદારકો ચેહ પયગામ પહોંચાઓ કે વોહ કિસી દાના સરદારકો સુલેહકે ખારેમેં ગુફતુગુ કરનેકે લિયે લેજે.”

ઉમરૂ જિન આસ રદીંને ચેહ પયગામ સુનકર અપને હમરાહીયોંકે સાથ મશવિરા કીયા કે કિસ શખ્સકો રૂમી કેમ્પમેં લેજા જાયે. ” ઇસપર ખિલાલ રદીંને કહા—

“ મુઝે લેજો. ” ઉમરૂ રદીંને કહા—

“ ખેશક તુમ હમારે નઝદીક બડે મુમતાઝ શખ્સ હો આર બવજેહ આં હઝરત સલંકે મોઅઝઝન હોને કે તુમકો હમમેં બડી વકઅત હાસિલ હય મગર રૂમી શહે-ઝાદા ઇસ બાતકો અપની હતક ખ્યાલ કરેગા કે હમને બંજાએ કીસી અરબ સરદારકે એક હબશીકો ઇસકે પાસ લેજ દીયા હય. ” ખિલાલ રદીંને કહા—

“ તુમકો ખુદાકી કસમ મુઝે ઝુફર લેજો મેં નિહાયત અગ્રહી તરાહસે ઇસ મિશનકો અદા કરૂંગા. ” ઉમરૂ રદીંને કહા—

“ મેરા ઇરાદા તુમકો લેજનેકા ન થા મગર તુમને મુજે બડી કસમ દિલ્લઈ હય ઇસ લિયે તુમકોં રોક નહીં સકતા અરછા જાઓ. ”

ખિલાલ રહીં રૂખસત હોકર રૂમી સરદારકે પાસ આયે ઓર કહા—

“ મુજકો સિપેહસાલારે ઇસ્લામને તુમારે શાહઝાદેકે સાથ શુક્રતુગુ કરનેકે લિયે લેજા હય. ” રૂમી સરદાર હયરાન હુઆ ઓર ઉસને કહા—

“ કયા તુમારે સિપેહસાલારમેં ઇતની તહેઝીબ ઓર શાયસ્તગીલી નહીં કે બજાએ એક હબશી ગુલામકે કિસી મુમતાઝ અરબ સરદારકો મેરે હમરાહ કરતા જુસકે સાથ શાહઝાદા શુક્રતુગુ કરકે ખુશ હોતા. મેં તુમકો હમરાહ નહીં લે જાતા. તુમ વાપિસ જાઓ. તુમ શહેઝાદોંકે હમ નશીન હોનેકે કાબિલ નહીં હો. ” ખિલાલ રહીંને કહા—

“ જો મેં હબશી હું મગર એહલે ઇસ્લામ મેરી બડી ઇઝત કરતે હય કયોંકે મેં પયગંબરે ઇસ્લામકા મોઅઝઝન થા. ” રૂમી સરદારને કહા—

“ અરછા મેં તુમકો હમરાહ લે ચલતા હું મગર તુમકો શાહઝાદે કે રૂખરૂ કરનેસે પહેલે મેં તુમારી ઇતિલાઅ

કર હુંગા અગર શેહઝાદેને ઇન્જાત દી તો તુમકો પેશ કિયા જાએગા. ”

રૂમી સરદાર બિલાલ રદીંકે હમરાહ લેકર રૂમી કેમ્પમેં આયા ઓર ઉનકો ખેમેકે બાહિરહી ખડા કરકે શહેઝાદેકો ઇત્તિલાઅદી કે—

“ સિપેહસાલારે આઝમને એક હખશીકો ગુફતુગુકે લિયે લેખ હય. ” કુરતુનતીન ચેહ સુનકર નારાજ હુઆ ઓર ઉસને કહા—

“ કયા એહલે અરખને હમકો હકીર જાના કે એક હખશી કો હમારે પાસ લેખ દીયા હય ? જાઓ ઉસકો વાપિસ કરદો મેં ઉસકો દેખના નહીં ચાહતા. અગર સિપેહસાલારકો મનઝુર હો તો કોઈ અરખ સરદાર મેરે પાસ રવાના કરે ” રૂમી સરદાર બિલાલ રદીંકે પાસ આયા ઓર કહા—

“ શાહઝાદા તુમકો દેખના નહીં ચાહતા. મેને તુમકો પહેલેહી કેહ દીયાથા કે શાહઝાદા ઇસમેં અપની હતક સમજેગા ”

બિલાલ રદીંકે સુનકર રંજુદા હુએ ઓર નિહાયત બે દિલ હોકર કેમ્પમેં વાપિસ આગયે ઓર ઉમરૂ બિન

આસ રદીઠકો આકર કહેને લગે—

“ શાહઝાદેને મુજસે મિલનેસે ઇનકાર કર દિયા હય
અળ તુળ જુસકો ચાહો રવાના કરો ”

ઉમર બિન આસ રદીઠને શરજીલ બિન હસના
રદીઠકો કહા—

“ મેરા દિલ ચાહતા હય કે મેં ખુદ શેહઝાદેકી
મુલાકાતકો જાઉં ” શરજીલને કહા—

“ અગર શાહઝાદેને તુમારે સાથ દગાકીતો હમકો
બહા સદમા પહોંચેગા ” ઉમર રદીઠને કહા —

“ મેં મોહતાત રહુંગા. લેકિન ખુદા ન ખાસ્તા
શેહઝાદેને મુજકો ગિરફતાર કર લિયા તો તુમ ઇસ લશ્કરકે
સિપેહસાલાર બનકર રૂમીયોંકે સાથ મુકાબિલા કરના. ”

ચેહ કહે કર ઉમર બિન આસ રદીઠને હથિયાર પહેન લિયે
ઓર અચ્છી તરાહ મુસલ્લાહ હોકર રૂમી સરદારકે પાસ
ગયા. ઓર કહાકે “ ચલો મેં તુમારે શેહઝાદેકે સાથ શુદ્ધ
તુગુ કરનેકે લિયે ચલતાહું. રૂમી સરદાર ઉસકો શેહઝાદે કે
રૂબરૂ લે ગયા ઓર ઓક ઝરરીન કુરસીપર ઉસકો બચડનેકા
ઇશારા કિયા. ઉમર બિન આસ રદીઠને કહા—

“ મેં સુનેહરી કુરસી પર અલ્લાહ પાકકી ઝમીનકો

તરબુહ દેતાહું, ઓર ફર્શપર બચઠતાહું” ચુનાચે વોહ શેહઝાદેકે રખડ ફર્શપર બચઠ ગયા. તલવાર ઉસને અપની રાનપર રખલી ઓર નેઝા ફર્શપર રખ દિયા. ” કુસ્તુન તીનને કહા—

“ તુમ બડે મુસલ્લાહ હોકર આયેહો કયા તુમકો અપની જાનઝા અંદેશા થા ? ” ઉમરૂ રહીંને કહા—

“ હમ અરબ અપને હથિયારપર ફિદા હંય ઉઠતે, બેઠતે, ચલતે, ફિરતે મુસલ્લાહ રહેતે હંય. ચેહી હમારા બીછોના ઓર ઓઢના હય ઇસલિયે મેં આદતન મુસલ્લાહ હોકર આયાહું. ઓર એહતીયાતલી ઇસ બાતકી મુકતઝી થી. ” કુસ્તુનતીનને કહા—

“અહેતીયાતકી ઝુરરત નહી હમ તુમારે સાથ દગા નહીં કરીંગે. મેનેતો સિર્ફ ઇસ લિયે તુમકો બુલાયા થા કે અગર મુમકિન હો સકે તો હમ કુચ્છ અરસેકે લિયે બાહમ સુલેહ કરવેં. શામકા ઇલાકાતો તુમને લે લિયા હય ઇસપર તુમ બદસ્તુર કબિજ રહો. હમ તુમારે સાથ છેડ છાડ નહીં કરીંગે ઓર સિર્ફ કીસારીયા પર કિનાઅત કરીંગે. ” ઉમરૂ બિન આસ રહીં ને કહા—

“ કીસારીયાકો ફતેહ કરનેકા મુજકો તાકીદી હુકમ પહોંચા હય ઓર મે બિદું ઇસકો ફતેહ કરનેકે વાપિસ જા નહીં સકતા. ” કુસ્તુનતીનને કહા—

“ હમ તુમ ભાઈ હંચ હમ સળકા બાવા આદમ એક હંચ, ફિર તુહ અલ૦ તક હમારા નસખનામા મિલતા હંચ. તુમ સામકી અવલાદહો તો હમ હામકી હંચ. તુમ અપની કિસ્મતપર શાકિર રહો હમ અપની કિસ્મતપર સાબિર રહેતે હંચ તુમ હમારી શાદાબ ઝમીનોંકા લાલચ કયોં કરતે હો ? ” ઉમરૂ બિન આસ રહીંને કહા—

“ શાદાબ ઝમીન હઝરત તુહ અલયંને અપને બેટે સામકો દીથી. લેકિન હામકી નસલને શોરિશ કરકે સામકી નસલકો રેગિસ્તાનોંમેં હટા દીયા. અગ હમ અપને બાપદાદા કી વિરાસત લેને આયે હંચ. તુમકો ચાહીએથા કે તુમ બ ખુશી હમારા હક હમેં દેદેતે. મગર તુમને હમારા સખત મુકાબિલા કિયા અદલાહ તઆલાને હમારી તાઈદકી ઓર હમકો તુમપર બલબા દિયા. હાં એક તરીકેસે તુમ અપને મકબૂઆતપર કાબિઝ રહે સકતે હો. તુમ મુસલમાન હોકર હમારે હકીકી ભાઈ બન જાઓ ઓર હમારે સાથ બિરાદરાના તાઅલુક કાયમ કરલો ફિર હમ તુમસે મુતલક પુરબાશ ન કરીગે. ઇસ તરાહપર તુમકો બી વોહ બરકત હાસિલ હોંગી જે ઇસ્લામકી બદવલત હમકો હાસિલ હુઈ હંચ હમ તુમકો હિદાયત ઓર રોશનીકી તરફ લાતે હંચ ઓર તારીકી ઓર જુલમતસે બચાતે હંચ. ઇસમે તુમારી આકેબતબી સંવર જાયગી. અદલાહકી તવહીદકે કાયલ હો

જાઓ. ઓર ઇસ બાતપર ઇમાન લાઓ કે અદલાહ એક હય ઉસકા કેઈ સાથી નહીં ન ઉસકી ખીવી હય ન ઉસકા બેટા હય ન ઉસકો કિસીને જના હય ઓર ન ઉસને કિસીકો જના. બતાવ ઇસકે માનનેમેં તુમકો કયા તાઅમ્મુલ હય ઓર ઇસમેં કયા નુકસ હય ? ” કુસતુનતીનને કહા—

“ ઇસ બાતપર મેં બહેસ કરના નહીં ચાહતા ઓર ન હી તુમારા દીન કુબુલ કરનેપર અપને આપકો તૈયાર પાતા હું મેં અપને દીનપર કાયમ રહુંગા ઓર ઇસીકો મેં અચ્છા સમજતા હું. ” ઉમરૂ રદીબને કહા—

“ અચ્છા અગર તુમકો હિદાયત ઓર રોશની મનઝુર નહીં ઓર તુમ ખુદકી તવહીદ પર ઇમાન લાના નહીં ચાહતે ઓર ઇસ ઇમાનકે નેક સમરાતસે મેહેરૂમ રહેના ચાહતે હો તો રહો મેં ઇસરાર નહીં કરતા લેકિન ઇસકે સિવા એક ઓર તરીકા હય જુસકી બદલત હમમેં સુલેહ હો સકતી હય ઓર વેહ ચેહ હય કે તુમ અપને દીનપર બદરતુર કાયમ રહો ઓર હમારી હિકાઝતમેં આ જાઓ ઇસ સૂરતમેંબી તુમ બડે કાયદેમેં રહોગે. હમ તુમારે દોસ્ત ઓર રફીક બન જાઈગે. તુમારે અંદરૂની ઓર મઝહબી મુઆમિલાતમેં મુતલક ફબલ ન દેંગે બલકે તુમારે જાનો માલકી હિકાઝત દિલો જાનસે કરીગે. ” કુસતુનતીનને ઇસકે જવાબમેં કહા—

“યેહ તરીકાથી મુજે મંજુર નહીં હમ ઇસ ઝિલ્લતકે ગંધારા નહીં કર સકતે. હમારી સલતનત સિફ શામપરહી મુનહસિર નહીં શામ હમારી સલતનતકા સિફ એક સુખા હય. હમારી સલતનત બડી વસીઅ હય હમારા ઓર દુટ નહીં ગયા. કયા હરજ હય અગર એક શામકા ઇલાકા હમારે હાથસે નિકલ ગયા. અગર તુમ ઇસ તરાહ સુલેહ કરના આહો જુસમેં હમારી હતક ન હો ઓર ફરીકેનકે લિયે મુઅઝઝિઝના હો તો મેં તૈયાર હું વર ન નહીં” ઉમર રદીંને કહા—

“ફિર આખરી તરીકા યેહી હય કે હમ બાહમ મુકાબિલા કરેં. અલ્લાહ તઆલા જુસકો આહેગા ફતેહ દેગા.” કુસ્તુનતીનને કહા—

“અરબા અગર તુમારી મરઝી યેહી હય તો મેંલી તૈયાર હું. મેંને તો ઇસ લિયે યેહ દરદ સરીકી ઝહેમત ઉઠાઈથી કે અગર મુમકિન હો તો બાહમ સમજુતા હો જાએ લેકિન તુમ જંગપર આમાદા હો તો યહાંથી કોઈ દેર નહીં” યેહ સુનકર ઉમર બિન આસ રદીં ઉઠકર અપને કેમ્પમેં વાપિસ આ ગયા. ઓર શરજુલ રદીંકો કુલ કયફીયત સુનાકર કહા—“લકાઇકે સિવા કોઈ ચારા નહીં.”

દુસરે દિન દોનોં લશકર આરાસ્તા હોકર મયદાનમેં એક દુસરેકે મુકાબિલ ખડે હુએ. રૂમી લશકરમેંસે એક

ખિતરીક મયદાનમેં આયા, ઓર ઘોડેકો ખુબ ચક્કર ફેકર લશ્કરે ઇસ્લામસે મુનાસિખ ફાસલેપર ખડે હોકર ઉસને કમાન હાથમેં લી. ફિર તીર કમાનમેં જોડકર લશ્કરે ઇસ્લામ પર ચલાયા ઓર એક આદમીકો ઝખમી ક્રિયા, ફિર દુસરા તીર છોડા ઓર દુસરે આદમીકો શહીદ ક્રિયા. ઉમરૂ ખિન આસ રહીને પુકારકર કહા—

“કયા કોઈ આદમી ઇસ રૂમી પહેલવાનકે મુકાબિલે પર નહીં નિકલતા ?”

ચેહ સુનતેહી એક અરબ સવાર ખની હનીફમેંસે કમાને અરબી લિયે હુએ સફસે આગે બઢા. રૂમીને તીસરા તીર ઉસપર ચલાયા મગર તીર કારગર ન હુઆ અરબને શિસ્ત બાંધકર ઇસ ઝોરસે તીર છોડકે રૂમી પહેલવાનકે હલકપર બચઠા ઓર ઉસકી ગરદનકે પાર હો ગયા. રૂમી પહેલવાન ફિલફેર ઘાયેલ હોકર મયદાનમેં ગિર પડા. અરબ દવડા ઓર જાકર ઉસકા ઘોડા ઓર અસબાબ લે લિયા. લશ્કરે ઇસ્લામમેં મરહુબા જાક અલ્લાહકા નાઅરા બલંદ હુઆ. ઓર રૂમી અચસા મોહલક નિશાના દેખકર સેહેમ ગયે ઇસપર એક ઓર રૂમી ખિતરીક મયદાનમેં નિકલા ઓર હરીફ તલબ ક્રિયા એહલે ઇસ્લામમેંસે એક નિર્બુદ આઝમા ઉસકે મુકાબિલેપર નિકલા અંદ સાઅત દોનોમેં બરાબરકી લડાઈ હોતી રહી આખિર રૂમીને બઢકર એક

સખત વાર ક્રિયા અરખને ઢાલપર વાર સંભાલા. તલવાર ઢાલકો કાટકર ઉસકે ખાઝુપર ખયઠી મગર કારગર ન હુઈ અરખને ગુસ્સા ખાકર હરીફપર તલવારકા વાર ક્રિયા તલવાર રૂમીકી ખોદપર પડી ઓર ઉસકો ખરીફ ઝખમ આયા મગર માઅન ઉસને અરખપર ફિર તલવારકા વાર ક્રિયા ઓર ઉસકો ઝખમી ક્રિયા દોનોં ઝખમી હોકર અપને અપને લશ્કરમેં વાપિસ ચલે ગયે.

કુસ્તુન તીનકે લશ્કરમેં એક નામી નિખુઈ આઝમા ઓર જંગળુ કદમૂન નામી થા જુસકો હરકુલ બાદશાહને ખુસુસિયત કે સાથ અપને ખેટકી ઇઆનત કે લિયે લેખથા કદમૂનને જો લડાઇકા ચે ઢંગ દેખા ઓર અહોલે અરખકા રૂમીયોંપર ગલખા પાના મેહસૂસ ક્રિયા તો ઉસને કુસ્તુન તીનકો કહા—

“ એહલે અરખ દિલેરી ઓર જુરાઅતસે અપને લશ્કરકે હવસલે બઢા રહે હંચ ઓર હમારે લશ્કર પર રોઅખ ડાલ રહે હંચ મુજે ઇજાઝત દો કે મેં મયદાન-મેં જાઉં ઓર અરખોંકે હવસલે પસ્ત કરદું ” કુસ્તુન તીનને ઉસકો ઇજાઝત દી તો વોહ મુસલ્લાહ હોકર મયદાન-મેં આકર હરીફ તલખ કરને લગા ઉસકો દેખકર લશ્કરે ઇસ્લામસે એક નવ જવાન સવાર જો એહલે યમનસે થા ઘેડા દબડાકર અવરતોં કે ખયમેકી તરફ ગયા ઓર અપની

મા ઓર ખહેનસે જો ઉસકે હમરાહ આઈ'થી' ગલે મિલ
કર કહેને લગા કે—

“ મેં ધસલિયે શામમેં નહીં આયાથા કે શામકે
અચ્છે અચ્છે મેવે ખાઉં ખલકે મેં અલ્લાહ ઓર ઉસકે
રસુલે અકરમ સલંકી રઆમંદી હાસિલ કરને આયાહું ઓર
શહાદત પાનેકે લિયે મયદાને જંગમેં જાતાહું તો મેં
તુમસે જુદા હોતાહું મુજે મિલના હોતો હવજે કવસરપર
રસુલુલ્લાહ સલંકે હુજુરમેં આ મિલના ”

ચેહ કેહકર વોહ યમની શેહ સવાર ઘોડા દવડાતે હુએ
મયદાનમેં આયા ઓર કદમૂનકે મુકાબિલ હુઆ. ઘોડેકો મયદા
નમેં ચક્કર દેકર વોહ કરતખ દિખાય કે દોનોં લશ્કર તાઅરીફ
કરને લગે. ફિર ખિજલીકી તરાહ કદમૂનપર હમલા કરકે
ઇસ ઓરસે નેઝા મારા કે નેઝેકી અની કદમૂનકી ઝીરાહમેં ઘુસ
ગઈ. કદમૂનને તલવારસે નેઝા કાટ દીયા ઓર દુસરા વાર નવ
જવાન અરખપર ખડી શિદદતસે ક્રિયા. નવ જવાનને વાર ઢાલપર
સંભાલા મગર તલવાર આખદારથી કે ઢાલકો કાટકર ખોદપર
પડી ઓર ખોદકો કાટકર નવજવાન કે સરમેં ઉતર ગઈ. નવ-
જવાન યમની કલમએ શહાદત પઢતા હુઆ જમ્મતકો સિધારા
ચેહ હાલ દેખકર રૂમી લશ્કરને ખુશીકે નાઅરોંસે આસમાન
સરપર ઉઠા લિયા. લશ્કરે ઇસ્લામમેંસે એક ઓર જવાન
કદમૂનકે મુકાબિલ હુઆ ઉસકોખી કદમૂનને શહીદ ક્રિયા

येह्म सूरत देभकर शरजुल गिन हुसना रही० कतिअ
रसुलुल्लाह सल० अलम बिये हुअे भयदानमे' निकले उभर गिन
आस रही०ने उनको पुकार कर कहा के. "अगर तुम मुकाबिले
के लिये जाते होतो अलम छोड जाओ ताके लडाईमे' तुम
के हिलत न हो." शरजुलने अलम हुसरे शज्जके हुवाले
किया. और आप कहभूनके मुकाबिल हुआ. कहभून अेक
नहीपुल पहन आदमीके मुकाबिल देभकर हुंसा. कयोके
शरजुल गिन हुसना रही० गवजेह्म रोजे रपने और शज्ज
पेहारीके लागिर अंदाभ हो गयेथे मगर जण शरजुल
रही०ने अेक हो वार कहभूनपर किये और अेक हो वार
उसके रोकेतो कहभूनकी हुंसी जाती रही और उसने समझ
के शुजायत और पडाहुरी लसभपर मुनहसिर नहीं बंध
सायत दोनों सज्ज लडाई लउते रहे यहां तक के घोडे पसीना
पसीना हो गये. दोनों घोडेसे उतर आये और प्याहा लउने लगे.
शरजुल रही०ने दाव पाकर गडे औरसे तलवारका वार कहभून
पर किया तलवार कहभूनकी जिराहपर पडी मगर जिराह
अयसी भजभूत थी के तलवार उसपर पडतेही टपक गध.
कहभूननेभी अेक सज्ज हाथ शरजुल रही० पर मारा.
शरजुल रही०ने वार ढालपर लिया तलवार ढालके काट गध
मगर शरजुल मेहकूज रहा. कहभूनने गुस्सा पाकर तलवार
हेंक ही और शरजुल रही०के चिमट गया. शरजुल रही०ने
अपनी तलवार अलग की और कहभूनके भाजु पकड लीये

દોનોંમેં કુસ્તી હોને લગી એહલે ઇસ્લામ ચેહ હાલ દેખકર ગલરાયે કયોંકે અબ જીસમાની ઝોરકા કામ આ પડા થા ઝોર જીસમાની ઝોરમેં કદમૂન શરજીલ રહીંસે બહોત જિયાદા થા. કાતિમે રસુલુલ્લાહ શરજીલ રહીં એહલે ઇસ્લામમેં એક ખાસ આદમી થા કઇ આદમી શરજીલ રહીંકી ઇમદાદકો પહોંચના ચાહતે થે મગર જંગકે કાયદેકી રૂસે મજબૂર થે. કુચ્છ દેર તકતો શરજીલને કદમ જમાયે રખે કદમૂનકી પેશ બાને ન હી. મગર આખિર કદમૂનને શરજીલ રહીંકો ઉઠા લિયા. શરજીલ રહીંકે મુંહસે “યા ગ્યાસુલ-મુસ્તગીસીન” નિકલા. માઅન રૂમી લશ્કરમેંસે એક ઝિરાહ પોશ સવાર ણિજલીકી તરાહ ઘોડા સરપટ છોડે હુએ મયદાનમેં આ પહોંચા. ઉધર કદમૂન શરજીલ રહીંકો ઉઠાકર ઝોર ઝમીનપર પછાડકર ઉસકે સીનેપર ચઢાહી થા કે રૂમી સવારને મોકેપર પહોંચકર કદમૂનપર તલવાર ચલાઈ ઝોર ઉસકા સર કાટકર અલગ કર દીયા. શરજીલ રહીં અલ્લાહ તઆલાકા શુક કરતા હુઆ મયદાનસે ઉઠા ઝોર હયરાન થા કે ચેહ કયા મુઆમિલા હય.

મુઆમિલા કિયા થા ? રસુલુલ્લાહ સલ્લાલ્લે અલયહે વ સલ્લમકે કાતિબકી દુઆ. “અય ફરિયાદકે સુનનેવાલે મેરી ફરિયાદકો સુન” બારગાહે ઇલાહીમેં કુબુલ હો ગઇ ઝોર હશ્મનકે લશ્કરમેંસે એક સવારને નિકલકર શરજીલ રહીંકો

કતલ હોનેસે બચા લિયા. શરજીલ રદીઠને ઉત્સે પૂછાકે-

“ અય ભાઈ ! તૂ કોન હે કે રૂમી લશ્કરસે નિકલકર તૂને અપને રક્ષીકકો કતલ કિયા હય ઓર રૂમીયોંકે દુશ્મનકી ધઆનત કી હય ? ” રૂમી સવારને કહા-

“ મેં રૂમી નહીં હું મેં બલિસ અરબ હું ઓર મેં યોહ બદ બખ્ત આદમી હું જસકા નામ તલીહા બિન ખવેલિદુલ અસદી હય જસને તુખુવતકા દાઆવા કિયા થા ઓર પયગંબરે ખુદાકા મુકાબિલા કિયા થા. ખાલિદ બિન વલીદ રદીઠને જબ મેરે હમરાહીયોંકો શિકસ્ત દી તો મેં બખોફે બન શામમેં લાગ આયા. મેંને ઉસ બેહુદગીસે અબ તોળા કી હય ઓર મેં ઇસ બાતકા મુન્તઝિર થા, કે કોઈ અચ્છા કામ મુજસે ઝુહુરમેં આયે તો મેં એહલે અરબકે સામને જાઉં ઓર સિદક દિલસે મુસલમાન હો જાઉં. મેં કુસ્તુનતીનકે લશ્કરમેં શામિલ હો ગયા થા. જબ મેંને દેખા કે એક અરબી સવાર રૂમીયોંકે બડે નામી પહેલવાનકે મુકાબિલ દાદે શુબઅત દે રહા હય તો મેરે દિલમેં મોહુખતે વતનને બેશ મારા જુંદી ઉસને તુમકો ઝમીનસે ઉઠાયા તો મેં દિવાના હોકર બિજલીકી તરાહ મયદાનમેં પહોંચા ઓર જો કુચ્છ મેંને કિયા તુમને દેખ લિયા હય. ” શરજીલ રદીઠને કહા-

“ અય તલીહા ! તૂને બડા અચ્છા કામ કિયા હય

ઔર બેહલે ઇસ્લામ તુમકો દેખકર ખડે ખુશ હોંગે.”
તલીહા રહીંને કહા કે—

“ મેં ખાલિદ બિન વલિદ રહીંસે ડરતા હું અગર
વોહ મુજકો દેખ લેગા તો ફિલ્ફેર કતલ કર દેગા.”
શરજુલ રહીંને કહા—

“ ખાલિદ બિન વલીદ રહીં ઇસ લશ્કરમેં નહીં હંય
વોહ અબુ ઉબેદા રહીંંકે હમરાહ હંય તુમ મેરે હમરાહ
ચલો, કોઈ શખ્સ તુમકો ઇઝા ન દેગા જખ તુમ અપની
બેહુદગી છોડકર સચ્ચે દિલસે મુસલમાન હો ગયે હો.”

ઇધર શરજુલ રહીં તલીહા રહીંંકો હમરાહ લેકર
અપને લશ્કરકી તરફ ગયા. ઉધર કુસ્તુનતીનને કદમૂનકે મારે
જાનેપર ગુસ્સા ખાકર લશ્કરકો હમલા કરનેકા હુકમ દિયા.
ઉમરૂ બિન આસ રહીંને લી લશ્કરકો બઢનેકા હુકમ દિયા.
દોનોં લશ્કર આપસમે મિલ ગયે બડી સખત લડાઈ હુઈ ઔર
દોનોં લશ્કર જમકર લડે મગર રૂમીયોંકે બહોતસે આદમી
કતલ હુએ ઇતનેમેં શામ હો ગઈ ઔર દોનોં લશ્કર જુદા
હોકર અપને કેમ્પમેં ચલે ગયે.

શરજુલ રહીંને તલીહા બિન ખવેદદ રહીંંકો ઉમરૂ બિન
આસ રહીંંકે સામને પેશ ક્રિયા ઔર કહા—

“ તલીહા રહીં સિદક દિલસે મુસલમાન હો ગયા

હય ઓર હાવએ નખુન્વતસે ઇસને તોખા કરલી હય આપ ઇસકો માશી હે. ” ઉમરૂ રહીંને કહા-

“ અય તલીહા ! મેં તુજકો મુઆફ કરતા હું મગર મેરી રાયમેં ચેહ મુનાસિખ હોગાકે તુમ ખલીફએ સાની રહીંકી ખિદમતમેં ચલે જાઓ. ઓર ઉનકે હાથપર ખયેત કરો ફિર તુમકો કોઇ અંદેશા નહીં રહેગા, ઓર સખ મુસલમાન તુમારી ઇજાઝત કરીંગે. ” તલીહા રહીંને કહા-

“ મુજકો ખલીફએ સાની રહીંસે ખોફ આતા હય વોહ મુજકો દેખતેહી કતલ કર ડાલીંગે. કયોંકે ઇસ્લામકી મુખાલેફતમેં મેંને ખડા હિસ્સા લિયા થા. ” ઉમરૂને કહા-

“ મેં તુમકો ખત લિખ દેતા હું. જખ તુમ ખલીફ રહીંકે રૂખરૂ જાઓ તો મેરા ખત પેશ કર દેના. મેં ઉસમેં લિખ હુંગા કે તુમને ઇસ્લામકી ખડી ખિદમત અદા કી હય ઓર શરજીલ રહીંકી જાન ખચાઇ હય. ખલીફ ઉમર રહીં તુમકો મુઆફ કર દેંગે ઓર ઝુમરએ ઇસ્લામમેં તુમકો દાખલ કર લેંગે. ” તલીહા રહીં રાઝી હો ગયા ઓર ઉમરૂ ખિન આસ રહીંકા ખત લેકર ખલીફએ સાની રહીંકી ખિદમતમેં પહોંચા. હઝરત ઉમર રહીંને ખત પઢતે હી ઉસકો મુઆફ કર દીયા ઓર ઉસકી ખયેત કબુલ કરલી.

જખ મુખહે હુઇ તો લશ્કરે ઇસ્લામ આરાસ્તા હોકર

મયદાનમે' નિકલા મગર રૂમીયાંકા મયદાનમે' નામોનિશાન તક ન થા. કુસ્તુનતીન ખોફ ખાકર રાતોરાત કુચ કરકે કીસારીયામે' પહોંચા ચોર શહેરકી હિફાઝત અપને ભાઇકે સિપુર્દ કરકે આપ જહાઝપર સવાર હોકર કુસ્તુનતુનીયાકો ભાગ ગયા.

ઉમરૂ ખિન આસ રદી૦ તનહા લફકર લેકર કીસરીયાકે સામને ઉતર પડા ચોર કીસારીયેકા મુહાસિરા કર લિયા. એહલે કીસારિયાને કુચ અરસે તક મુજાખિલા કિયા મગર કુસ્તુનતીનકે ભાગ બનેસે વોહ અયસે બેદિલ હો ગયે એ કે ઉન્હોંને એહલે અરબકે સાથ સુલેહ કર લેનેકા ઇશિદા કિયા. ઉનકે ચંદ સર કરદા આદમી ઉમરૂ ખિન આસ રદી૦કે પાસ આયે ચોર અમાનકે ખ્વાહાં હુએ. ઉમરૂ રદી૦ને ઉનકો અમાન દી ચોર ઉનકે સાથ સુલેહ કર લી.

ઉમરૂ ખિન આસ રદી૦ને અબુ ઉબેદા રદી૦કો ફતેહ કીસારિયાકી ઇત્તિલાઅ દી, ચોર એક ખત મએ માલેખુમ્સકે ખલીફએ સાનીરદી૦કી ખિદમતમે' અરફળ બિન માઝનકે હાથ રવાના કિયા. અરફળ રદી૦ જબ ખલીફએ ઉમર રદી૦કી ખિદમતમે' પહોંચા તો એક ખુશનુમા રેશમી અમામા સર પર બાંધે હુએ ચોર એક ખુશ રંગ રેશમી આદર એઠે હુએ થા. ખલીફએ સાની હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉસકી તરફ બગોર દેખા ચોર ઉસકો કહા—

“ અય માઝનકે ખેટે ! કયા તુજે રસુલુલ્લાહ સલંકી પયરવી અચ્છી નહીં લગતી ? તુજકો ઇસ્મ નહીં કે ચેહ ઝેઓ ઝીનત આરતોંકે લિયે મખસૂસ હય તુને આરતોંકા લિખાસ કિસ લિયે પહેના હય ? કયા તુમકો ખુશ નહીં આતા કે તુમ ઇન રેશમી કપડોંકો ફરોખત કરકે ઉનકી કીમત ગુરખા ઓર મસાકીનમેં તકસીમ કર દો. સુનો એક દિન મેં રસુલે મકબૂલ સલંકી હુઝુરમેં હાઝિર હુઆ તો ઉસ વકત આપ એક ખજુરકી ચટાઈપર ખેઠે હુએ થે ઓર ચટાઈકે નિશાન જુરમે મુખારિકપર દિખાઈ દે રહે થે. યે હાલત ડેખકર મેરી આંખોમેં અંસુ ભર આયે ઓર મેંને અર્ઝ કી કે યા રસુલુલ્લાહ સલં આપકા મરતખા અલ્લાહ તઆલાને અફઝલુલ ખશર ખનાયા હય ફિર કયા ખાઅસ હય કે કયસરે રૂમ ઓર કિસરએ ફારિસતો નર્મ નર્મ ગદેલાંપર આરામ કરતે ઓર દિન રાત અયશમેં ખસર કરતોં હંય ઓર આપ અલ્લાહ તઆલાકે રસુલ સલં હોકર ફકર ફાકા ઓર તાંગીમે ગુઝરાન કરતે હંય.” યે સુન કર હઝરતે અકરમ મલંને ફરમાયા.

“ અય ઉમર ! આયા તુમ ઇસ અમરસે રૂઝી નહીં હો કે દુનિયા કયસરો કિસરાકે વાસ્તે હો ઓર આખેરત હમારે લિયે હો ? ”

હઝરત ઉમર રદીંકી ઝખાની યે કલમાત સુનકર અરફના રદીં નિહાયત મુત્તાસ્સિર હુઆ ઘોર રોકર અઝકી.

“ મેં અલી બાકર ઇન રેશમી કપડોંરે ફરોખત કર હુંગા ઘોર આપકે ઇરશાદકે ખમુજખ ઉનકી કીમત મસાકીનમેં તકસીમ કર હુંગા. ” હઝરત ઉમર રદીંકી યેહ સુનકર ખુશ હુએ ઘોર ઉસકે હકમેં હુઆએ ખેર કી, ફિર ઉમરૂખિન આસ રદીંકા ખત પઢા ઘોર ફતેહ કીસારિયાપર અલ્લાહતઆલાકા શુક ખજ લાએ. તમામ મોમિનોંકો ખત સુનાયા ઘોર સખ ખુશ હોકર અલ્લાહ તઆલાકી હમ્દ કરને લગે ઘોર કીસારિયેકા હાકિમ મઆવિયા ખિન અખુ સુફિયાન રદીંકો મુકરર ફરમાયા.

ઇસ તરાહ હઝરત ઉમર રદીંકી ખિલાફતકે પાંચવે સાલ ઘોર આં હઝરત સલંકી વફાતસે સાત સાલકે અંદર મુલકે શામ ઘોર ફિલિસ્તીન એહલે અરબકે ઝેરે નગીન હો ગયે ઘોર ઇસી અરસેકે અંદર ઇરાક અરબી ઘોર જર્ઝીરેકા ઇલાકા મયે દારૂલ ખિલાફએ મદાઇનકે એહલે અરબકે કંખઝમેં આ ગયા. ઉધર શાહ હરકુલ શાહે કુસ્તુન તુનીયા ઘોર ઉસકા ખેટા શામ ઘોર ફિલિસ્તીનસે ભાગ કર ઘોર અપને શાદાખ સુખે ઘોર અપને મઝહબકે સેન્ટરકો હમેશાઈ લિયે અલવિદા કહેકર કુસ્તુનતુનીયેમેં ચલે ગયે ઘોર ઉધર યઝદે

ગિર્દ શાહે ઇરાન અપને ઝરખેઝ સુબે આર અપના પાયતખ્ખ અરખોંકે હવાલે કરકે તિબરિસ્તાનકી તરફ ભાગ ગયા (જુસકા મુફરસીલ જિક ફતેહ મિસરકે બાદ ક્રિયા જાયેગા) આર ઇસ તરાહ સને ૧૭ હિજરી નિહાયત ખેરખુશીકે સાથ ખતમ હુઆ.

મગર સને ૧૮ હિજરીમેં દો અયસે વાકેઆત પેશ આ ગયે જો નિહાયત હી કાખિલે અફસોસ થે. એક તો ચેહ કે ખાલિદ બિન વલીદ રદીંખર ખલીફએ સાની રદીંખે ખ્યાનતકા બે ખુનિયાદ ઇલજામ લગાકર તહેકીકાતકા હુકમ દિયા. અખુ ઉબેદા રદીંખે તહેકીકાત કી આર ઇલજામ ગલત સાખિત હુઆ મગર ઇસપરલી હઝરત ઉમર રદીંખે ખાલિદ રદીંખે જુરમાનેકી સજા દી આર કનસરીનકી હુકમતસે માઅજુલ કર દીયા.

દુસરા વાકેઆ ચેહ પેશ આયાકે શામમેં તાઉન ફેલ ગયા આર એહલે અરખપર ઉસકા અયસા અસર પડા કે પચીસ હજાર અરખ ઇસ મૂઝી મર્ઝકા શિકાર હો ગયે. અખુ ઉબેદા બિન જર્રાહ રદીંખ યઝીદ બિન અખુ સુફિયાન રદીંખ શારજુલ બિન હસના રદીંખ આર કમ્પએક દીગર નામવર આદમી તાઉનમેં મુખતિલા હોકર ઇનતિકાલ કર ગયે. એહલે અરખકી ફરિયાદ મદીને તક પહોંચી આર હઝરત

ઉમર રદી૦ ફિર મદીનેસે શામમેં આયે. એહલે અરબદે
પહાડોં આર રેગીસ્તાનોંમેં મુનતશિર હોનેકા હુકમ દીયા
ઇતનેમેં તાઉનલી કમ હો ગઈ આર હઝરત ઉમર રદી૦
મુઆવિયા બિન અબુસુફિયાન રદી૦કે દમિશકકા ગવરનર
મુકરર કરકે આર ઉમર બિન આસ રદી૦ કે મિસરપર
ફાજકશીકા હુકમ દેકર વાપિસ મદીને ચલે ગયે.

ફત્હે શામકા હિસ્સા ખતમ હૂઆ.

બાબ ૪૨.

અરબકા જુઆશીયા.

પિછલે બાબમેં શામકી ફતેહોંકા ખ્યાન ખતમ હોતાહે
ઓર અબ ઉરકે બાદ મિસરકી ફતેહોંકા ખ્યાન લિખા
જાયગા. લેકીન જો લોગ અરબકે જુઆશીયેસે ના વાકિફ
હેં ઉનકે લિયે ઇસ જગે અરબકા જુઆશીયા ખ્યાન કરતેહેં
ઓર કુછ થોડેસે હાલાત આં હઝરત સલૉકે દરજ કરતે હેં
ઉમ્મીદ હે કે ઇસકે પઢનેસે ઇસલામકી ઇખાતિદાકે હાલાત
આધના હો જાઈગે.

અરબ ખરે આઝમ એશીયામેં એક જગીરે નુમાહે ઇસકા
ઉપરકા હિસ્સા ખુશકીસે મિલા હુવા હે ઓર બાકી તીન
તરફ સમન્દર હે.

હુદુદે અરબઆ—શિમાલમેં ઇરાકે અરબી ઓર
શામ, જુનુબમેં ખહેરે હીંદ, આખનાયે બાબુલ મનદબ,
મશરિકમેં ખિલીજે ફારસ ઓર ખહેરએ અમાન, મગરીબમેં
ખહેરએ કુલઝુમ યા લાલ સમન્દર.

રકબા—અરબકા કુલ રકબા બારા લાખ મીલ
મુરબ્બાઅ હે ઓર આબાદી કરીબન એક કરોડ હે.

તખાઈ મુરત—કોહો લિખનાન (વાકેએ મુલકે શામ)
 કા એક સિલસિલા શિમાલ મગરેળી કનારેસે શુરૂઆ હોતા
 હુવા ઓર સારે મગરેળી કનારે તક ફેલતા હુવા આખનાએ
 બાબુલ મનદબ તક ચલા ગયા હે એક ફિર એક સિલ
 સિલા પહેલે સિલ સિલે પર ખતોર ખતે મુસતકીમ કે
 વાકેએ હોકર સારે જુનુળી કનારે પર ફેલતા હુવા મુખએ
 અમાન તક ચલા ગયા હે. ધન સિલસિલોં ઓર સાહિલોંકે
 દરમિયાન એક બનજર ઝમીન હે જુરકો થામા કહેતે હે.
 ઇસ થામા ઓર વસ્તકી સતહે મુરતફાઅકે દરમિયાન જે
 સર ઝમીન હે વો ઝરખેઝ ઓર સખા ઝર હે. સાહિલ
 ઉમુમન નીચે હે મગર જહાં પાની કસરતસે મિલતા હે
 વહાં બોહોત ઝરખેઝ હે. ઇસ મુલકમે ન દરિયા હે ઓર ન
 કોઈ ઝીલ હે. હિન્નઝ ઓર ચમન કે મુખે સખસે ઝિયાદ
 ઝરખેઝ હે.

પયદા વાર—અરબ કે જે હિસ્સે કુદરતી ઝરખેઝ
 હે વો હે વુસ્તાકે જુનુળકી તરફ કોહસ્તાની હિસ્સેમે
 વાકેએ હે. ઉસકા નામ અલ અરબુલ અખઝર (હરા ભરા
 અરબ) રખા હુવાથા. અંગુર, ધનજુર, નાસપાતી, બાદમ,
 વગેરા ફલ પયદા હોતેહે- કહેવા ઓર ખજુર દુનિયામે
 ચહાંકે બરાબર નહી હોતા. અહેલે અરબકા ગુઝાસ ઝિયાદ
 તર ખજુર ઓર જવાર પર હે. ખજુર કે દરખત શેહરોં કે

હર નખલસ્તાનમે બે શુમાર મોબુદ હેં. ખુદા તઆલા કે પાક કુરઆને મબુદમે ખબુર ઓર અંગુરકા ઝિકર નેઅમાવો ઇલાહી મે કઇ જગા આયા હે.

હયવાનાત—અરબ કે ઘોડે સારી દુનિયામે મશહુર હેં ઓર ન તમામ દુનિયામે ઇનસે ખહેતર પયદા હોતે હેં. વો અપને ખચોંકી તરાહ ઇનકો પાલતે હેં. આલા ખાનદાનોં કે ઘોડોં કે નસબનામે બી મોબુદ હેં ઉંટલી દુનિયામે કમ મશહુર નહીં હેં. ખુદા તઆલા કે પાક કલામે મબુદમે કુદરતી નઝઝારોં મેં ઉંટ ઓર ઘોડોં કો બોહોત પેશ ક્રિયા હે. ઇનકે અલાવા ઝરાફા યાઅને શુતરગાવ, પિલંગ, ખારા સીંગા, ચીતા ઓર જંગલી ગધે બી ખકસરત હેં, શુતર મુર્ગ બી યહાં હોતા હે.

આબો હવા—ઇસ મુલકકી આબો હવા અયસી ગરમો ખુશક હે કે દુનિયા ભરમેં કિસી મુલકકી ન હોગી. થામેકી સર ઝમીનસે ખઢકર ઓર કોઇ ઝમીન ગર્મ નહીં અલ ખત્તા વસ્તકી ઉંચી ઝમીન પર આબો હવા મોઅતેદલ હે. અગરચે અરબ ઉસ તખકચે ઝમીન મે હે જહાં ખારિશ નહીં ખરસ્તી તાહમ વસ્તે અરબમે જુનસે સતેમ્ખર તક ખારિશ હુવા કરતી હે. અલ્લાહ તઆલાને અપને પાક કલામમે આસમાની ખારિશકો નઝઝાર હાએ કુદરતમે

જાખજા જિકર ફરમાયા હે ઓર ઉસસે ઇલહામી ખારિશ કે સુખુત પર ઇસતિદલાલ ક્રિયા હે.

સુમુમ—ગરમી કે મોસમમે એક ઝહેરીલી હવા ચલતી હે જુસે ખાદે સુમુમ કહેતે હે. જખ યે ચલતી હે તો ઝમીનો આસમાન સખ મુત ગધિર હો જાતે હે. ઉકકશ રંગ ફેરન ગહેરા ખનકશખ ઓર આસમાન ઝલા પડ જાતાહે ઓર અયસા માલુમ હોતા હે જયસે કોઇ પરદા ગિરતા ચલા આતા હે. સુરજકી આખો તાખ જાતી રહેતી હે. ફરખ્તોં કે રંગ બદલ જાતે હે; પરિદે બે કરાર હોતેહે ઇનસાનોં કે ફેફડોંમે જલન પયદા હોને લગતી હે, દમ લેના દુશવાર હો જાતા હે. શિદદતકી ખ્યાસ લગતી હે, રેતકે ટીલેકે ટીલે ઉડતે ફિરતે હે, સુમુમકી ગરમી કરીખન દસ મીનીટ તક રહા કરતી હે. ઉસ વકત અયસા માલુમ હોતાહે જયસે કોઇ તપા હુવા લોહા બદન પર ફેર રહા હે ખાખજા દફ. ઇસસે ઇતની રેત ઇધર ઉધર ગિરતી હે કે ઉસમે બડે બડે કાફલે ઓર ફોજેં દખ જાતી હે, લોગ અલ-અતશ, અલ-અતશ, પુકારતે શહીદ હો જાતે હે. ઇસ ખાદે સુમુમસે બચને કે લિયે મુસાફીર ઝમીન પર આંખ નાક, કાન બંદ કર કે આંધે લેટ જાતેહે જખ હવા ગુઝર ચુકતી હે તો ઉઠ કર બેઠ જાતે હે, મગર ઘકાનસે નીમ ખિરિમલ ઓર રંગ મુરદેસે બી જિયાદ ઝંદ

પડ જાતા હે. જે મુસાફિર ઉસ વકત લેટ ન બાયે ઉસકા
યે હાલ હોતા હે કે હમ છુટતા હે, દોરાને ખુન હરાત કે
મારે ખિગડ જાતા હે ઓર સારાં ઇકઠઠા હોકર મુંહ ઓર
નાકકી તરફ આ જાતા હે ઓર અકસર નાક ઓર આંખસે
ખુનકી ધાર કુટ પડતી હે ઓર ઇનસાન મરજાતા હે. ખુદા
તઆલાકે પાક કલામમેં જે દોઝખયોં કે લિયે અજાબ ખ્યાન
કિયે ગયે હેં ઉનમે સુમુમ (દોઝખકી લો) બી દાખિલ હે.
અલ્લાહ સખ મોમેનોંકો મહેપુઝ રખે.

સુરાખ—કુદરત ઓર તરાહબી મુસાફિરોંકે હાલે
ઝારપર તમરખુર કરતી હે ચાઅને જખ ગરમીકા આલમહો
ઓર મશકોંકા પાની સુખ ગયા હો તો સુરાખ અપની
કેરીયત દિખાતા હે. મુસાફિર દફઅતન સામને મર્ગઝાર
ઓર ચક્મા દેખતા હે ઓર બેતાખ હોકર ઉધર દોડતા હે
બો ચક્મા ઓર આગે બઢા હુવા માલુમ હોતા હે ઓર ઇસ
તરાહ દોડતા દોડતા હલ્લાક હો જાતા હે. કુરઆને પાકમેં
કાફિરોં ઓર ના ફરમાનોંકે આઅમાલકો સુરાખસે તશબીહ
દી ગઈ હય.

બાશિન્દે—અરબમે દો તરાહકે બાશિન્દે બસ્તે હેં
એક શેહરી જે મુહઝઝિબ, શાયસ્તા ઓર અમન પસંદ હેં,
દુસરે ખાનાં બદોશ જીનકો એરાબી યા બહવી કેહતે હેં,
યે બડે છુટેરે ઓર ખુંખવાર હેં, ગલ્લે ચરાકર યુઝારા કરતે

હેં યા લૂટ માર કરતે હેં. ઉંટ, ઘોડે, ભેડ, બકરીયાં, ઉનકી બચદાદ હે. અરબ વજીહ ઓર મીયાના કદ હોતે હેં, દુબલે, મગર તાકતવર, રંગ ગેહરા બુરાસા હોતા હે, બડે આલી હોસલા, નિહાયત મેહમાં નવાઝ ઓર જવાં મદ હોતે હેં. બદદુઓંકી બસારત ઇસ કદર તેઝ હોતી હે કે દોમીલસે તમીઝ કર લેતે હેં. ઇનમેં કોઈ બાદશાહ નહીં મગર હર એક કબીલે અપને અપને રહસકા લિહાઝ રખતા ઓર ઉસકે હુકમપર ચલતા હે. બદવી લોગ વયસેહી ચરવાહે ચલે આતે હેં જયસે દોહઝાર બરસ પેશતર ઇનકે બુઝુર્ગ થે.

ઇન લોગોંકી જિન્દગી બસર કરનેકી તસવીર યે હે કે ઓરતેં પત્થરકી ચકકીયોંમે અનાજ પીસ રહી હેં, બચ્ચે, બકરીયાં, કુત્તે, સબ ખેલ રહે હેં મરદ ઇધર ઉધર ફિર રહે હેં યા બચઠે કેહવા પી રહે હેં. ચુકે યે લોગ શેહેરવાલોંકી નિસબત તેઅદાદમેં જિયાદા હેં ઓર તાકતમેંલી બઠકર ઇસલિયે શેહરોંકે દરમિયાન જો સડકેં હોતી હેં ઉનપર કબજા કર લેતે હેં ઓર શેહેરવાલોંકે બાહર જાને યા અંદર આનેકા મદાર ઉનકી સુલેહ ઓર દોસ્તીપર હોતા હે. બરસોં સે ઉનકા યેહી હાલ ચલા આતાહે. જખતક હમસફરોંકી કાફી જમાઅત ન હો ઇન ખાના બદોશ કેમોંમે જાનેકી બુરઅત નહીં હો સકતી.

બદવી લોગોંકે પાસ થોડી ચીજેં હુવા કરતી હેં, બચમેમે

ખીછાનેકે લિયે બારીયે, ઉંટ ઓર બકરીયોં કે ખાલોંકી રસીયાં, અરબી રખનેકે લિયે હાંડીયાં, પાની ભરનેકે લિયે મરકે, દુધકે લિયે મટ્ટીકે બરતન પહેનનેકે લિયે પોસ્તીને બસ થેહી ઇનકી સારી કાયનાત હે જે સબ એહતિયાબતકે કાફી હોતી હે.

હિરફતો તિબરત—અરબમે તરાહ તરાહકે કારખાનોં કી બડી સર્હ બાઝારી હે ઓર નહી ઇનકો લાંબે ચૌડે કારખાનોંકી જુરત. ઘોડાં, ભેડાં, બકરીયોંકા પાલનાહી સબસે બડી હિરફત હે. ઓરતેં ખાલોંકે થેલે ઓર ખયમે વયગરા ખુનતી હે. જઝીરએ બેહરિનકે સાહિલોંપર જીતની કસરત ઓર જીતની કીંમતકે મોતી નીકલતે હે ઓર કિસી જગે નહીં નિકલતે. અરબકે શેહરોંમે આપસમે માઅકુલ તિબરત બારી હે, શેહેરકે ગિરદો નવાહકે મમાલિકસે કારવાન બોહોતસા માલ લાતે હંચ ઓર જહાઝોંમે બી માલે તિબરત આતાહે જે ચીઝ થહાંસે બાહર જાતી હે વો ઝિયાદાતર કેહવા ઓર ગોંદફલ હે.

આં હઝરત સલ૦કે ઝમાનેમેં મકકેકે કુરેશ જાહે મેં શામકી તરફ ઓર ગરમામે થમનકી તરફ તિબરત કરતેથે. સુરએ કુરેશમે ઉનકે ઇસ સફરકા તઝકિરા આયા હે.

મશહુર પહાડ—કોહે કારાન, બુકુબેસ, હુરા, મકકેમેં

જખલે અરફાત, મકકેસે ચાર કોસકે ફાસલેપર મિનાઈ તરફ વાકે હે. કોહો ઓહોહ, કોહો સલાઅ, મદીને મુનવ્વરામે, કોહો સીના જસકો કુરઆને શરીફમે તુરે સીના ઓર તુરે સીનીનલી કહા ગયા હે. શિમાલ મગરેબી ગોશેમે બેહરઅે કુલજુમપર વાકે હે. ઇસ પહાડકી બડી શોહરત ઇસ વજેહસે હય કે હજરત મુસા અલ૦ યહીસે ખુદાવંદ તઆલાસે હમ કત્તામ હુવે ઓર તવરાત બની ઇસરાઇલદે મિલી.

અરબકે મુલકકો સખસે બડા ચેહી શરફ હાસલ હય કે શરીઅતકી દોનોં બડી કિતાબે તવરાત મુસા અલ૦ ઓર કુરઆન શરીફ યહાં નાઝિલ હુઇ.

બાબ. ૪૩

અરબકી મુદકી તકસીમ.

ઇસ મુદકો પાંચ હિસ્સોંમે મુનકસીમ સમજા બતા હે. યમન, હિજાઝ, થામા, નજદ, યમામા ઓર બાઅઝ બેહરેનકોબી સુબા કરાર હેતે હેં મગર યે દર અસલ ઇરાક કા હિસ્સા હે.

યમન-યે સુબા બડા સર સખ્ત ઓર ઝરખેઝ હે. ઇસમે ઓર છોટે છોટે સુબે હઝરમોત, શહીર, અમાન, ઓર નજરાન શામિલ હેં. ઇસકા દારૂલ ખિલાફા શેહેર સફા હે, જે બડા ખુબસુરત કદીમ શેહેર હે. કદીમ ઝમાનેમેં ઇસકા નામ અઝમ થા. સિકન્દરે આઝમને હિંદુસ્તાનસે વાપેસીકે વકત ઇસ સુબેકો ફતેહ કરને ઓર વહાં દારૂલ ખિલાફા બનાવેકા ઇરાદા કિયા લેકીન મોતને મોહલત ન દી.

હિજાઝ-નજદકો થ મેસે દુર કરતા હે ઓર યેહી ઇસકી વજેહ તસમીયા હે. ઇસકી શોહરતકી બડી વજેહ યે હે કે મકકા મોઅઝઝિમા ઓર મદીના મુનવ્વર દોનોં શેહેર ઇસી સુબેમેં વાકેઅ હેં.

થામા—ઇસકી ઝમીન બિલકુલ રેગિસ્તાન હે ઓર શિદ્દતકી ધુપ હોતી હે ઇસ વજેહસે ઇસકા નામ ચે હે.

યમામા—ઇસકી શોહરતકી વજેહ ચે હે કે મુસયલિમા કઝઝાબ જીસને નુખુન્વતકા હામવા ક્રિયાથા ઇસી સુબેમે પયદા હુવા ઓર હઝરત અબુબકર રહીંકે એહેદમેં યહીં ફિન્નારે વસ્કર હુવા.

નજદ—ફિરકએ વહાબીયાકા સરગિરોહ ઇસી સુબેકા રહેનેવાલા થા.

ખાખ ૪૪.

અરબકે મશહુર શેહેર.

મક્કા—અરબકા સળસે મશહુર હિસ્સા હિબઝહે જે એહલે ઇસલામકી અરજે મુકદ્દસ કેહલાતા હે. ઇસ સર જમીનસે ઇસલામી તારીખકો સળસે ઝિયાદા ઓર બડા તાઅલ્લુક હે. ઇસ મુખેમેં મકકા ઓર મદીના વાકેઅ હે. જીનસે મઝહબે ઇસલામકા ખાસ તાઅલ્લુક હે. ઓર જે સારી દુનિયા મેં નિહાયતહી મશહુરો માઅરૂફ ઓર મુમતાઝ શેહેર હે. મક્કા હિબઝકા દારૂસ સલ્તનતહે જીસ્કી વજેહે શોહરત ખ્યાન કરનેકી ગુફરત નહીં. નખીયોં કે સરદાર અમ્મીયા કે ખાતમ, રહેમતે આલેમીન હઝરત મોહમ્મદ સલ્તં યહીં પયદા હુવે જીનસે સારી દુનિયામે હિદાયતકે અનવાર ફેલે, તવહીદકે ગુલઝાર ખિલે, ઇરફાનો ઇકાનકી ખુશખુ ફેલી. મકકે શરીફકી ખાસ શોહરત ખચતુલ્લાહ યા ખાનઅે કાઅખાફી વજેહસે હે. જીસે કલામે રખ્યાનીમે મસજીદુલ હરામ ઇઝતો હુરમત વાલી મસજીદ કહા મયા હે. યહીંસે આં હઝરત સલ્તંકો મેઅરાજ હુવા. મખદાઉલ ઇસલામકી ચાહગારકે તોરપર ઇબાદતે ઇસલામ ચાઅને નમાઝમે ઇસી મુકદ્દસ ઘરકી તરફ મુંહ કિયા જાતા હે.

હરએક મુસલમાનકા કર્મ હે કે બે શરૂતે ઇસતિતાઅત એક, દક્કા ઇસ પાક ધરકા હે જી લી કરે. મકકે શરીફમે સિવાય એહલે ઇસલામકે કોઈ ધુસને નહી પાતા. અલ્લાહ તઆલાકે ઇસ હકિમાના ઇરશદ આર મોઅજ્જાના ઇલહામકે મુવાફિક કે. “ અય ઇમાનવાલો ! મુશરિક ને હે તો પલીદ હે સો ઇસ જરસકે બાદ કલી મસજીદે હરામમે દાખિલ ન હો ” ઇસ વકતસે તેરાસો જરસ હોનેકો આયે મગર ખુદ તઆલાકા ઇલહામો ઇનતિઅમ દેખોકે દુનિયામે ઇસ કદર અખરદસ્ત ઇનકિલાળ હોતે રહે મગર મક્કા શરીફ દુનિયાકી દસ્તે ખુદસે ખિલકુલ સલામત રહા આર ન કિસી ઇસલામકે દુશમનને એક ઘન્ટેકે લીચે બી ઇસપર કગઝા પાયા આર ન કોઈ દાખિલ હો સકતા હે. હઝરત ઇબ્રાહીમ અલઁકી દોઆથી કે-“અય ખુદ ! ઇસ ઘરકો બા અમન બના દે ” સો યે ઇનતિઅમે ઇલાહી દેખકર હઝરત ઇબ્રાહીમ અલઁકી દોઆકી મકખુલીયત અલ્લાહ તઆલાકી ઉસ અખરદસ્ત પેશીનગોઇકી હકીકત યાદ આતી હે જહાં અલ્લાહ તઆલા ફરમાતા હે કે-“ ખુદા તઆલાને કાઅબેકો ને એક ઇંજતો હુરમતવાલા ઘર હે લોગોંકે લિયે કિયામગાહુ એહ અમનગાહુ બનાયા હે આર બા અદ્દજ મહીનોં આર હુદી આર કલાયદ કો. યે ઇસલિયે કે તુમે બનલોકે અલ્લાહ તઆલા ને કુછ આસમાનો અમીનમે હે સખસે વાકિફ હે આર યે કે અલ્લાહ તો હરખાતસે વાકિફ હે. ” કિસી ઇનકિલાળ, કિસી ગરકિશમે

બે હુરમતી હુમિજ ન હોને પાયગી ઓર ન કાઅબેપર
કલી તખાહી આયગી, ન અમનમે કલી ખલલ આયગા. થે
પેશીનગેઘ અયસી અબરદસ્ત સચ્ચાઈકે સાથ પુરી હુઈ ઓર
પુરી હો રહી હે કે તમામ હુમિયા આંખોકે સામને દેખ
રહી હે ઓર સખપર ઇસલામકી સદાકતકી એક હુજગત
કાયમ હો રહી હે.

અઈયામે હજ—અઈયામે હજમે હરમે મોહતરીમમે
રાંતકો રોશનીકી ગરજસે હઝારહા કનદીલે જગમગાતી હે
ઓર કાઅબેકે ચારોં તરફ મતાફમે ખડેરે ઇનસાનીકી લહેરે
ઉઠતી હુઈ નઝર આતી હે. ખાનમે કાઅબેપર સિયાહ
રંગકા ગિલાફ પકા હોતા હે ઓર ઉસકે દરમીયાનમે સુનેહરી
પદ્મ ઓર દરે કાઅબાપર ઝરરીન પરદા આવેઝાં હોતા હે.
કાઅબેકો દેખકરે કોન શખસ હે જુસ્કે દિલપર ઇસ મોહતરીમ
ઈબાદત ગાંહકી અઝમત ઓર રોઅબોદાબકા અસરે ન પડે.
જુસ્કી અઝમતો શાનકો સિફ કરોડહા આમ ઇનસાનોને
માના હે ખલકે ખાદશાહિ, શહેનશાહિ, આલિમોં ઓર
ફિલાસફોંને તસલીમ કિયા હે.

ઇસ મુકદદ્દસ શેહેરકા નામ કુઆન શરીફમે ખકકા
ઓર ઉમ્મુલ કુરા ચાઅને ખસ્તીયોંકી માંલી આયા હે.
મકકેકો ઉમ્મુલ કુરા ઓર નાફે અમીન ઇસ બજેહસે કહેતેહે
કે તમામ ખરરે આઝમોંમે ખ તોર મરકઝકે વાકેઅ હે ઓર

ઝમીનકા ફેલાવ ઇસસે શુરૂ હોતા હે ઓર નેઝ ઉસસે હિદાયતકી વેા જુએ શીર રવાં હુઈ હે જુસસે સારી દુનિયા રૂહાની પરવરિશ પા રહી હે. ઇસ શેહેરકે તીન તરફ પહાડ હેં મગર એથી તરફ જુધર મદીના હે પહાડ કમ હેં. નેહરે શીરીન જારી હેં, ઇસકા પાની પીતે હેં. હરકામ ઓર હરમુલકકે એહલે ઇસલામ ઇસમે આખાદ હેં, ઇસ શેહેરમે દસ બડે મેહેલ્લે આખાદ હેં.

૧. મેહેલ્લે જરદલ—ઇસ મેહેલ્લેમેં શેખ મેહમુદ ખિન ઇબ્રાહીમ અધમકા મઝાર હે ઓર એક કુંવા હે જહાં મકકેકી ફતેહકે વકત જનાબ રસુલે કરીમ સલ્વને ગુસલ ફરમાયા હે. ઇસ મેહેલ્લેમેં જિયાદ તર હિંદુસ્તાની ઓર બંગાલી લોગ મુકીમ હેં.

૨. હિસારતુલ ખાખ—ઇસ મેહેલ્લેમેં તુર્ક અરબ, ઓર ચમની આખાદ હેં.

૩. મેહેલ્લે જખલે હિન્દી—ઇસમે તમામ હિંદુસ્તાની આખાદ હેં ઇસમે ચાર રૂખાત (હોટેલ) હેં.

૪. મેહેલ્લે શયખી—જનાબ રસુલે કરીમ સલ્વને મકાબિરકે લિયે યે જગે ખરીદકર વકફ ફરમાઈ હે.

૫. મેહેલ્લે જખલે ઉમર - યે મેહેલ્લા હઝરત ઉમર રદીંકે નામસે આખાદ હે, ઇસમે કઇ હોટેલ મોજુદ હેં.

૬. મેહેલ્લે સમલા—હઝરત અમીર હુમઝા રદી૦ ઓર હઝરત અબાબકર સિદ્દીક રદી૦ ઇસ મેહેલ્લેમેં પયદા હુવે હે, ઇસમેબી કઈ રૂખાતેં હેં એક ખાસ ઓરતોંકે લિયે હે.

૭. મેહેલ્લે શામીયા—યે બોહોત ખડા મેહેલ્લા હે. ઇસમે બોહોતસે મકામાત ઓર રૂખાતેં વાકેઅ હેં.

૮. મેહેલ્લે બુકુમેસ.

૯. મેહેલ્લે ઝીયાદ.

૧૦, મેહેલ્લે સાદિયા—યે મેહેલ્લાબી ખડા હે. ઇસમે એક ગલી હે જુસકા નામ હાફ્લ મખરઝાન હે. ઇસમે હઝરત ઉમર રદી૦ ઇમાન લાયે થે. હઝરત રસુલે કરીમ સલ૦કા મવલદ ઓર હઝરત અલી કર૦કા દોલતખાના ચહીં હે.

મકકેવાલોંકી આઝાદ ખ્યાલી ઓર આઝાદ જિન્દગી, ઉનકી શિગુફતા મિઝાલ, ઉનકી સફાઈ ઓર સુથરેપનસે રેહને, ઉનકે સેર તમાશેકે શાયક હોને, દોસ્ત એહબાબસે મિલને જુલને, ખુશ પેશાકીસે જિન્દગી ખસર કરને, ઉનકે કારેખાર ઓર તિબ્બરતકી મસરૂફી, અઈયામે હજમે સાલબરકે વાસ્તે રોઝી કમાનેકી ફિકર ઓર તદાખીર, મકકેમેં સાલબર રેહનેસે યે કેફીયત ખુબ નઝર આ જાતી હે.

મકકેકે ખાશિન્દે મર્હ વ ઓરત ખાસકર અરબી ખાશિન્દે નિહાયતહી આઝાદ મનશ, સેરદોસ્ત, સફાઈ પસંદ, નાઝુક

ખ્યાલ ઓર મોહરજિખ લોગ હે. હોસ્તોંકે મિલને સ્થલને,
દાઅવત ખાને ઓર મિલને ઓર જિન્દા દિલી વ શિશુક્તા
મિઝાજસે જિન્દગી યસર કરનેકે ખડે શાયકહે. અરખ
જતિયાતસે ખેડેસ ખોડોતહી કમ કસ્તે હે વો યાતો અપને
કારોખારમે મસરૂક રહેતે હે. ઓર ઈસસે કુસ્સત મિલતી હે
તો હસી ખેલમે જિન્દગીકો યસર કરના મુકદ્દમ જાનતે હે
ઓર મોહકિલ હાયે નિશાત જીરકો વો કેલે ઓર દોરીયા
કેહતે હે નિહાયત તકલુક ઓર એહતિમામસે અંજામ
દેતે હે.

કેલે વો જાણન હે કે શેહરકે આહર યા કલી કલી શેહરકે અન્દરથી કિસી જગેપર દોસ્ત એહબાબ જમે હાકર અયશો ઇશરત મનાતે હેં ખવાહ ચંદ ઘન્ટે ખવાહ કઈ એક દિન. જળ થે જશજ ખહાર કે મોસમમે ચોર સળગા ઝર પર કિયા જાતા હે તો નિહાયતહી લુત્ફ ખખશતા હે. કેલેમેં કલીતો એક શખસહી સળ એહબાબકી મીઝબાની કરતા હે ચોર ખસા અવકાત થે ખર્ચ તમામ એહબાબપર બ હિસ્સએ રસદી તકસીમ કર દિયા જાતા હે.

દોરીયા વો જશન હે કે ચંદ્ર એહખાળ મિલકર પેહલે
એક શખસ કે ઘર ઝિયાદત ખાયે' આર જશન કરે' બાદહુ
ફુસરેકે ઘર આર ઇસી તરાહ નોખત બ નોખત એક એકકે
ઘરમે સબ દોસ્ત જમે હોતે હે'. યે જશન સિફ ઉમરા પરી

મોકુફ નહીં. મરીખ જોર મુતવસ્તુક હાલ સભી કિસમકે લોગ અપને હમખ્યાલ જોર હમદરજ લેજોકે સાથ ઇસ કિસમકે જશન કિયા કરતે હે. જોરલે મરદોંકી વરાહ ફેલોંકી કમ શાયક નહીં. મગર દોરીયા ફક્ત મરદોંમેહી દાયર હોતા હે. જોહલે મક્કા ઇસ કદર ઝિન્દા દિલ જોર શિગુફતા મિઝાજ હે કે શાઅખ્યાનકે મહીનેમે ખાસકર ઇસકે અખીરમે સયરો તમાશે જોર દાઅવેતોં જોર દોરતોંકી સાહબતોં કે ઝુફર જલસે કરતે હે. જીસકો શાઅખ્યાન મનાના કેહતે હે.

માહે રમઝાનમે આઅલા દરજેકી ખુશી જોર લુલ્ક હોતાહે. રોઝેકા ઇફતાર, દોસ્તોંકે ઘરોંપર કરના એક નિહાયત હી ઝુફરી રસ્મ હો. મઝ હે. જીસ્કે લિયે નિહાયતહી નખીસ જોર લઝીઝ ખાનોંકા ઇસતેઅમાલ કિયા જાતા હે. આસુદા લોગ સિફ રમઝાન શરીફકે લિયે જડે જડે કરાયે દેકર હરમ શરીફકે મુતતસીલ મકાનાતકો કરાયેપર લેતે હે. જહાં દિનરાત મજેસે ખસર કરતે હે.

મક્કેકી જોરનોંકો મકાનાતકી સફાઈ જોર ઘરકે અસ-ખાબકો કરીનેકે સાથ રખનેમે જડા સલીકા હે. ખ્યાહ, શાદી કી તકરીબોંમે ખુશનુમા જોર ઝર્કબર્ક પોશાક પેહેન્નેકી મુશતાક હે. વહાંપર ઝેવર વગેરા સબ કુછ કરાયેપર મિલ સકતા હે. જીસ્કી વજેહસે મરીખ જોરતોંકોલી થોડાસા કરાયા દેકર અપની ખુશી પુરી કર લેનેકા મોકા મિલ જાતા હે.

શાદી, ખ્યાહ વગેરાકે મોકાંપર આસાનીકે લિયે દેજે, દેઝચીયાં, રકાણીયાં, આહની ચુલે વગેરા મુક્ત મિલ સકતે હેં જો ઝી વુસઅત લોગોંને ખરીદકર વકફ કર રખે હેં, આ બોહોતસે લોગોંને અદેસે ખરીદ કર રખે હેં ઓર એક સખસકે પાસ મોબુદ રહેતે હેં જુસ્સે મોકાંપર હરએક શખસકે જ આસાની ઓર બગેર કિસી એકસાન ઉઠાનેકે મિલ સકતે હેં.

મહેકે અમીરાંકે ખાનદાનમેં ઝેવરબી હાઆરહા રૂપીયેકી કીમતકા વકફ શુદ્ધ મોબુદ હેં જો હર એકકો ખાસકર મોહુતાજ લડકીયોંકો અઘિમામે શાદીમે પેહનાનેકે વારતે મુક્ત દિયા જાતા હેં લેકિન બા વુબુદ ઇન સબ ખુશીયોંકે લડકે બચ્ચોંકે જલ્દી કુચ્યેમેં જ કસરત ફિરતે દેખકર માઅદુમ હોતા હેં કે ઓરતોંકો અપની અવલાદકી તાઅલીમકી તરફ બોહોત કમ તવજ્જોહ હેં.

મિના—મિના એક મુખતસીર આબાદી હેં મહેસે તીન કોસકે ફાસલેપર અરફાતકી તરફ. યેહી વોહ જગા હેં જહાં હાઝરત ઈબ્રાહીમ અલૅન ને અપને એકલોતે બેટે ઇસમાઈલ અલૅનકો ખુદાકે નામપર કુરબાન કરનેઅ કરદ કિયા થા. હજકે બાદ જબલે અરફાતસે વાપિસ આકર યહાંપર તીન દીન ઠેરના મુજત હેં.

યે કરબા તમામ દુનિયામે અજુબો અરીબ હેં કયોં કે

સાલ બર તો વીરાન પડા રહેતા હે ઝોર અધ્યામે હજમે આઠ દસ દિને લિયે અયસા આબાદ ઝોર તિબરતકી મન્ડી બન જાતા હે કે બડે બડે શેહેરલી ઇસકા મુકાબિલા મુશકિલસે કર સકતે હે.

મહે મોઅજઝમાકે માલદાર લોગોંને ખુદ અપને ઠેરને યા હુબબજકો કરાયે દેનેકે લિયે લાખહા રૂપીયોંકી બડી બડી આલીશાન ઇમારાત બના રખી હે. અલાવા ઉન મકામાતકે હાથયોંકે મુફત ઠેરનેકે લિયે મકાનલી હે.

અધ્યામે હજમે કઈ લાખ આદમીયોંકે ઇધર ઉધર આને બને, ચલને ફિરને, બનજ બચપારકી વજેહસે મિના નિહાયતહી બા રોનક શેહેર હે જાતાહે ઝોર બડી દિલલગી ઝોર તફરીહ રેહતી હે. ઇન દિનોં મહેકે અકસર લોગલી અરફાત ઝોર મિનામે ચલે આતે હે ઝોર વહાંલી સુનસાનકા આલમ હોતા હે. મિનામે ઝિયારત ગાહ, મસીદે હનીફ, મસજીદે ઇસમાઈલ, ઝોર મસજીદે ઇન્ના આઅતયના હે. જખલે અરફાત જહાં હજકે દિનોં હાથ લોગ જાતે હે મહેસે નવ કોસ ઝોર મિનાસે ત્રીન કોસ મશરિકકી તરફ વાકેઅ હે.

મદીના સુનવ્વરા—મહે મોઅજઝમાસે ચલકર આઠ દિનેકે અરસેમે જખ કે ઇનસાન ઉસ મયદાનમે પહોંચતા હે જહાંસે કુખખએ નખવી નજર આતા હે તો ઉસકો અયસા

સુર હાસલ હોતા હે જે કિસી ઓર શયસે મુમકિન નહી
 હે. મંદીનેકે કરીખ પહોંચનેપર દોસ્ત એહખાખ યા મઝદૂર
 લોગ ઉમદા ઉમદા લિખાસ પેહને હુવે આયેરીનકી પેશવાઈકો
 મોખુદ હોતે હેં ઓર જખ આયેર મસજીદે નખવીમે દાખિલ
 હોતા હે તો ઉસકી નક્કીસ ઓર દિલકશ ઇમારત ઓર
 આરાયશો બીનત દેખકર શશહર રેહ જાતા હે. થોડી દુર
 ચલકર અંખને આપકો શહે કોનેન સલોકી કબર મુખારક
 ઓર રવજએ અતહર કે રૂખડ પાતા હે જહાં બે શુમાર
 લોગ અદખસે ખડે હુવે જિયારત કર રહે હેં. મઝદૂર લોગ
 હાજીયોં ઓર આયેરીનકો બ આવાજ બલંદ દુરૂદ શરીફ
 પઢા રહે હેં ઓર એક અજીબ નઝાઆ નઝર આતા હે.
 જીન લોગોંકો અઘ્લાહ તઆલાને ચક્ષમે બસીરત અંતા ફરમાઈ
 હે વો એક જાતકા જાહેજિલાલ તસબ્બર કરકે જીરકી ફહાની
 હકુમતકો સદહા સાલિસે કરોડોં ઓર હરએક તબકે કે
 ઇનસાનોંને તસલીમ કિયા હે રો દેતાહે, આપકી કબર
 મુખારક આપકે હુજરે મુકદ્દસમે હે લેકિન ઇસકે ચાર તરફ
 દીવાર બની હુઈ હે જીરકે સખબસે વો અંસલી હુજરા નઝર
 નહીં આતા ઓર યે દીવારલી ઝરનિગાર સખ અતલસકે
 ગિલાફસે મડી હુઈ હે ઓર ઇત તરફેપર જે જાલી ઇસ
 દિવારકે અતરાફમે હે વો લી મુતહા હે ઓર સખ અતલસી
 પરદોંસે ઢકી રેહતી હે. જે દુરૂદ સલામ આયેરીન પઢતે હેં
 વો ઇસ જાલીકે બાહર ખડે હોકર પઢા કરતે હેં. અદખકી

રાહસે ઇસ જાલીહે અંદર રોઝે મુબારકકે ખુદદામકે સિવા
ઓર કોઈ જાને નહીં પાતા.

મદીના મુનવ્વરા અરબમે નિહાયતહી કદીમ મશહુર
શેહેર હે. શેહેરકે આસપાસ મઝબુત શેહેર પનાહ બની હુધ
હે. શેહેર પનાહકે બાહર લી આબાદી હે. કરીબન ચાલીસ
પચાસ હજાર આદમી કી આબાદી હોગી. શહેરકી બન
મસજીદે નખવી ઓર હરમ રોઝમે રસ્તે મકબુલ સલ૦ હે.
મસજીદે નખવી શેહેરકે દરમીયાન વાકે હે.

મકકે મોઅઝઝમાકી આબો હવા ગરમો ખુશક હે મગર
મદીને તાપેબાકી આબો હવા નિહાયત ખુશગવાર મોઅતેદલ,
અમીત મોહોત ઝરખેઝ શાદાબ, હજારહા ખુરમા મયેરાકે
ફલદાર દરખત બાગાતમે હર કિસમકે સેવેબત હોતે હે.

મકકે કે આસપાસ ખેતી વગેરા કુછ નહીં હોતી બલકે
જહાં ગદ્દા ઓર તરકમીયાં સખ તાયેફસે આબી હેં જો મકકેસે
હસબારા કોસકે ફાસલેપર એક બડા કરબા હે લેકિન મદીને
મુનવ્વરાકે આસપાસ ગનદુમ, જખ ઓર બાજરા કસરતસે
પચદા હોતા હે. નેહરેં જા બજા ફિરતી હેં કુઓંકા પાની
ભી ઠંડા હે. મદની ખુબસુરત, નેક સીરત, ખુશ પોશાક,
ઓર નશીસ મિઝાજ હોતે હેં. અગરચે મદીનેમે ઉમુમન
ગીરાની હી રેહતી હે મગર કોઈ શખસ ઘલરાતા નહીં.
મદીનેકે મશરિકકી તરફ આહોદ પહાડ હે જહાં આહોદકી
લડાઈ હુધથી,

મકકે સે દુસરે નમ્બરમે મદીના તમામ ઇસલામી દુનિયામે સખસે મોઅઝઝિઝ ઓર મશહુર શહેર હે. ઇબ્તિ-દાએ નુબુવતસે પુરે તેરા ખરસ આં હઝરત સલ૦ મકકે શરીફમે રહે ઓર જબ મકકેકે કુફરારને તકાલીફકો ઇન-તેહા તક પહોંચ્યા દિયા ઓર આં હઝરત સલ૦કો કતલ કરનેકે દરપચે હુવે ઉસ વકત હુકમે ઇલાહીસે મકકેકો છોડ કર આપ મદીનેમે હિજરત કર આયે. યહાં આપકા દસ ખરસ કિયામ રહા. આં હઝરત સલ૦કે જબરૂત ઓર જલાલકા ઝુહુર મદીનેમે હી હુવા. કુફરારકે સાથ જહાદતકા હુકમ મદીનેમેહી હુવા જનમે અરબકે તમામ કુફરાર, સારી મુખાલિફ કોમે 'લડાઇકી જહન્નમમે' બસમ હોકર ખિલકુલ તખાહ ઓર નેસ્તો નાખુદ હો ગઇ ઓર ઉસ વકતસે આજ તક અરબમે કોઇ ઇસલામકા મુખાલિફ નઝર નહીં આતા. જયસાકે અદ્દાહ તઆલાને અપને કલામે પાકમે ફરમાયા હે કે—“ અબ અબદુલ આબાદ તક ખાતિલ કબી ઇઆદા નહી કરેગા.” એહલે ઇસલામકા સને હિજરી ઉસ વાકેએ અઝીમાસે શુરૂઆ હોતા હે જબકે આપ મકકા છોડ કર મદીને મુનવ્વરામે તશરીફ લાયે. જહાદ મકકેકી ખંદરગાહ હે ઓર ચમખુઅ મદીને મુનવ્વરાકી ખંદરગાહ હે.

બાબ ૪૫.

તારીખી મકામાત.

બાબવા—એક મકામકા નામ હે.

હિરા—મકકેમે' એક પહાડ હે જહાં પર આં હઝરત સલ૦ ઇબ્રાહમ ક્રિયા કરતે થે.

દારૂન નુદવા—દારૂશ શુરા, કમીટી ઘર, જહાં મકકેકે કાફેરોને આં હઝરત સલ૦ કે કતલકે લિયે કમીટી કી થી.

બુકુઅેસ—મકકેમે' એક પહાડ હે જહાં શકકુલ કમરકા મોઅજ્જા બુકુઅમે આયાથા.

ફારાન—મકકેકે પહાડ.

સફા વ મરવા—મકકેકી હો પહાડીયાં હે' જનમે' હાજી લોગ દોડતે હે,

ઓહોદ—મદીનેસે મશરિકકી તરફ એક પહાડ હે. જહાં જંગે ઓહોદ હુર્જ ઓર આં હઝરત મલ૦કે દનદાન મુબારક શહીદ હુવે.

હુદેબીયા—એક કુવે'કા નામ હે ઓર એક દરખતકા બી નામ હે. જહાં યે કુવાં ઓર દરખત વાકેઅ થા ઉસ મકાનકો બી હુદેબીયા કહેલે હે' યે મકકેસે નવ મીલકે ફાસલે પગ વાકેઅ હે. સુલેહ હદેબીયાકા વાકેઆ યહી બુકુઅમે આય..

સલઅ—મદીને કે મુત્તસીલ એક મશહુર પહાડ હે.

ખયખર—મદીનેકે કરીખ યહુદ કી મશહુર ખસ્તી.

મનસીયાતુલ વિદાઅ—ઇસકે લફઝી માઅને હે.
ઘાટીયાં રૂખસ્તકો એહલે મ'ના મકકે જાનેવાલે મુસાફિરોકો.
ઇન ઘાટીયોં તક રૂખસ્ત કરનેન જાયા કરતે થે. ઇસલિયે યે.
નામ હુવા.

ખદર—મશહુર કુવાં હે જો ખદર ઇમ્મે કુરેશને
ખુદવાયા થા... વાદીએ સફરાસે છે કેસા એક ગાઈ લી હે.
જંગે ખદર યહીં હુઇથી.

ખીરે રૂમા—મદીનેસે તીન કોંસકે ફાસલેપર વાદીએ
અકીક મેં મસજીદે કિબલતેનસે આગે હે. ઇસિ કુવે કો
હુઅરત ઉસમાન રદીબને ઝહે કસીરસે ખરીદ કર વકફ
ફરમાયઃ થા.

ખીરે મઉના—એક મકાન હે ખિલાહે ખજીલ મેં
મકકે આર અફકાનકે દરમીયાન.

ખીરે અરીસ—એક કુવાં હે મદીનેમે મસજીદે
કુખાકી તરફ.

મરઅઝઝોહીરાન—મકકે કે કરીખ એકે જગાકા નામ
હે, યહાં એક મસજીદ લી હે.

હુનયન—નવાહે તાયેફમે એકે જગેકા નામ હે.
જંગે હુનયન યહીં હુઇથી...

તપુક—નામ એક ઝમીનકા હે. શામ એર મદીનેકે દરમીયાન જંગે, તપુક કે લિયે આં હઝરત સલ૦ યહી તશરીફ લાયે થે.

રખદા—એક મકામકા નામ હે. મદીને કે પાસ હે જહાં અબુઅર રદી૦ મદખુન હે.

કુખા—એક મેહેલા હે. અગરચે મદીને કે બાહાર હે લેકિન ઇસકા હિસાબ શેહર કે મેહેલ્લેમેં કિયા જાતા હે. આં હઝરત સલ૦ને મદીને મુન૦વરામેં દાખિલ હોતે વકૂત ઇસ જગા કિયામ ફરમાયા થા.

મસજીદે કુખા—મદીનેકે બુતુબકી તરફ દો મીલકે ફાસલેપર હે જુસ્કી બિના આં હઝરત સલ૦ને ડાલી હે.

દુમતુલ જનદલ—એક મકામકા નામ હે.

બિરે બિઝાઅતા—શામી દરવાઝેકે બાહર એક બાગમેં કુવા હે.

મસજીદે સરફ—મહેસે દસ મીલ હે. ઇસીકે કરીબ આં હઝરત સલ૦ને ઉમ્મુલ મોમ્મૈનીન હઝરત મયમુના રદી૦ સે નિકાહ કિયા થા. હઝરત મયમુના રદી૦કા મદફનબી વહી હે.

મસજીદુલ કિબલતેન—તેહવીલે કિબલા ઇસી મસજીદમે હુવા હે. જખલે સલઅસે મશરિકકી તરફ વાકેઅ

હે. ઇસમે એક મેહરાબ બચતુલ મુકદ્દસની તરફ બની હું
હે એર એક કાચબેકી તરફ.

આતે અરક-એક રેતીલી જમીન જુસમે આઉ પચકા
હોતા હે એર અરક વહાં એક પહાડ હે.

તામક-એક કરીયેકા નામ હે જે મહેસે કરીબ હે.
જહાંકી જમીન બોહોત અરખેજ હે. મહેમે' મહા એર
તરકારીયાં યહીસે આતી હે.

જેઆરાના-તાયકકી રાહમે મહેસે નવ કોસકે ફાસલે
પર એક મસજીદ હે.

બચતુલ મુકદ્દસ-યરશેલમકી મસજીદ જે હઝરત
સુલેમાન અલ્લંને બનવાઇથી. ઇસકા નામ મસજીદુ ફક્રઅ
લી હે.

બાબ. ૪૬

અરબકી આઝાદી.

તમામ દુનિયામે યેહી મુલ્ક હે જો આઝાદીમે ઝરખુલ મસલ હે. ઓર કલ્હી કિસી બાદશાહકે માતેહત નહીં હુવા ઓર હમેશા ઇસકા ગોયા ખુદાહી બાદશાહે હકીકી હોતા રહા હે.

મશહુર યુરોપીયન મોઅરરિખ વાશીન્ગટન અરવીન સાહબ અપની તવારીખે મોહમ્મદીમે લિખતે હે કે “આગાઝે ઝમાને તારીખસે સાતવીં ઇસવી તક વો જહીરાનુમા જો બેહરએ કુલઝુમ, દરીયાએ કુરાત, બેહરે હિન્દ, ઓર ખિલીજે ફારસકે દરમિયાન વાકેઅહે ઓર જો અરબકે નામસે મશહુર હે ઉન હાદેસાતસે ખિલકુલ મેહપુઝ ઓર ગેર મોઅસ્સીર રહા જુન્હોને બાકી મમાલિકે એશીયાકો તહો બાલા કિયા ઓર યુરોપ ઓર અફરીકાકો ઉનકે એન મરકઝ તક મુતઝલઝલ કર દિયાથા જબકે કઈ સલ્તનતે કાયમ ઓર કઈ માઅદુમ હો ગઈ, કઈ કદીમ ખાનદાનોંકા નામ તક ન રહા. કઈ મુલ્કોંકે હુદુદ ઓર નામ મુતગઈયર હો ગયે ઓર ઉનકે બાશિન્દે યાતો નેસ્તો નાખુદ કર દિયે ગયે યા કયદમે હાલે ગયે. મગર અરબ અપની અસલી હાલત

પર કાયમ રહ્યા. ગો ઉસકે સરહદી સુખેજતમે કિસી કદર અદલ બદલ હુવા મગર ઉસકે સહેરાઉકે દરમીયાન વહી કદીમ તરીકે વયસેકે વયસે રહે ઓર ઉસકી ખાના બદોશ કોમાંને અપની અકડી હુઇ ગરહનકો ગુલામી ઓર તાબેદારીકે બોઝસે ન ઝુકાયા.”

કશપુલ આસાર શ્રી કસસે અખીયા બની ઇસમાઈલ મતબુઆ એડીન બર્ગ સને ૧૮૪૬ હિજરી કે સદે ૧૪૨ ઓર ૧૪૩ ખાખ બારવેમે પાદરી મરેક સાહેબ ફરમાતેહે કે— “ અહેલે અરબ તમામ બની આદમકે ગિરોહોં ઓર કબીલોંસે જિયાદા હુથીયાર બંદ ઓર લડાઈ કરને વાલેહે. ઉનકા પેશા લુટ મારહે ઓર અહેલે પયમાન કી આદત ઓર સલતનનોંસે નહી રખતે. હરચંદ અકસર અવકાત અપને કુર્બો જબારકે બાદશાહોંસે લુટકે ઇવઝમે ખરચ ઉન્હોં ને જિયાહે લેકીન અરબ લોગ અપની ઉસી કદીમ આદત પર રહતેહે. પસ અવલાદે ઇસમાઈલકી હુમેશા વોહી આદતહે જો કોલે મુકદ્દસ યાઅને તવરાતમે ઉનકી નિસબત ફરમાયે ગયે હે ઓર હર ઇનકિલાબમે ઉનકે હાલાત બે તગઈયુર રહા કિયે ” ફિર લિખતેહે કે— “ ફિલ વાકેઅ યે કબાયલ ઇસમાઈલી નસલ હે ઓર ગીબન મોઅરરિખને કિતનીહી કોશિશકીહે કે ઇસ કોમકી સન્ન્યાઇ યાઅની (પયદાયશ ૧૭ ખાખ ૨૦) કો રહ કરે લેકિન

આખિરુલ અમ્ર ઇક્રાર ક્રિયાહેકે ગો બાઅમ્ર કપીલે હુસરી સલતનોંકે એરે હુકુમત કબી કબી રહેહોં લેઢિન અરબ હરગિઝ મંગલુબ નહીં હુવા. ચહાંતકકે અરબ આઝાદી ઓર ઇસલિકલાલમે ઝરબુલ મસલ હો ગયાહે. ”

ગોડફ્રી હેગીન્સ સાહેબ અપની કિતાબ એપોલોજ ફોર મોહામેડ નામી કિતાબકી દર્દ પર મેં લિખતેહે કે “અગર ખુદાકે ઘરહક કલામ યાઅને (ખાઇળલ મુકદ્દસ) મે મુઝે કુછ ઓર તાલીમ ન હુઇ હોતીતો મેં અકસર ચેહી ખ્યાલ કરતાકે ઇનસાફકે સાથ મકાફાત સિફ અહેલે અરબહીકી કિસમતમે હુઇ જો અવલાહે હઝરત ઇસમાઇલહેં ઓર કિસમતમે ચહુદીયોંસે જ મરાતિબ આઅલાહેં. કયોંકે યકીનન કોઇ તરજુહ ન હેગા ઉન લોગોંકી તકદીરે દુનિયાવીકો જીનપર અબતક ખુદાકી મોહોર રહી. કિસમતપર જંગલી ઓર ખુદ મુખતાર ઓર ખુલંદ હોસલા, મહેમાન નવાઝ કોમોં મુદ્દકે અરબકે જો કબી મક્તુહ નહીં હુવા. ઇસમાઇલ અલઠકી અવલાદસે કુલ દુનિયાકો લરઝા આતાથા જબ ઇનકે હથીયારોંકો સિજદા કરતેથે મગર ઉન્હોંને ન કબી સિજદા ક્રિયા ઓર ન લરઝે ઓર મુઝે ઉમ્મીદ હે કે કબી ન કરીંગે. ”

એહલે અરબકી આઝાદીકી નિસબત એક શાએરકા કોલ કયાહી મોઝું ઓર ખર મહેલ હે.

હું વો આઝાદકે જીં સર્વ કિસીકી ખાતર
સરે તસલીમ મેરા ખમ ન હુવા પર ન હુવા

ઇસકી વજેહ સિવા ઇસકે કોઇ નહીં કે ઇનકા કોઇ
દુનિયાવી ખાદશાહ નહીં જીરકે ઝવાલકા ખતરાહો. બલકે
ખુદાહી ઇનમે સલતનત કરતાહે ઓર વો મુલક ગોયા ખુદાકા
ખાસ કલમરૂ હે. સલાતીને રૂમલી ખાદિમુલ હરમેન ખંનના
અપના ફ્રમ સમઝતેથે.

બાબ ૪૭.

અકવામે અરખ.

અકવામે અરખકી તારીખમે જહાંતક સહી પતા અલતાહે ઇસકે લિહાઝસે અરખકી કદીમ અકવામ આદ, સમુદ, જરહમ, સખિકા ઓર આલિકા મશહુરથી. લેકિન ચે અકવામ નેસ્તો નાખુદ હોગઈ. ઉનકે બાદ ખાલિસ અરખ અપને આપકો કેહતાનકી નસલસે બતાતેહેં ને હઝરત નુહ અલઠકે બેટે સામકી નસલસેથા. કેહતાન યમન મે આબાદ હુવા. ઉસકે દો બેટેથે. એક યઅરખ ઓર દુસરા જરહમ. યઅરખતો યમનકા બાદશાહ હુવા ઓર જરહમ હિબ્બઝકા હુકમરાન બના યઅરખકે નામ પર તમામ મુલકકા નામ અરખ મશહુર હુવા. યઅરખકી અવલાદમેસે યમનકે બડે બડે ઝબરદસ્ત પાદશાહ હુવે. ઝુલ કરનેન જુસને શરકન ગરકન પુતુહાત હાસલ કરકે યાબુજ માબુજકો રોકનેકે લિયે એક આહની દીવાર બનાઇથી ઇસી ખાનદાનમેસે થા. ઓર મલેકા ખિલકીસ ને યરશેલમમે હઝરત સુલેમાન અલઠકે પાસ હાઝર હુઇથી ઇસી નસલમે થી. કેહતાનકી નસલસે બકી કોમે પયદા હુઈ. ઝમાનેકે સાથ સાથ અલગ અલગ નામસે મશહુર હોઈ ગઈ મગર

ઉનકા મુશતરક નામ અહોલે યમન યા યમની બદસ્તુર રહા.

દુસરી કોમ હઝરત ઇબ્રાહીમ અલઠંકે બેટે હઝરત ઇસમાઇલ અલઠંસે ચલી. જે હિજાઝમે આબાદ હુધ. જરહમકી નવી પુશતમે હિજાઝકા હુકમરાન સદાદ નામીથા. ઉસકી બેટીસે હઝરત ઇસમાઇલ અલઠંકી શાદી હુધ. હઝરત ઇસમાઇલ અલઠંકે ખારા બેટેથે ચોર ઉનકી નસલ બઢી. ખાનચે કાચખા હઝરત ઇબ્રાહીમ અલઠં ચોર હઝરત ઇસમાઇલ અલઠંને તાઅમીર ક્રિયાથા. ચોર ઇસ ખાનચે કાચખાકે પહેલે મુજબિર (મુહાફિઝ) હઝરત ઇસમાઇલ અલઠંથે. કુરઆને પાકમે ઇસકા ઝિકર ઇસ તરાહ આયા હે—

“ જળ ઇબ્રાહીમકે! ઉસકે પરવર દિગારને ચંદ ખાતોમે આઝમાયા ચોર ઉસને ઉનકો પુરા કર દિખાયા તો ખુદાને રાઝી હોકર ફરમાયા કે હમ તુઝકો લોગોંકા ઇમામ યાઅને પેશવા બનાને વાલેહોં. ઇબ્રાહીમને અરઝ ક્રિયા ચોર મેરી અવલાદમેસે ? ખુદાને ફરમાયા હાં મગર હમારે ઇસ ઇકરારમે વો લોગ દાખિલ નહીંહોં જે બરસરે નાહક હોંગે ચોર જળ હમને ખાનચે કાચખાકો લોગોંકા મરજઅ (માઅબદ) ચોર અમનકી જગા ઠેરાયા ચોર લોગોંકો હુકમ દિયાકે ઇબ્રાહીમકી ઇસી જગેકો નમાઝકી જગે મુકરર રખો ચોર ઇબ્રાહીમ ચોર ઇસમાઇલકો ફરમા-

યાકે ઇસ ઘરકો તવાફ કરનેવાલોં ઓર મુજબિરોં ઓર
 સિજદા કરનેવાલોંકે લિયે પાકો સાફ રખો. ઓર જળ
 ઇબ્રાહીમને દોઆ માંગીકે અય મેરે પરવરદિગાર ઇસ શહેર
 કો અમનકા શેહેર બના ઓર ઉસકે રહેનેવાલોંમેસે જો
 અદલાહ ઓર રોઝે આખેરતપર ઇમાન લાયે. ઉનકો ફલ
 કુલારી ખાનેકો હે. અદલાહને ફરમાયાકે જો અદલાહ
 ઓર રોઝે આખિરતકા મુનકર હોગા ઉસકોભી અંદ રોઝકે
 લિયે હમ ઉન ચીજોંસે ફાયદા ઉઠાને હોગે ફિર આખિરકાર
 ઉસકો મજબુર કરકે અઝાબે દોઝખમે લેખકર દાખિલ
 કરીંગે ઓર વો બોહોતહી બુરા ઠિકાના હે. ઓર જમ
 ઇબ્રાહીમ ઓર ઇસમાઈલ દોનોં ખાનએ કાઅબાકી બુનીયાદે
 ઉઠા રહેથે ઓર દોઆઓં માંગતે બનેથેકે અય હમારે
 પરવરદિગાર હમસે યે ખિદમત કુબુલકર ખેશક તુહી દોઆકા
 સુન્નેવાલા ઓર નીયતકા બનને વાલાહે. ઓર અય હમારે
 પરવરદિગાર ! હમકો અપના ખંદએ ફરમાં બરદાર બના
 ઓર હમારી નસલમે એક ગિરોહ પયદા કરજો તેરા હુકમ
 બરદારહો ઓર હમકો હમારી ઇબાદતકે તરીકે બતા ઓર
 હમારે કુસુરોંસે દર ગુઝર ખેશક તુહી બડા દર ગુઝર કરને
 વાલા મહેરબાનહે. ઓર અય હમારે પરવરદિગાર ઉનમે
 ઉન્હીમેસે એક રસુલ ભેજ કે ઉનકો તેરી આયતોં પઢકર
 મુનાયે. ઓર ઉનકો કિતાબ ઓર અકલકી ખાતે સિખાયે

ઉનકે તુકુસકી ઇસલાહ કરે. બેશક તુહી બાઈબતિયાર ઓર સાહેબે તદબીર હે. ”

હઝરત ઇસમાઈલ અલઠંકી નસલકો મુસતઅરબ ચાઅને મખલુત કહેતેહેં ઓર યે અહેલે હિજાઝકે નામસે મશહુરહેં. યે નસલ હિજાઝમે બડી મુકતદર બન ગઇ કયોંકે ખાનએ કાઅબા તમામ અરબકા કોમી મુકદદસ મકામ બન ગયા. ઓર ઉસકે મુહાફિઝ બુઝુર્ગ સમજે બાને લગે લેકિન બાબુલકે બાદશાહ બનુબુહનઝરને હિજાઝપર હમલા કરકે ઇસમાઈલ અલઠં ઓર ઉનકે મુઆવિન બની જરહમ કોમકો સખ્ત ગારત કિયા, ઇસમાઈલી કોમ સખ્ત કમઝોર હોગઈ ઓર ઉનકી જગે ચકકેકી મુહાફિઝ બની જરહમ કોમ બન ગઈ. ઇસ કોમકા સરદાર બવબેહ મુહાફિઝ હોનેકે હિજાઝકા મલેક ચાઅને બાદશાહ કહેલાતાથા.

તીસરી સદી ઇસવીકે શુરૂમે યઅરબ નસલકી કોમ યમનસે નિકલકર શિમાલકી તરફ બડી ઓર મકકે ઓર હિજાઝકે બુનુબી હિસ્સેમે આબાદ હોકર બની ખઝાઆકે લકબસે મશહુર હુઈ. બની ખઝાઆને બની જરહમ પર ગલબા પાયા ઓર મકકેકી હુકુમત ઉસને છીનલી. ઇસ અરસેમે ઇસમાઈલી કોમ જુસ્કી કઈ એક શાખેં હોગઈથી ઓર પકડતી ગઈ. ઇસમાઈલ અલઠંકી અવલાદમેસે અદનાત પયદાયશે મસીહ અલઠંસે પહેલી સદીમે મકકેમે આબાદ

હુવા ઓર ઉસકી શાદી એક જરહમ સરદારકી બેટીસે હુઈ. આદનાતકે બેટે મઆદસે વો કોમે પયદા હુઈ જો હિજાઝ ઓર નજદમે આખાદહે. તીસરી સદી ઇસવીમે મઆદકી નસલમે એક નામવર શખ્સ ગુઝરાહે જુસકા નામ ફહર ઓર લકબ કુરેશયા. યે કોમે કુરેશકા મુરિસે આલાહે. ઇસકે અલાવા ઇસમાઈલી નસલકી કઈ ઓર શાખે હે. મસલન બનુ બકર બનુ કયસ બનુ તગલબ, બનુ તમીમ વગયરા.

યમની કોમ બની ખજાઆને તીસરી સદીમે મકકેકી હુકુમત બની જરહમસે છીનલીથી ઓર કરીબન દો સદીયોં તક વો કોમ મકકે ઓર હિજાઝમે હુકમરાન રહી ઓર તીસરી સદીમે અહેલે યમન મદીનેકી તરફ બઢકર વહાં આખાદ હુવે. વહાં ઉનકે દો ગિરોહ હેા ગયે. એક બની ઓસ કહેલાયે ઓર દુસરે બની ખઝરજ. જુહુરે ઇસલામકે વકત ઇન હરદો કબીલોંમે સખ્ત અદાવતથી. ઇસી તરાહ શિમાલકી તરફ બઢકર સરહદે શામ ઓર ઇરાકમે આખાદ હુવે જો શામમે આખાદ હુવે વો બની ગરસાન કહેલાયે. ઓર જો ઇરાકમે આખાદ હુવે વો બની કલાબ કહેલાયે.

અહેલે યમનને ચુકે હિજાઝમે પહોંચકર અહેલે હિજાઝમે મગલુબ કરકે ઉંનકી હુકુમત છીનલીથી ઇસલિયે ઇન હરદો અકવામમે સખ્ત અદાવત ફેલગઈ. ચુનાચે પાંચવી સદી

ઇસવીમે ફેરફારની નસલમે કુસ્સાને બની ખાખ્યાકો મકકેસે નિકાલદિયા ઓર અપની મોઝસી હુકુમત ઉન્સે વાપિસ લેલી.

કુસ્સાસે પહેલે કુરેશકે કબીલે ખાનએ કાઅખાસે કુછ ફાસલેપર અલગ અલગ મકામાતમે સુકુનત પિઝીરથે ઓર ખાનએ કાઅખાકી તકદીસ ઓર તાઅઝીમકી વજેહસે ઉસકે કરીખ કોઈ મકાન રહાયશકે લીયે તાઅમીર ન કરતે થે મગર કુસ્સાને અપની કોમકો ગેર મહેપુઝ હાલતમે દેખકર ઉનકો ચકબ કરનેકી ગરઝસે યે સલાહ દીકે ખાનએ કાઅખાકે કરીખ સુકુનત ઇખતિયાર કરે' ઓર મુતફરરીક ન રહે'. ચુનાંયે ખાનએ કાઅખાકે ગિર્દ તવાફકે લિયે કાફી ઝમીન છોડકર બની કુરેશને અપને રહાયશી મકાન તાઅમીર કિયે. ખુદ કુસ્સાને એક બડા મહેલ તાઅમીર કિયા ઓર ઉસમે એક દારૂનનુદવા (કાઉનસીલ હાલ) બનાયા જુસ્કા દરવાઝા ખાનએ કાઅખાકે પલેટ ફાર્મ (ચખુતરે) પર ખુલતાથા. ઇસ હાલમે કુસ્સા હુકુમતકા કારોબાર સરન્જામ હેતાથા ઓર કુરેશકે સરદાર મશવિરેકે લિયે જમા હોતેથે ઓર લડાઇકે મોકેપર કુસ્સાકે હાથસે કોમી અલમ હાસલ કરતેથે. કુસ્સા ખુદ અપને હાથસે એક નેઝકે સાથ એક સુફેદ કપડા ખાંધ કર અપને અમીરે ફાજકે સિપુર્દ કરતાથા. અલાવા ઇસકે કુસ્સાને તજવીઝકી કે હજકે

મોકેપર ત્રીન દીન હાલ્યોકો ખના ખિલાયા જાયે ચોર તમામ કુરેશ ઉસકે ઇખરાજતકે લિયે સાલાના ટેકસ અદા કિયા કરે. ગરબ કુરસા મકકેકા દીની ચોર દુનિયાવી હાકેમ થા.

કુરસાકી વફાતપર ઉસ્કા ખડા ખેટા અખદુદદાર અપને ખાપકી જગે મકકેકા હાકેમ મુકરર હુવા. મગર અખદુદદાર કી વફાતપર ઉસકે પોતોં ચોર ઉસકે ભાઇ અખદે મનાફકે ખેટોંમે મકકેકી હુકુમતકે મુતઅલ્લીક ઝગડા પયદા હુવા ચોર લડાઇ તક નોખત પહોંચી. મગર ખાઅઝ ખડે ખુઠોંને ખીચ બચાવ કરકે લડાઇ રોકઢી ચોર ફરીકેનમે હુકુમત તકસીમ કરઢી. યાઅને અખદે મનાફકે ખેટે અખદુરશમ્સકો ટેક્ વસુલ કરને ચોર હાલ્યોકો ખિલાને પિલાનેકા કામ સિપુર્દ કિયા ગયા ચોર અખદુદદારકે પોતોંકો કાઅખેકી હિક્શાઅત, દારૂન નુદવાકી અમારત ચોર લડાઇકે મોકેપર અલમ ખરદારીકા કામ સોંપા ગયા. અખદુરશમ્સને અપને છોટે ભાઇ હાશમકો અપને હુકુક દેદિયે.

હાશમ ખડા દોલતમંદ કુધ્યાઝ ચોર સખી મરદથા. ઉસકી હર દિલ અઝીઝી ખોહોત ખઠ ગઈ ચોર લોગ ઉસકી તાઅઝીમ વ તકરીમ કરને લગે. ઉસને કહેતકે ઝમાનેમે ખુદ શામ બાકર ગલ્લા ખરીદા ચોર મકકે વાલોંમે દિલ ખોલકર તકસીમ કિયા. ઇસને હખશ, શામ,

ઔર ઇસ્કે બાદશાહોંકે સાથ અહેલે અરબકી તિબરત કા રાસ્તા ખોલ દિયા જુસ્કી વજેહસે બની કુરેશકો બડા ફાયદા હાસલ હુવા. હાશમકી શોહરત, નામવરી ઔર ઇકતેદાર દેખકર ઉસકે લતીજે યાઅને અબદુસ્શમ્સકે બેટે ઉમઇયાકે દિલમે રશક ઔર હસદકી આગ લડક ઉઠી. ઉસને કોશિશ કી કે કિસી તરાહ હાશમકે હાથસે ઇકતિદાર છીનકર વો ખુદ મકકેકા હાકેમ બન જાયે.

હાશમ યુકે બડા હરદિલ અઝીઝ થા ઇસ લિયે ઉમઇયાકી કુછ પેશ ન ગઈ. આખિર ઉસને હાશમકો ચેલેન્જ દિયા. યાઅને મુકાબિલેકે લિયે તલબ કિયા. હાશમ હરગિઝ પસંદ નહીં કરતા થા કે ઉમઇયાકા ચેલેન્જ મનજુર કરે જો ઉમરમે ઉસસે છોટા ઔર રૂબેમે ઉસસે અદના થા મગર એહલે મકકાને જો ઇસ કિસમકે વાકેઆતમે દિલ ખેહલાકર ખુશ હુવા કરતે થે. હાશમકો ચેલેન્જ મનજુર કરનેપર મજબુર કિયા. હાશમને કહા કે મેં ઇસ શરતપર ચેલેન્જ મનજુર કરતા હું કે જો ફરીક હાર જાયે વો ફુસરે ફરીકકો પચાસ સિયાહ ચશ્મ ઉંટ જુરમાનેમેં દે ઔર હસ સાલ મકકેસે જલાવતન રહે. ઉમઇયાને યે શરત મનજુર કર લી. મુકાબિલેકા યે દસ્તુર થા કે ફરીકેન એક ખુજુર્ગ આદમીકો મુનસફ મુકરર કરકે ઉસકે રૂબરૂ અપની ખુખી ઔર ખુજુર્ગી ખ્યાન કરતે થે ઔર મુનસફ દોનોંકે ખ્યાનાત મુનકર જસ

ફરીક કે હકમે ફેસલા હેતા થા વો ફતેહમંદ સમઝા જાતા થા. હાશમ ઓર ઉમઇયા દોનોંને બિલ ઇતતિકાક કુરેશ કોમમેસે એક બુઝુર્ગ આદમીકો અપના મુનસફ મુકરર ક્રિયા. ઓર આમ મજમેઅ મેં અપની અપની ખુબીયોંકે ખ્યાનાત દિયે. મુનસફને દોનોંકે ખ્યાનાત સુનકર હાશમકે હકમે ફેસલા દિયા. ઉમઇયા સખ્ત શરમિંદા ઓર ગલીલ હુવા ઓર પચાસ ઉંટ બુરમાનેમે દેકર દસ સાલકે લિયે મુલકે શામમેં ચલા ગયા. હાશમને પચાસ ઉંટ ઝિખડે કરકે મકકે વાલોંકો ઝિયાફત દી. ઓર બડી ખુશી મનાઇ ગઈ. ઇસ તરાહ અબદે મનાફકે ખાનદાનમે અઢાવત ઓર દુશમનીકા બીજ બોયા ગયા.

હાશમને મદીનેકે એક રઘસકી લડકીસે શાદીકી જુસ્સે ઉસકે હાં એક ખેટા પયદા હુવા. ઉસ લડકેકા નામ શીખા રખા ગયા વો અલી છોટી ઉમરકા થા કે હાશમને ઇંતેકાલ ક્રિયા. ઓર હાશમકી જગા ઉસકા ભાઇ મુતતલિખ મકકેકા હાકિમ મુકરર હુવા જખ મુતતલિખકો ખખર હુખ કે હાશમકા ખેટા નવજવાન હો ગયા હે તો વો ખુદ ઉસકે લેનેકે લિયે મદીનેમે ગયા જહાં વો અપની માકે પાસ રહેતા થા. મુતતલિખ શીખાકો ઉસકી માકે પાસસે મકકેમે લાયા. લોગોંને ઉસ લડકેકો દેખકર કહા કે—“યે નવજવાન મુતતલિખકા ગુલામ હે.” ઇસ પર મુતતલિખને કહા—

“ નહીં, યે મેરા ભતીજા આર હાશમકા બેટા હય ” લેકિન લોગ ઉસકો ફિર લી અબદુલ મુતતલિબ (મુતતલિબકા ગુલામ) પુકારતે રહે ઇસ વજેહસે ઉસકા નામ અબદુલ મુતતલિબ મશહુર હો ગયા.

અબદુલ મુતતલિબ અપને ખાપ હાશમસેલી ઝિયાદા કમયાજ થા. ચાહે ઝમઝમકા ઉસીને પતા લગયા આર ઉસસે ઉસકી ઇઝઝત આર નામવરી આર લી ઝિયાદા હો ગઈ. ઉમમયાકે બેટે હરબકે અબદુલ મુતતલિબકા ઇકતિદાર ના ગવર ગુઝરા. આર ઉસને અપને ખાપકી નદામતકા કીના નિકાલનેકે લિયે અબદુલ મુતતલિબકો ચેલેન્જ દિયા. ખા કાયદા મુનસફ મુકરર કિયા ગયા. મગર મુનસફને અબદુલ મુતતલિબકે હકમે ફેસલા કિયા. હરબ સખત શરમીન્દા આર ઝલીલ હુવા મગર ઉસસે બની ઉમમયાકે દિલમે બની હાશમકી તરફસે બુગ્ઝ આર કીનેકી આગ આર લી તેજ હો ગઈ. યુનાંચે હરબકે બેટે અબુ સુફિયાનને આં હઝરત સલબકી જીસ કદર સખત મુખાલિફત કી ઉસકા ઝીકર પુતુહલ ઇસલામકે ખીછલે હિસ્સેમે આ ચુકા હે.

ગરઝ ઝુહુરે ઇસલામકે વકત અકવામે અરબકી યે હાલતથી ચાઅને અબ્વલતો અહેલે યમન આર અહેલે હિન્દુસ્તાને બે તારીખમે બ લિહાઝ અપને અપને મુરિસકે હમયાર આર મુઝિર કે નામસેહી મોસુમહે સખત અદાવત

થી. ફિર ચમની કબાચકમે બાહમ અદાવતથી. ઓર અચસે હી હિજરી કબીલોંમે બાહમી દુશમનીથી. ફિર કુરેશ કોમ કે હો મુમતાઝ ગિરોહોંમે યાઅને બની હાશમ ઓર બની ઉમર્યામે સખત અદાવતથી. આં હઝરત સલોને ઇસ તમામ તફરિકોંકો મિટાકર કુલ અરબકી કોમોંકો એક કોમ બના દિયા ઓર ઉનકી બાહમી દુશમનીકો દુર કરકે ઉન સખકો ઇસલામી ભાઇ ચારેકે રિસ્તેમે ગાંઠ દિયા. ખુદુદાએ અન્વ લીન રહીંને આં હઝરત સલોંકે નકશે કદમપર ચલકર ઇસ ભાઈચારે ઓર ઇતતિકાકકો જોડેરખા મગર માઅલુમ હોતાહે કે ઇન બાહમી દુશમનીકો બિલકુલ નેરતો નાખુદ કરદેને ઓર ઉનકી જડ ઉખાડ દેનેકે લિયે સિર્ફ પંદરા સાલકા ઝમાના કાપીયા. કયોંકે ખુદાકો દિખાના મનઝુરથા કે વો કયસી કોમથી જુસકો આં હઝરત સલોને એક કોમ બના દિયા. અરબકી કોમોંમે અસલી ઇતતિહાફ મકકેકી ફતેહકે વકત સને ૮ હિજરીકે બ.હ શુર હુવા ગો ઉસકી બિના સને ૧ હિજરીમે આં હઝરત સલોને મદીને પહોંચતેહી રખદીથી. મગર પંદરા સાલમે યાઅને મકકેકી ફતેહસે લેકર હઝરત ઉમર રહીંંકી વફાત તક સિર્ફ ઇતનાહી હો સકા કે વો મુદદતે મદીદકી રીકાબતો દુશમની એક અરસે કે લિયે દબગઈ.

પુતુહાતે ઇસલામકે સાથહી અહેલે અરબ મફતુહ

મુમાલિકમે આબાદ હોને શરૂ હોગયે. કુદમે અહેલે યમન
 (હમયાર) આબાદ હુવે ઓર ખસરમે' અહેલે હિન્નઝ
 (મુઝીર) ઇસ તરાહ ફિલીસ્તીન ઓર શામકે બુનુખી
 હિસ્સે યાઅને સુખએ દમિશ્કમે અહેલે હિન્નઝકી કસરત થી
 ઓર શામકે શિમાલી સુખમે અહેલે યમન ઝિયાદા થે.
 જખકે ફારસ ઓર મીસરમે' હર દો કોમે' કરીખ કરીખ
 ખરાખર થી. વો જહાં ગયે અપની પુરાની દુશમની ઓર
 અદાવતકોલી સાથ લેતે ગયે જો હઝરત ઉમર રદીઠકે ફાલાદી
 હાથસે ઉનકી વફાત તક બિલકુલ દબી રહી.

બાબ ૪૮.

ઝમાનએ જાહેલીયત.

અરબકી જહાલત, ઝલાલત, ખરાબ રસુમાત, ખાતિલ તવંહુહુમાતમેંસે ચંદ થે હે.

૧, જબ કબી કેહેત પડતા થા તો અરબકે લોગ બબુલકા ગઠ્ઠા કાટકર ગાયેકી હુમમે બાંધતે આર ઉસમે આગ લગાકર પહાડકે ઉપર ઉસ ગાયેકો લે જાતે થે આર પછાનકી તરફ ઉસે લગાતે તાકે પાની ખરસે.

૨, જબ ઉનમે કિસી શેહેર યા ગાઉંમે જાનેસે વળાકા યા જુન્નોંકે આસેબકા ખોફ હોતા તો ઉસકી દફેકી થે તદખીર કિયા કરતે થે કે જબ ઉસ શેહેર યા ગાઉંકે કરીબ પહોંચતે તો ગધેકી બોલી બોલતે આર ખરગોશકી હડડી વહીં કીસી મકાનપર લટકા દેતે ઉસકા નામ ઉનકે પહોં તાઅશીર થા.

૩, જબ કોઈ સફરકા ઇરાદા કરતા થા આર ઉસે થે ખ્યાલ હોતા કે દેખીયે મેરી બીબી મેરે બાદ પાક દામન

ઔર ઇમાનદાર રહેતી હે યા નહીં તે ઉસકે માલુમ કરનેકે લિયે દરખતમે તાગા બાંધ જાતા ઔર ફિર જખ લોટ કર આતા તે ઉસે દેખતા અગર બદસ્તુર ઉસે બંધા પાતા તે સમજતાકે મેરી બીવી પાક દામની ઔર ઇમાનદારીસે રહી હે ઔર અગર ઉસે બદસ્તુર બંધા હુવા ન પાતા તે ગુમાન કરતાકે ગુરુર ઉસને ખ્યાનત કી હે.

૪, યેહી ઉનકા ગુમાન થા કે ઔરતકી અવલાદ જિન્દા ન રહેવી હો તે વો કિસી શરીફ આદમીકી લાશકો રોંદે તે ઉસકી અવલાદ જીયેગી. ઔર યેહી ઉનકા માઅમુલ થા કે દફ્તરે બલખ્યાત કે લિયે હેઝકા લત્તા ઔર મુરહોંકી હડડીયાં ગલ્લેમે ડાલા કરતે થે જખ કિસી મરદ ઔરતમે બાહમ મોહોખ્ખત હો જાતી તે મોહોખ્ખત કાયમ રખનેકે લિયે મરદ ઔરતકા ખુરકા ફાડ દેતા ઔર ઔરત મરદકી આદર ફાડ દેતી. ઔર સમજતેથે કે અગર અયસા ન કિયા જાયેગા તે બાહમ મોહોખ્ખત કાયમ ન રહેગી.

૫, જખ કોઈ શખ્સ અયસે ઘોડેપર સવાર હોતાં જુસ્કે ભંવરી હોતી ઔર ઇતતિફાકન ઉસકે નીચે કે ઘડપર પસીના નિકલ આતા તે વો શખ્સ યે ગુમાન કરતા કે મેરી બીવી દુસરે મરદકી તરફ માયલ હો ગઇ હે.

૬, જખ કિસી ઔરતકે નિકાહમે દેર હો જાતી ઔર

કોઇ તાલિખ ઉસકા ન આતા તો વો ઝોરત રાતકે પકત એક તરફકે ખાલ બિખેર કર ઝોર ઉસકી દુસરી તરફકી આંખમે સુરમા લગાકર એક પેરપર ઉછલતી ઝોર યે અલફાઝ કેહતી—“ યા નિકાહલ બગધન નિકાહો કખલસ્સખાહે.”

૭. સાહી ઝોર ખરગોશ ઝોર હરન ઝોર છ'છુંદર ઝોર શુતર મુર્ગકો જુનોંકી સવારીયાં ખ્યાલ કરતે થે ઝોર ઉનકે મારનેસે બોહોત ડરતેથે ઝોર અગર કિસીને માર ડાલા ઝોર ઇતિફાકન કિસી તરેહકા ઉસે સદમા પહોંચાતો ખ્યાલ કરતે થે કે યે ઇસીકા સખળ હે. ઇસી તરાહ બાઅઝ કઉએ ઝોર કુમરી ઝોર કખુતર ઝોર સાંપકો જુનોંકી કીસમ કરાર દેતે થે ઝોર બાઅઝ કેહતે થે કે ઇનકો જુનોંસે એક તરેહકા ઇલાકા હે. જખ કહી અઝહલેકો મારતે થે તો યકીન રખતે થે કે જુન ઝુરૂર બદલા લેંગે. ટોટકોં ઝોર શગુન લેનેમે ઇનકો નિહાયત મઝખુત એતેકાહ થા. જખ કોઈ દુખ યા મુસીબત ઉનપર નાઝિલ હોતી તો પત્થરકી છોટી કંકરીયોંપર કુછ અલફાઝ પઢકર કુંકતે થે ઝોર ઉનકો ફેંકતેથે ઝોર અયસા કરનેસે યે ખ્યાલ રખતેથે કે ઉનકી વો મુસીબત દૂર હો જાયગી. હિંદુઓંકી તરાહ જાનવરોંકે ઉડને ઝોર બોલનેસેબી બહ શુગુન લે લિયા કરતે મસલન અગર કોઈ જાનવર કિસી શખસકી બાઈ તરફસે દાઈ તરફ રરતા કાટ ગયા તો ઉસકો નેક શુગુન સમઝતેથે ઝોર સાનેહ

કેહતે થે. લેકિન અગર દાઈ' તરફસે ખાઈ' તરફ રસ્તા કાટ ગયા તો ઉસકો બદ શુગુની ઓર બદકાલ ખ્યાલ કરતેથે ઓર જારેહ કેહતે થે. ઇસ કિસમકી તકાવલકા નામ તયરાહ થા જુસ્કી નિસબત આં હઝરત સલ્વને ફરમાયા—“અતતયરો શિરકુન” (શુગુન લેના શિર્ક હે) આં હઝરત સલ્વને ઇસ ફરમાન વાજીબુલ અઝઝાનસે તમામ શુગુન વગેરાકી રૂમ બંદ હો ગઈ.

અરબ જાહેલીયતમે કિસી કામકે હોજાનેપર લેડકી કુર બાનીકી મન્નત માનતે થે. ઓર કામ હો ચુકનેકે બાદ લેડકે બદલે હરનકો માર દિયા કરતે ઓર ઇસ હરનકો અતયરાહ કહા કરતે મગર લેડકે બદલે હરનકો માર દેના એક માઅયુબ ખ્યાલ કિયા જાતા થા. કેહત ઓર ગિરાનીકે ઝમાનેમે અપને ઉંટોંકો ઝખ્મી કરકે ઉનકા ખુન પિયા કરતેથે ઓર ખુશ્ક સાલીમે મીંહ બરસનેકા ટોટકા ઇસ તરાહ કિયા કરતે કે પહાડોંમે એક ગાયકો લેજાતે થે ઓર ઉસકી દુમમે સુખે હુવે ઘાસ ઓર કાંટે છુરીયાં બાંધકર આગ લગા દેતે થે ઓર ગાયકો પહાડોંમે છોડ દેતે.

જાહેલીયતકી રસમોંમે એક રસમ થે બી થી કે જાનવરોંમેસે કોઈ બચ્ચા ખુતકી ન્યાઝકા રખતે ઓર ઉસકા કાન ફાડ દેતે ઓર પીર ઉસસે કોઈ તાઅઝ્જ ન કરતા. ઉસે

ખહયરા કેહતે થે. હિંદુઓંકી તરેહ બાઝારોંમે સાંડ છોડ દિયા કરતે જસસે કોઇ કારો ખિદમત ન લિયા જાતા. ઉસે સાયેબા કેહતે થે. વો ઉંટની જસકે પહેલોંટેકે ઉપર તલેકે દો બચ્ચે માદા હોતે ઉસે મુતબરરિક સમજકર છોડ દેતે. ઇસે વસીલા કેહતે. જસ ઉંટકી પુશતસે દસ બચ્ચે સવારી ઓર બોઝ કે કાબિલ પયદા હો ચુકતે ઉસકો ખિદમતસે માફ કર દેતે. ઓર ચારે પાની પરસે ન હાંકતે ઇસે હામી કહેતે થે. યે સબ રૂસુમાતે બાતિલા વ મોઅતિકદાતે વાહીયા ખુદા તઆલાકે ઇસિ ફરમાન વાજીબુલ અઝઆનસે ઉઠ ગઇં.

“ ખુદાને ખહયરા ઓર સાયેબા ઓર વસીલા ઓર હામમેસે કોઇ રસમ મુકરર નહીં કી લેકિન કાફિર લોગ ખુદા પર જુટ બાંધતે હેં ઓર અકસર ઉનમે બેસમજ ઓર નાદાન હેં. ”

અરબકે મુશરિક જો ન્યાઝેં ચઢાયા કરતે ઉસમે એક હિસ્સા ખુદાકાલી રખા કરતે બાકી ખુતોંકા, મગર ખુદાતઆલા કે નામકો અયસા હકીર સમજા હુવાયા કે અગર બાદ મે માલુમ હો જાતા કે ખુદાકે નામકા જાનવર મોટા તાઝા હે તો ઉસકો બદલ કર ખુતોંકી તરફ કર દેતે લેકિન ખુતોંકે મોટે તાઝે હિસ્સેકો ખુદાતઆલાકી તરફ ન દેતે ક્યોંકે ખુદા તઆલાકો ઉન્હોંને બરાએ નામ સમજા હુવા થા ઓર ખુતોંકી

ખુશનુદી ઉનકે ખિજાત મકસુદ થી. ચુનાંચે ખુદા તઆલાને અપની પાક કિતાબમેં ઇસ બુંડી તકસીમકા ઝિકર ફરમા કર ફુરકારકો મુતનખ્યાહ ક્રિયા હે.

“ઝોર ચે ખુદાકી પયદા કી હુઈ ખેતી ઝોર ઉસકે પયદા ક્રિયે હુવે ચોપાઉમેં અદલાહકા લી એક હિસ્સા ઠયરાતે હેં. તો અપને ખ્યાલમેં કેહતે હેં કે ઇતના તો ખુદાકા ઝોર ઇતના હમારે શરીકોં (યાઅને ખુતોંકા) કા ફિર જો હિસ્સા ઉનકે શરીકોંકા હોતા હે વો અદલાહકી તરફ પહોંચતા નહીં ઝોર જો હિસ્સા અદલાહકા હોતા હે વો ઉનકે ઠયરાયે હુવે શરીકોંકા પહોંચ જાતા હે. કયાહી ખુરા હુકમ હે જો ચે લોગ લગાતે હેં” (સુરએ અનઆમ.)

દસ આદમી ભાગીદારીમેં એક જાનવરકો ખરીદ લેતે થે ઝોર હરએક શખ્સકે હિસ્સેકો મુતઅઈન કરનેકે લિયે દસ પાંસે (જનમે એક સાદા હોતા થા ઝોર બાકી નવ પર હિસ્સોંકે અનદાએકા નિશાન બના હુવા થા.) ફેંકતે જાતે થે જો પાંસા જુસકે નામકા પડતા વોહી ઉસકા હિસ્સા હોતા થા. ખાનએ કાઅબેમેં હઝરત ઈબ્રાહીમ અલ૦ કી મુરત બની હુઈથી ઝોર ઉનકે હાથમેં સાત તીર દિયે થે હરએક તીર પર અલામત બની હુઈથી. ખાઅજોંપર કામકે કરનેકી, ખાઅજપર ઉસ કામકી મુમાનિઅતકી, હરએક શખ્સ કામ કરનેસે પેહલે કિસી એક તીર કો ઉઠા લેતા અગર ઈબ્રાહીમકા

તીર નિકાલતા તો કામ કરતા અગર મુમાનીઅતકા નિકલતા તો ઉસ કામસે રૂકા રેહતા. ઇન તીરોંકો અજલામ કેહતેથે. કુરઆન શરીફમે શરાબ ઓર જુએ કે સાથ ઇસ ફેએલકી લી મુમાનીઅત આઈ હે. યુનાંચે અદલાહ તઆલાકા ઇરશાહ હે કે—

“અથ ઇમાનવાલો ! શરાબ ઓર જુઆ ઓર થાન છુતોંકે ઓર ફાલકે તીર ગંદે શયતાની કામ હે તો ઉનચે બચો તાકે તુમારી ફલાહ હો.” (સુરએ માએદા.)

ગરીબીકે ડરકે મારે બચ્ચોંકો માર ડાલા કરતે ઓર ઇસ વજેહસે કે કિસીકે સુસરે ન કેહલાયે લડકિયોંકો ઝિન્દા દરગોર કર દિયા કરતે. યુનાંચે અદલાહ તઆલાને કુરઆને શરીફમે ઉનકે ઇસ ફેલપર સખત નારાઝગી ઝાહિર ફરમાઈ ઓર ફરમાયા.

“ઓર ઇસી તરાહ બોહતેરે મુશરેફીન ઉનકે બનાએ હુવે શરીફોં (છુતોં) ને ઉનકે અપને બચ્ચે માર ડાલનેકો ઉનકી નઝરોંમે ઉમદા કર દિખાયા હે તાકે આખિરકાર ઉનકો અબદી હલાકતમે ડાલ દે ઓર ઉનકે દીનકો ઉનપર મુશતબા કર દે ” (સુરએ અનઆમ) ઓર ફિર ફરમાયા.

“ બેશક ઉન લોગોંને આખેરતમે બડા નુકસાન પાયા છુંહોંને જહાલત ઓર બદઅકલીસે અપની અવલાહકો

કતલ ક્રિયા.” ઓર અવલાદકો ઇફલાસકે ડરસે મારનેકી સજત મુમાનીઅત ફરમાઇકે—

“અપની અવલાદકો મુફલેસીકે ડરસે મારો નહીં હમ ઉનકો રોઝી દેતે હેં ઓર તુમકો ભી. ઉનકા માર ડાલના બડા ભારી ગુનાહ હે.” ઓર લડકીયોંકો જિન્દા દર ગોર કરનેપર ઇસ કદર તમ્બીહ વ તેહલીદ ફરમાઇકે ઇશ્વાદ ફરમાયા—“કિયામતકે દિન જિન્દા દરગોર લડકીસે સવાલ કિયા જાયગા કે તુ કિસ ગુનાહપર માર ડાલી ગઇ.”

ઉનકા ચે ભી ખ્યાલ થા કે ખાસ ચોપાઉં ઓર ખેતોંકો ખાસ ખાસ આદમી ખા સકતે હેં ઓર ખાઅઝ ચોપાઉં પર સવાર હોના ઓર લાદના હરામ હે. ખાઅઝપર જિખ્હા કરનેકે વકત અદલાહકા નામ લેના ખુસ્ત સમઝતે. અદલાહ તઆલાને ઇન વાહીયાત રૂસુમકો ઇસ તરાહ અપને કલામે પાકમે નકલ ફરમાયા કે—

“કુફરાર ચે ભી કેહતે હેં કે હમારે ચોપાઉં ઓર ખેતોંમેસે પુલાને ચોપાઅે ઓર પુલાની ખેતી અધુતી ચીઝે હેં કે ઇનકો ઉસ શખ્સકે સિવા જીસકો હમ અપને ખ્યાલકે મુતાબિક ચાહેં દુસરા નહીં ખા સકતા ઓર કુછ ચોપાઅે અયસે હેં કે જીનકે જિખેહ કરતે વકત અદલાહકા નામ નહી લેતે ઓર ફિર ઠકોસલોંકો ખુદાકી તરફ મનસુખ કરતે હેં.

સો અનકરીખ વો ઉનકી ઇફતિરાં પરદાઝીયોંકી ઉનકો સઝા દેગા. ”

એક મસઅલા યે બનારખા થા કે અગર કોઈ જાનવર ઝિખેહ ક્રિયા જાતા ઓર ઉસકે પેટમેસે બચ્ચા નિકલતા અગર ઝિન્દા નિકલતા તો મરદ ખાતે ઓર ઓરતેં ન ખાતીં, મુરદા નિકલતા તો મરદ ઓરતેં સખ મિલકર ખાતે. ચુનાચે કુરઆન શરીફમેં અલ્લાહ તઆલાને ઇસ મસઅલેકી તરફ ઇમા ક્રિયા હે ઓર ઉસકો ખેસનદ ઓર વાહી ખ્યાન ફરમાયા હે.

“ ઓર કુફરકારકા મકોલા હે કે જો જાનવર હમને ખુતોંકે નામ છોડ રખે હેં ઉન ચાર પાઉંકે પેટમેસે જો બચ્ચે નિકલે ઓર ઉસમે જાન હો વો નિગ હમારે મરદોંકે ખાનેકે લિયે હે ઓર હમારી ઓરતોંપર ઉસકા ખાના હરામ હે ઓર અગર મરા હુવા હોતો મરદ ઓરત સખ ઉસકે ખાનેમે શરીફ હોતે હેં સો ખુદા અનકરીખ ઉનકો ઇન મનઘડત ખાતોંકી સઝા દેગા ખુદા તો હકીમો અલીમ હે. ઉસકે એહકામ અચસે લગ્વ ઓર વાહી તખાહી નહી હુવા કરતે. ”

ખાઅઝ કુફરકારકા એતિકાદ થાકે જહાં રૂહ અસ્મસે ખુદા હુઈ કે વો એક પરદ બન જાતી હે અસકા નામ

હમાયા હે અગર મરનેવાલેકો કિસીને જીવનસે કતલ કિયા હે તો વો પરંદ કપ્રકે ગિર્દ ઉડતા ફિરેગા. તા વકતેકે કાતિલસે બદલા ન લેલે. વો ચે દોઆ કરતા રહેગા કે મે ખુનકા ખ્યાસા હું મુજે ખુન પિલાઓ.

બાઅઝકા એતિકાદ થા કે જહાં રૂહ તનસે નિકલી કે ખુદાકી કિસી ખિદમતકે લિયે મુકરર હો ગઇ. ચે રૂહ ઉનકે અકાયદકે મુવાફિક ઉસી ખુદાકી ખિદમતપર મુકરર હોતી થી જીસકો ચે શખ્સ જીસકી ચે રૂહ હે જિન્દગીમે અપના ખુદા જોર મુશકિલ કુશા જાનતાથા.

ઉસ ઝમાનેમે રૂહોંકા અસર બોહોત તસલીમ કિયા જાતા થા. મરનેવાલા શખ્સ અપને દુશમનસે કેહ જાતા થા કે મે આકર તુમકો ખુબ દિક કરૂંગા. ઇસ વેહેમકા દુશમન પર ઇસ કદર અસર હોતા કે અગર વો ઇતિતિકાકીયા ખીમાર બી હોતા તો ચેહી ખ્યાલ કરતાકે ઉસી શખ્સકી રૂહ ચુડેલ હોકર મુજે ચિમટ ગઇ હે. ઇસ કિસમકે તવહુદુમાત વ ખુરાફાતમે ખદકે ખુદાકા સતીયાનાસ હો રહા થા.

બાઅઝ અરબોંકે એતિકાદકે મુવાફિક જબ કોઈ શખ્સ મર જાતા તો ઉસ્કી કબરપર ઉંટ ઝિબેહ કિયા જાતા. બાઅઝ ઉસ્કી કબરપર ઉંટ બાંધ જાયા કરતે જોર દાનાપાની મુતલક ન દેતે. યહાં તક કે વો વહીં બુકા ખ્યાસા તડપ તડપ કર

મર જતા. ઇસ બે રહેમીકા નતીજા વો યે ખ્યાલ કરતે થે કે આયંદા જિંદગી મે યે ઉંટ ઉસે આરામ દેગા ઓર ઉસકી સવારી વગેરાકે કામ આયગા.

અરબ લોગ ખડે ફસીહ વ બલીગ, લતાફત વ અરાફતમે ખુલખુલે હુઆર દાસ્તાન થે. યુનાંચે ઇસ વજેહસે ઇનકી તુરકી તમામ કરનેકે લિયે કુરઆન શરીફ જયસી ફસીહ વ બલીગ કિતાબ નાજિલ હુઈ અસકે સામને ઉનકી અખાને નાતિકા લાલ હો ગઇ મગર ખાવુખુદ ઇસ ખુબીકે બદ તેહઝીબી, બદ અખલાકી ઓર ફૌહોશ ઇસ કદર થાકે કસાયદકે શુરૂમે જો તશબીખકે અશઆર હુવા કરતે થે ઉનમે શરીફાં ઓર અમીરાંકી લડકીયોં ઓર ઓરતોં ઓર બેહનોંકે નામ લેલેકર ઉનકે ઇફકો જવાનીકા ઝિકર કરતે ઓર હર તરાહકે મઆયબ ઝાહેર તોરપર ઉનકી તરફ મનસુખ કરતે. ઉનકી સોસાયટીમે યે બોહોત બડા એખ થા. ઉનકા યે લી એતિકાદ થાકે હર શાએર કે ઇખતિયારમે એક અન રેહતા હે ઓર અસ કદર બડા શાએર હોતા હે ઉસી કદર અખર-દસ્ત અન ઉસકે તાબે મે રેહતા હે.

બહકારી ઝિનાકારી ઓર અધ્યાશીસે નાહિમ નહી હોતે થે ઓર હર તરાહકી ના શાયસ્તા ઓર ગેર મુહઝઝિબ નઝમમે બેશરમીકે સાથ ઉસકો મુશતહિર કરતે ઓર ઉસપર એલાનીયા ફખ કરતે થે.

સખ લોગ શરાખ ઓર નિહાયત કવી નિશાઆવર અરકોંકે પીનેકે આદીથે . ઓર મસ્તીકે આલમમે નિહાયતહી ખરાખ ઓર માઅયુખ ખાતેં ઉનસે સરઅદ હુવા કરતી થીં, પાંચ નમાઝોંકી તરાહ શરાખ નોશીકે અવકાતે ખમ્સા મુઅઘઅન થે. મયનોશી ઉનકે જુઝવે બદનમે હો ગઈધી.

કિમારખાઝી, જુઆ, ઉનકા રાત દિનકા માઅમુલી શગલ થા. અગર કોઈ ખાસ મકામ કિમારખાઝીકે લિયે મશહુર હોતા તો લોગ જોક દહ જોક દુર દરાઝકા સફર તય કરકે જુઆ ખેલનેકો વહાં આયા કરતે થે.

સુદ ખ્વારી ધનમે આમ રાયજ થી. ઓર નિહાયત ખે રેહમાના તોરપર ઇઝાફન મુઝઅફન સુદ વુસુલ કિયા કરતે. લોંડીયોંકો જો કનયાત કેહલાતીથીં ગાના બજના ઓર રકસો સરોદ સિખાયા જતાથા ઓર વો હરામકારીકે લિયે મજબુર કી જાતી થીં ઓર ઇસ હરામકારીકી આમદની ઉનકે આકા અપને ખરચમે લાયા કરતે થે. સુરએ નુરમે ઇસ હરકતકી સખત મુમાનીઅત કી ગઈ.

રાહઝની, ગારત ગરી, ઓર કતલ રોઝમરરાકી માઅમુલી ખાતેં થીં. ઇનસાનોંકા ખુન ખિલા ખોફ ઓર ખિલા તાઅમ્મુલ હર રોઝ હુવા કરતાથા. લડાઈમે જો ઓરતેં અસીર હુવા કરતીં ઉન્હેં ફતેહમંદ લોગ લોંડીયાં બનાયા કરતે થે.

જળ કોઈ મરજતા થા તો ધરસ રોઝતક લોગ ઈસપર રોયા કરતે થે ઓર અરસે તક હિંદુઓંકી તરાહ બચન કરતે ઓર છાતી પીડા કરતે.

ઘોડઘોડ ઓર ઉસપર ખાઝી લગાના જુરકો અરખી ઝખાનમે રહાન કેહતે હેં ઉનમે બોહોત મુરવવીજ થી. દો કોમોં ઓર દો ફરીકોંકે દરમીયાન માઅમુલી માઅમુલી ખાતોંપર કુશતો ખુન હો જાના એક આમ ખાત થી. ઓર ફિર વો લડાઇયાં સાલહા સાલ તક રહા કરતીં જયસે કે અયસ વ ઝયાન કે દરમીયાન પુરે એકસો સાલતક જંગો જદલ કાયમ રહી.

લડાઇમેં ઓરતેં મરદોંકે હમરાહ હુવા કરતી થીં ઓર હર તરાહ ઉનકી મદદો મુઆબિનત ક્રિયા કરતીં. જળ ઉનકે ખાવિન્દ લડાઇમેં મસરૂફ હોતે તો બ આવાઝે ખુલંદ પુકારકે જુરઅત દિલાયા કરતીં કે—“આગે બઢો, આગે બઢો, અય જરી ઓર દિલાવાર શવહરો ! અગર લડાઇમેં કુસુર ફરોગે ઓર પીઠ દિખાવગે તો હમ તુમારી ખીવીયાં ન બનેંગી.” જંગે બોહોદમેં જુસ તરાહ કાફેરા ઓરતોંને ક્રિયા થા.

ખાલિગ મર્દ અપને વાલેદેનકી વિરાસત પાનેકે મુસતહક

હોતે થે. ના બાલિગ લડકે ઓર ઓરતે* હિસ્સા નહીં પાતી થીં. હર શખ્સ ખવા મખવાહ અજનબી હો બિલા તાઅમ્મુલ દુસરે શખ્સકે ઘરમેં ઘુસ જાનેકા મજાજ થા.+ ઓર અંદર આનેસે પહેલે ઇજાઝત તલબ કરનેકી કોઈ ઝુરૂરત ન સમજા કરતા ઓર કિસી રિસ્તેદારકે ઘર ખાના ખાના અયબ+ સમજા જાતા થા.

લોંડીયેં ઓર ગુલામોંસે ખુરા સુલુક કિયા જાતા થા ઓર ઉનકા કોઈ હક કાયમ નહીં થા. બા વુજુહે કે કોઈ શખ્સ અપને ગુલામકો આઝાદ કર હેતા. તાહમ ઉસકી મિલકીયતકા ઇસતેહકાક અખતક બાકી રહેતા ઓર વો ઇસ ઇસતેહકાકો આગે બેચ દેનેકાલી મજાજ થા ઓર મુશતરી ગુલામપર અપની મિલકીયત કાયમ કર લિયા કરતા થા. ઓર ઇસ તરાહ ચે બદખખત ગુલામ હમેશાકી આઝાદીસે બિલકુલ મેહરૂમ રહા કરતે. હઝરત રસુલે કરીમ સલ૦ ને

* કુરઆન શરીફને હરએકકો મુનસિધાના હિસ્સા અતા ફરમાયા હે.

+ સુરએ નુરકો દેખો જહાં રિસ્તે દારોકે ઘરમે બે ઇજાઝત આનેકી સખત મુમાનિઅત ફી ગઇ હે ઓર ઇજાઝત તલબ કરના જાઝમી કરાર દી ગઇ હે.

÷ સુરએ નુર દેખો જહાં રિસ્તેદારોકે ઘર ખાના ખાના મોહોખખત ઓર ઉલફતકી ઝિયાદતકા ખાઅસ કરાર દિયા હે.

ઇસ બારેમે' એ ઇસલાહ ફરમાઈ કે—અબ્બલ તો હતતુલ ઇમકાન મોકે મોકે પર લોંડીયાં ઓર ગુલામોંકે આઝાદ કરનેકી તરગીબ દિલાઈ ઓર જો લોગ ગુલામીમે રેહ બી બં'યે' ઉનકે એ હુકુક કાયમ કિયે કે ખાને પીને ઓર લિખાસ પોશાકસે આકાઉકે બરાબર રખે ઓર સબકે સબ બાઈ સમજે જા'યે'.

ઓરતે' કિસી જાનવરકા દુધ નહીં દોહતી થીં અગર કિસી ખાનદાનકી ઓરતકો દોહતે દેખ પાતે તો ઉસકો હિકારતકી નઝરસે દેખતે ઓર વો ખાનદાન હમેશાકે લિયે દફઅતન લોગોંકી આંખોંમે હકીર હો જાયા કરતા.

મુજરિમકો ફૈજદારીકી સજામે જલતી હુઈ રેતપર ખિઠા દિયા કરતે. કસમ લેનેકા નિહાયત સનજુદા તરીક એ થાકે આગ જલાકર ઉસમે નમક ઓર ગંધક પીસકર ડાલતે થે. એ આગ હોલા કેહલાતીથી ઓર ઉસકો જલાને વાલા મેહવલ કેહલાતા કસમકે મઝખુત કરનેકા એબી તરીક થા કે ખાનએ કાઅબા કે નીચે આખુક, કમાન ઓર જુતી રખદેતે થે ઓર ઇસ તરાહ કરનેસે કસમ પુખતા હો જાતીથી ઇકિશર ઓર વાઅદેકે મઝખુત કરનેકો હીંદુઓંકી તરાહ અપને ખુઝુર્ગોં ઓર ઠાકરોંકી કસમે ખાયા કરતે થે.

ઝમાનએ જાહેલીયતમે તનખીયતકી રસમબી બોહોત ખુરી તરાહ પર રાયજ થી. જુસસે હકીકી બેટોંઝ બોહોત

નુકસાન હોતાથા મુતખન્ના બેટા અપને માખાપકી જયદાદકા હકદાર ઓર વારિસ ખ્યાલ ક્રિયા જતા થા. ઇસલામને મુતખન્નાકે હુકુક હકીકી બેટે કેસે તસલીમ નહીં ક્રિયે ન મુતખન્ના ઇસિ નયે માખાપકી જયદાદકા વારિસ હે ન ઉસકી ખીવીસે નયે ખાપકા નિકાહ ના જયજ હે ગોયા ઉસકો એક ઇલાહેદા શખ્સ કરાર દિયા હે.

જાહેલીયતમે યે રસમખી થી કે શોહરકે મરનેકે બાદ ઉસકા સોતેલા બેટા અગર વો ન હોતો કોઇ કરીબકા રિસ્તેદાર બેવાકે સરપર એક ચાદર ડાલ દિયા કરતા. ઓર વો શખ્સ જો ઇસિ તરાહ ચાદર ડાલ દિયા કરતા ઉસસે શાદી કરને પર મજબુર હો જતા થા.

મરે હુવે શવહરકા માતમ ઓરતોં એક સાલ તક ક્રિયા કરતીં ઓર મીઆદ ખતમ હોનેકે બાદ ઉંટકી ચંદ ખુશ્ક મેંગનીયાં યા તો કિસી કુતેપર યા કંધે પરસે ખુદ અપનીહી પીઠપર ફેંક દેતી થીં જુસસે યે મુરાદ થી કે અખ બેવાકો મરે હુવે શવહરકા કુછ ખ્યાલ નહીં રહા. ઇસલામને ખાવિંદકા સોગ સિર્ફ ચાર માહ ઓર દસ દિન કરાર દિયા હે.

ઓરતોંમે પરદેકા કોઇ દસ્તુર નહીં થા. વો બિલા તકદલુફ મજમએ આમમે કિસી પરદે ઓર હિજાબકે બગેર

આ જાયા કરતીં ઓર જુસ્મકે હર હિસ્મેકે ખુશ રખતીં
ઓર આમ લોગોંકે દિખલાનેમે કોઈ હયા વ શરગ નહીં
કરતી થીં.

ઓરતેં ખનાવટી ખાલ સરપર લટકાયા કરતીં ઓર
અપસે જુસ્મકે તેલસે ગુદા કરતી થીં.

હયઝકી હાલતમે ખાનદાનકે તમામ મરદ ઓરતકે
છુનેસે પરહેઝ કરતે ઓર ઉન ઓરતોંકે ખાકી ખાનદાનકે
અશખામકે સાથ મેલજેલકી મુમાનેઅત થીં.

ખાખ ૪૯.

અરબઝી ઓરતોં.

અરબમે ઓરતોંકી નિહાયત મટટી ખરાખ થી. ઉનકે હુકુકકા કોઈ લિહાઝ નહીં થા. મરહોંકો ખિલકુલ અખતિયાર થાકે જીતની ચાહેં જોડેં કરેં ઓર ફિર ઉન ઓરતોંકે સાથ અદલો ઇનસાફ યા નેક સુલુક કરનેકી કોઈ કેદ ન થી. અકસર ઓરતોં મુઅલ્લીકા રહા કરતીં યાઅને ન સોહાગન ઓર ન મુતલકા ઓર ન ચે કાનુન જારી થા કે મરહોંકો કોનસી કરાખતમંદ ઓરતોંસે શાદી કરના જાયઝ હે ઓર કિન ઓરતોંકે સાથ નાજાયઝ. લડકે અપની સોતેલી માકે સાથ લી નિકાહ કર લિયા કરતે થે જો એક નિહાયત ફાખિલે શર્મ ખાંત થી. ઇસ વજોહસે ખુદાતઆલાને કુરઆને શરીફમે ઇન ઓરતોંકી તફસીલકી જો મેહરમાત મે સે હેં.

વો લોગ અઝહવાજકી રસમ અદા કરતે થે ઓર મેહેર લી ખાંધતે થે, તલાક લી દે દેતે થે મગર હર શખ્સ અપની ખીવીકો જીસ તરાહ એક મરતખા તલાક દેનેકે બાદ ફિર અપની ઝવજીયતમે લે લેતા થા. તલાકકી કોઈ હદ ન થી. તલાક દેનેપર આમાદા હોતે તો એકદમસે સેંકડોં તલાકેં દેતે ચલે જાતે.

તલાકકે બાદ એક મીઆદ મુકરર થી જીસકે અંદર
 આરતોંકો કિસી દુસરે મરદકે સાથ નિકાહ કરનેકી મુમાનેઅત
 થી આર ઇસ મીઆદકે અંદર અગર ફરીકેનમે મોહબ્બત
 હો જાવી તો ફિર અપની અવજીયતમે લે લેતે થે. ઇસ
 જુરી રસમસે મરદ બોહોત અલિમાના ફાયદા ઉઠાતે થે. વો
 અપની બીવીકો કિસી બહાનેસે તલાક દે દેતે. બિચારી
 મુકરર મુદત તક મુનતઝીર રેહતી આર ઉસ મીઆદમે કિસી
 દુસરેસે નિકાહ ન કર સકતી. લેકિન જબ મુદદતે મુઅઇયેના
 ગુઝરનેકે ફરીબ હોતી તો ઉસકા શવહર ફિર અપની અવ-
 જીયતમે લે લેતા આર ફિર ઉસકો તલાક દે દેતા થા.
 તલાકકે બાદ વો ફિર મુદદતે મુઅઇયેનાકે ગુઝરનેકા ઇનતિઝર
 કરતી. વો ઇસી તરાહ ફિર ઉસે અપને અઝવાજમે લે લેતા
 આર ઉસી તરાહ બાર બાર કિયા કરતા. જીસસે આરતકી
 બકી મટટી પલીદ હોતી થી. ન દુસરા નિકાહ કર સકતી
 ન અપના શવહર હકકે અવજીયત અદા કરતા. કુરઆન
 શરીફને ઇન તમામ ફસુખાતે બદ આર અલિમાના રિવાજોંકી
 બેબકુની કી. સુરખે બકર આર તલાક કો દેખો.

અરબોંમે યે એક બેરેહિમ રસમબી જારી થી કે હર
 શખ્સ ઇસ બાતકો એક કિસમકી જિદલત ખ્યાલ કરતા થા
 કે જો આરત એક દફા ઉસકે નિકાહમે આ ચુકી હે ફિર
 કિસી દુસરે શખ્સકે નિકાહમે લી આવે. અમાનઅ

જાહેલીયતકે અરબોંમે એક ચોર કિસમકી તલાક લી જરી થી. જુસે તલાકે જહાર કેહતે. વો ચે થી કે શવહર ગુસ્સેમે આકર અપની બીવીકો કેહ હેતા કે તુ મેરે લિયે માકી જગેહ હે ચા તેરી પીઠ મેરી માકી પીઠકી જગે હે બસ ઇતના કેહનેસે તલાક હો જતી ચોર ફિર અયસી તલાકસે હમેશાકે લિયે મીયાં બીવીમે જુદાઇ હો જતી ચોર ફિર કબી મિલ્લાપ ન હો સકતા. કુરઆને શરીફમે સુરએ મુબ્દિલામે જહારકા હોના તસલીમ નહીં કિયા. અલખતા અયસી બેહુદા ચોર ગલત ખાતકે દુર કરનેકે લિયે કફ્ફારા ઠયરાયા ચાઅને જો શખ્સ અપની બીવીકો અયસે અલફાજ કહે વો ચોરતકો છુનેસે પેશતર એક ગુલામ આઝાદ કરે ચા પચ્ચ દર પચ્ચ સાઠ રોએ રખે ચા સાઠ મિસ્કીનોંકો ખાના ખિલાયે.

બાબ પં.

જહાલતકી રસમેં

હજ—હજકી રસમકો અરબકે લોગ કદીમસે માનતે ચલે આયે હેં ચુનાંચે ઇસકા પતા હઝરત હાજ્રાહીમ અલ૦ વ હઝરત ઇસમાઈલ અલ૦કે ઝમાને તક બરાબર મિલતા હે. હજકે વક્ત એહરામ બાંધનેકીલી રસમ ઇનમે જારી થી. અગર કોઇ શખ્સ એહરામ બાંધે હુવે અપને ઘરમે આના આહતા થા તો દરવાઝેકી રાહસે નહીં જલકે પિછવાડેકી દિવાર ફલાંગકર આતાથા. અહલાહતઆલાને ઇસ વાહીયાત દસ્તુરસે મના ફરમાતે હુવે કુરઆને મજીદમેં ફરમાયા—
“ ઘરોંમે ઉનકે દરવાઝોંકી રાહસે દાખિલ હો. ”

સફા ઓર મરવા દોનોં પહાડિયોંકે દરમિયાન લી સધ આઅને દોડનેકી રસમ અયસી હી જારીથી જયસે કે અબ લી જારી હે. હાજ લોગ અરફાતમેં લી ડયરતે થે મગર કુરેશ લોગ મુઝલફા મકામમેં મુકીમ હોતે થે. હજકી રસમ ખતમ હોનેપર યે લોગ મિનામેં ચલે જાતે થે ઓર વહાં અપને બાપદાદોંકે નામ ઓર બહાદુરાનાં કામોંકા ફિઝકે સાથ તઝકિરા કિયા કરતે. ખુસુસન નઝમમેં ઇન હાલાતકો ઓર લી માંઝા જાતા.

જાહેલીયતમે અરબ ચાર મહીને મુબારક સમજતો થે
ઓર હજકી રસમ ઇન્હી મહીનોમે અદા કી જાતી થી મગર
કલી કલી તરતીબ બદલ લી દિયા કરતે. અરબ જાહેલીયતમે
હરામ મહીનોમે લડાઈ મોકુફ રખા કરતે ઓર ઇસ રસમકો
હજકા હમ પાયા સમજતે.

જંગો જદલ—આં હઝરત સલોંકી બાઅસતસે
પેશતર અરબમે જંગો જદલકા બાઝાર ગર્મ રેહતા થા.
બાત બાતપર બિગડતે ઓર કઇ પુશ્તોં તક અપને દિલસે
કીના ન ગંવાતે. ચુનાંચે ઉન મકામાત ઓર ખાના જંગી-
ચોંસે જો એહલે અરબમે હોતી રહીં હો. લડાઈયાં હરબે
બસુસ ઓર હરબે વાહસ બડી મશહુર હે. હરબે બસુસકી
બુનિયાદ સિફ્ત ચેહી થી કે એક શખસકા ઉંટ ખેતમે ચલા
ગયા. ખેતવાલી ઓરતને ઉસે મારા. ઉંટવાલેને ઉસ ઓરતકી
છાતી કાટ ડાલી. ઇસ બાતપર સને ૪૯૪ સે ૫૩૪ તક
બરાબર લડાઈ રહી. અબ્બલ લડાઈ બની બકર ઓર બની
તગલબમે હોની શુરૂ હુઇથી મગર રફતા રફતા અરબકે
તમામ કબીલે ઇસિમે શરીક હો ગયે ઓર ઇબતિદાસે
અનજામ તક સતર હઝાર (૭૦૦૦૦) આદમી ઇન લડાઈયોંમે
મારે ગયે.

હરબે વાહસકી બુનિયાદ સિફ્ત ઇતની થી કે વાહસ
એક ઘોડા થા. ઘોડા દોડમે વો આગે બઢના ચાહતા થા કે

એક શખ્સને બઢકર ઉસે બિદકા દિયા. ઇતની ખાતપર અયસા રન પડાકે કખીલેકે કખીલે કટ મરે. યે લડાઈ સને ૫૬૮ સે સને ૬૩૧ તક જારી રહી ઓર ઇસ લડાઈકા ખાતમા બિલકુલ ઉસ વકત હુવા જખ ખાઅજે કખીલે મુસલમાન હો ગયે.

યે અરખકી ખુરેખીયોં ઓર ખાના જંગીયોંકા મુખતસર ઝિકર હે અગર ઉનકી તક્સીલ કી જાયે તો કઈ જુદ્દે તથ્યાર હોં. ઇસલામને આકર ઇન તમામ ખાના જંગીયોંકો મિટા દિયા ઓર હુમેશાકે લિયે ખાતમા કર દિયા.

મઝહબ—અરખમે હર કિસમકે મઝહબ જારી થે ઓર સખ કિસમકે અકાયદવાલે લોગ મોજુદ થે. કાફિર, મુશરિક, ખુત પરસ્ત, દેહેરીયે, ઇસાઈ, યહુદી સાએખી, મજુસી આર્યા હીંદુઓ કે લાઇ (તનાસુખીયે) વગયરા મઝહબકે લોગ ગોયા કુદરતને ખીંચકર અરખમે જમે કર દિયે થે. તાકે કયામત તક કોઈ અયસા મઝહબ ખાતિલ ન રહે જાયે. જુસકા હદ ઓર અખતાલ કુરઆન શરીફમે ન હો. ઓર તમામ અદીયાનો માલપર હુજજતે ઇલાહી પુરી હો જાયે.

ખુતપરસ્તી—તમામ અરખમે ખુત પરસ્તી આમશી. જન ખુતોંકો વો પુજતે થે ઉનમેકે ચંદ એકકે નામ થે હેં. હુબુલ, વદ, સવાઅ, યજુસ, યઉક, નસર, ઉઝઝા,

લાત, મનાત, દવાર, અસાફ, નાએલો, અઅળ વગયરા કાઅબ્રેકે અન્દર હઝરત ઇબ્રાહીમ અલઁકી મુરત બની હુઈથી. ઓર ઉનકે હાથમે તીરહાએ અઝલામ થે. એક ભેડકા બચ્ચા ઉનકે કરીબ ખડા થા. હઝરત ઇબ્રાહીમ અલઁ હઝરત ઇસમાઈલ અલઁકી તસવીરે ખાનએ કાઅબાકી દીવારેં પર ખિચી હુઈથી. હઝરત મરયમ અલઁકી ભી એક મુરતથી. ઇસ તરેહ પર હઝરત ઇસા અલઁ ઉનકી ગોદમે હે. વો હીંદુઓંકી તરેહ કઈ દેવતાઓંકે ભી કાયલ થે. ઉનકા યે ભી અકીદા થા કે યે ખુત ઓર જીન લોગોંકી તસવીરે હે. અપની પરિસ્તીશસે ખુશ હોકર પુજનેવાલોંકે ખુદા તઆલાકે કુર્બ હાસલ કરાનેકા ઝરીઆ હોંગે ઓર ઉનકો તમામ રૂહાની ખુશી અતા ફરમાઈંગે ઓર ખુદાકે હાં ઉનકી સિક્કારશ કરાઈંગે.

ઉનકી પુજાકા યે કાયદા થા કે ખુતોંકો સિજદા કરતે ઉનકે આસપાસ તવાફ કરતે ઓર નિહાયત અદબ ઓર તાઝીમસે ખોસે દેતે થે. ઉંટોંકી કુરબાની ઉનપર કરતે થે. મવીશોંકા પહેલા બચ્ચા ખુતોં પર બ તોર નઝરકે ચઢાયા કરતે. અપને ખેતોંકી સાલાના પયદાવારસે એક મુકરર હિસ્સા ખુદાકે વાસ્તે ઓર દુસરા હિસ્સા ખુતોંકે વાસ્તે ઉઠા રખતે થે ઓર અજીબ તરીન રસમ યે થી કે ખાનએ કાઅબાકે અન્દર નંગે હોકર ધખાદત કરતે. ઓર ઇસ ખાતકો ખુશ

સમજતે થે કે પુત્ર કપડે પહેનકર કરે' ને હરકિસમકે ગુનાહોંસે આલુદા હે' ઇસ વળેહસે અદલાહ તઆલાને કુરઆન શરીફમેં ફરમાયા કે—“હર નમાઝકે વકત અપના લિખાસ પેહેન લિયા કરો. ”

લામઝહબી—ઝમાનએ જાહેલીયતમેં મુલકે અરબમે એક ફિરકા લા મઝહબ લી થા. ને કીસી ચીઝકો ન માનતા થા. ન ખુત પરસ્તીકો ન કિસી ઇલહામી મઝહબકો ઉનકો ખુદ તઆલાકે વુજુદસે ઇનકાર થા ઓર હશરકે લી મુનકર થે. ઓર ચુકે વો ગુનાહકે કાયલ ન થે ઇસ લિયે ઉકળામેલી રૂહકી જઝા યા સઝાકે કાયલ ન થે. વો અપને આપકો જુમલા કુયુદે કાનુની વ રસ્મીસે આઝાદ સમજતે થે ઉનકે ખ્યાલકે ખ મુજબ ઇનસાનકા વુજુદ ઇસ દુનિયામે એક દરખત યા જાનવરકી માનિન્દ હે વો પયદા હુવા હે ઓર પુખ્તગીપર પહોંચકર તનઝઝુલ પકડતા હે ઓર મર જાતા હે. જીસતરાહકે કોઈ અદના જાનવર મર જાતા હે.

મઝહબે સાયેબી—ઇસ મઝહબકો અરબમે સામરી કોમને જારી કિયા થા. ને અપને આપકો ઉસ મઝહબકે પયરવ કેહતે થે. વો હઝરત શીશ અલ૦ ઓર ઓર હઝરત ઇદરીસ અલ૦કો અપના નખી કેહતે થે. ઓર અપને મઝહબકો ઉનકી તરફ મનમુખ કરતે થે. ઉનકે હાં એક કિતાબ લી થી જીસે વો સહીફએ શીશ કેહતે થે. ઉનકે હાં સાત વકતકી નમાઝે

થી. મુરદેકા જનાઝા ભી વો પઢા કરતે થે, કમરી મહીનેકા એક રોઝા ભી રખા કરતે મગર જો ખુરાઈ કે રક્તે રક્તે ઇનમે ફયલ ગઘ વો યે થી કે વો સિતારોંકી પુખ કરને લગે. ઉન્હોંને સાત ઇઆદત ગાહેં સાત સિતારોંકી બનાઈથીં ઓર જુસ સિતારેકી ઇઆદતગાહ થી ઉસીમે ઉસકી પુખ કરતે ઉનકા યે એતિકાદ થાકે ઉન સિતારોંકા નેક ઓર નેહેસ અસર ઇનસાનકી કિસમતોં પર ઓર દુનિયાકે ઓર કામોંપર પડતા હે. વો ચકીન કરતે થે કે બારિશ યા મીંહકી કશિશ ઇન્હી સિતારોંકી તાસીર પર મુનહસિર હે. યે ખ્યાલ ઓર ઇસી કિસમકે ઓર ખ્યાલાત વ અકાયદ સાયેબીનકે સિવા દિગર એહલે અરબમેં ભી રાયજ હો ગયે થે.

યહુદી—યહુદી લોગોંકી કિતાબે મુકદ્દસ યાઅને તવરાતમે અગરચે તવહીદકી તાઅલીમ મોબુદથી મગર અમલી તોરપર તવહીદકા ઉનમે નામો નિશાન તક ન થા. ખુદાપર સચ્ચા એતિકાદ ઓરઆવર ઇમાન જીનસે તકવા ઓર તહારતકે ચક્મે પુટ નિકલતે હેં ઉનમે મુતલક ન થા. બરાઅે નામ ખુદા ઓર ખુદાકી તવહીદકે કાયલ થે. અપને આલિમોં ઓર દરવેશોંકે એહકામકી ઇસ કદર તોફીરો તાઅલીમ કરતે કે ગોયા ઇન્હીંકે ખુદા કરાર દે રખા થા. રાહેઓં ઓર એહબારકે હુકમોંકે મુકાબીલેમેં ઇલાહી હુકમોંકી ઇનકે નઝદીક કુછ કદર ન થી. જયસાકે કુરઆને મજીદ

મેં ફરમાયા હે—“ યહુદીયોંને આપને આલેમોં ઓર દુરવેશોં
કો અદલાહકે સિવા અપના રખ બના લિયા હે. ” બાઅઝ
યહુદકા ખ્યાલ થા કે દુનિયાકા ઇનલિઝામ ખુદ બખુદ
મુનઝબીત સમજતે ઓર ખુદાકો ઇસમે મુખતારાના તસરફ્સે
કાસિર ઓર આજુઝ જાનતે થે ગોયા ઉસકે દોનો હાથ
બાંધે હુવે હે. ઉઝેરકો ઇખ્તુદલાહ સમજતે થે ઓર ખીસુ
ખુદાકે બેટ્ટે બના રખે થે. ખુદા તઆલાકી યહાં તક હતક
કરતે થે કે ગોયા વો એક જીસમાની ઓર મુજસ્સીમ ચીઝ
હે જયસાકે પયદાયશ બાબ ડર મેં લિખા હે કે “ યાકુબ
સારી રાત ખુદાસે કુશતી લડતા રહા ઓર ઉસ પર ગાલિબ
ન હુવા આબિર ઉસ્કી નસ ચઢાકર રખુચકકર હુવા. ”
ઇસાઇયોંને જખ દેખા કે યહુદને બોહોત ખુદાકે બેટ્ટે ઓર
બેટ્ટીયાં બના રખી હેં તો ઉન્હોંને લી ઇન યહુદીયોં ઓર
મુશરિકોંકી પયરવી કી ઓર મસીહ અલબંકો ઇખ્તુદલાહ
બલકે અદલાહી કરાર દિયા. તાકે હઝરત મસીહ દુસરે બેટ્ટોંસે
કમ ન રેહ જાયેં.

બાઅઝ યહુદ હીંદુ ઓર આર્યોંકી તરાહ તનામુખ
(પુનર્જન્મ) કે કાયલ થે. બાઅઝ અગ્રે મન્નઝાતકો દુનિયામે
મેહસુર સમજતે થે ઓર કયામતકે કાયલ ન થે. હઝરત
મસીહ અલબંકો ના જાચખ પયદાયશકા આદમી ખ્યાલ કરતે.
મરીયમ ખુતુલપર સખત તોહમત ધરતે. તવરાતકો મોહરસીફ

કરકે એક કિસ્સે કહાનીયોંકા મજમુઆ ઓર તોદએ ખાક બના રખાથા. શરીઅતકે તાબે કોઈ ન થા બલકે શરીઅતકો અપની નફસાની ખવાહિશાતકા તાબે બના રખાથા.

ઇસાઇ—ઇસાઇ લોગ જો અરબ શામ ઓર ઇરાન ઓર ગરફો નવાહકે મુલ્કોંમે રેહતે થે સખકે સખ બિદઅત, બહાલત ઓર મુરત પરસ્તીમે ફંસ ગયે થે. વો ઇનજીલકો છોડકર મુરદા વલીયોંકો સિજદા કરતે ઓર ઉનકી શક્રાઅતકે ઉમીદવાર હોતે થે. મુરદા વલી ઓર મુકદ્દસોંકી શકલ બનાકર ઉનકોલી સિજદા કરતે ઓર શહીદોંકી તાઅરીફ બતાકર કરતે ઓર ઉનકે લિયે કરામાત વ મોઅજીઝાત ઇબ્નદ કરતે મગર ઉન્હીમેસે એક દુસરેસે સખકત લેનેકી કોશિશ કરતે. હઝરત મસીહ અલ૦કો ખુદા ઓર ખુદાકા બેટા ખ્યાલ કરતે. તસલીસકે કાયલ થે મગર બાઅઝ બનાએ રૂહુલ કુદ્દસકે હઝરત મરીયમકો તસલીસમે શામિલ કરતે ઓર ઉલુહીયતકા એક જુઝવ યા અકનુમ કરાર દેતે. ઇસ ફિરકેકા નામ મેરીયા માનટ થા. કફ્રારેકી તાઅલીમને ઉનકો નિહા-ચત ઝલાલત ઓર ગુમરાહીમે ફંસા રખા થા. વો કિસી ગુનાહસે પરહેઝ નહી કરતે થે બલકે નિહાયત દરજેકા ગન્દા ચાલ ચલન રખતે. શરાબનોશી ઇસ કદરથી કે કોઈ હદ ખ્યાન નહીં કી જા સકતી. બલકે સચ યે હે કે અરબકે અસલી બાશિન્દોંમેલી શરાબનોશી ઇન્હીંકી બદોલત બરી

હુઈ. અખતલ ને એક ઇસાઈ શાએર થા એર અપની કોમકા પેશવા પાદરી એર ગિરજામે નમાઝ પઢાયા કરતા વો અપની માપર આશક થા. એર અપને અશઆરમે ઉસકે ઇશકકી તરફ ઇશારા કરતા હે. વો એક શેરમે ચેલી કેહતા હે કે “ ને શખ્સ ગિરજામે ઇબાદતકે લિયે જાયે વો વહાં બોહોતસે હરન (આહુ ચસ્મ માઅશુક) મુલાહિજા ફરમાયે ” ગોયા વો ખુદલી ગીરજામે ઇસી લીયે જાતાથા કે આહુ ચસ્મ માઅશુકોં એર લોગોંકી બહુ બેટીયોંકો તાકે. ગરજકે ઇસાઈ મઝહબકી અખલાકી એર એતિકાદી હાલત નિહાયત દરજેકી ખરાબ થી. યહાં તકકે વો મુતઅસ્સીબ પાદરી જીસકા નામ. શ્રેનડી હે અપની કિતાબ મીઝાનુલહક કે તીસરે બાબમે લિખતા હે કે—“ ખુદા તઆલા દીને મોહમ્મદીકે અહિર હોને એર ફેલનેકા દો સબબસે માને ન હુવા. અવલાન ચે કે ઇસ તરીકસે અરબસ્તાન એર શામ મિસર વગયરકે ઇસાઈયોંકો ને મોહમ્મદ (સલ૦) કે ઝમાનેમે ઇનજીલકે તરીકસે દુર પડ ગયે ચે તમળીહ કી જાયે તાકે એર જિયાદા દુર વ મેહબુર ન હોં. દુબમ ચે કે જહાનમે ખુત પરસ્તીકા દીન જિયાદા મશહુર, જિયાદા ઓર આવર ન હો જાયે.”

પસ અરબકે અખલાક એર મઝહબકા ચે હાલ થા ને ઉપર ખજાન કિયા ગયા હે. ચે મઝહબે ઇસવી ન લીને મુસવી ઉનકે મરતબ એ ઇનસાનીયતમે ઓજ એર રફઅત

બાપશ સકા ચુનાંચે મી. વીલયમ ચ્યેર અપની લિખી હુઈ લાઈફ આફ મોહોમેડ જુદ્દ અવલકે દીખાચેમે લિખતે હે કે—“ ઇસાઈયોંને અરબકો પાંચસો સાલ તાઅલીમો તલકીનકી ઇસપરલી કોઈ ઇકકા હુકકા ઇસાઈ કહીં કહીં નજર આતા થા. યાઅને બની હારિસ નજરાનમેં આર બની હતીફ ચમામામે આર કુછ બનીતય તીમામે ઇસાઈ થે. બાકી ખેરીયત. મઝહબે ઇસાઈસે દીને મુસવી અરબમે બ મરાતબ ઝિયાદા કુબત રખતા થા આર ચે દીન અપને પેશવા ઝુન્નવાસકી હિદાયતસે કલી કલી લોગોંકો ચહુદી બનાનેકી કોશીશ કરતા થા મગર ઇસ દીનસે ચહુદી બનાનેકી કુબત આએલ હો ચુકી થી. બિલ આખિર અરબકો મિન હયસી ચતુલ મઝહબ દેખીયે તો ઇસકી સતેહપર ઇસાઈયોંકી અઈફ કોશીશોંકી કુછ અફીફસી મોજ લેહરાતી નજર આતી હે. આર ચહુદકી કુબતલી કલી કલી બડી શિદ્દતસે તુગીયાની કસ્તી માલુમ હોતી હે મગર બુતપરસ્તી આર બની ઇસ-આઈલકે એતિકાદાતકા દરિયા હર સિમ્તસે જોશ મારતા હુવા કાઅબેસે આકર ટકરાતા થા જુસસે બખુબી અહિર થા કે જો દીન આર જો તસીકએ ઇબાદત મકકેમે જારી થા હિસને તમામ અરબકે દિલોંકો જકડ લિયા થા.

ગરબકે સે'કડોં બાતિલ રસ્મેં આર બુરે અફીદે ચહુદીયોં ઇસાઈયોં, બુતપરસ્તોં વગેરામેં જગા પકડે હુએ થે. જુનકા

પતા કુરઆન શરીફ ઓર હદીસોંમે બ ઇસતિક્ષાએ નામ પઢનેસે મિલ સકતા હે ઓર શોઅરાએ બહેલીયતકે અશ-
 ઓર ઓર અરબકે કદીમ ફસીહ અરબોંકી ઇલ્મે અહબકી કિતાબોંસે અરબી તરાહ ઉનકા પતા લગ સકતા હે. કુરઆન શરીફમે બ બબા ઉન લોગોંકે અફઆલે બહ ઓર રસુમાતે ખાતિલા કી તરફ ઇમા કરકે ઉનપર પુરઓર ઓર પુરઅસર કલમાતમે મુતનખ્યાહ ઓર તેહદીદ કી ગઈ હે જસસે માલુમ હો સકતા હે કે અરબકે લોગ કિસ કિસમકી જહાલત ઓર જહાલતમે ફંસે હુવે થે ઓર કિસ કિસમકે મમનુઆત ઓર મુનકરાત મે હુમે હુવે થે. ફિર ન ફકત અરબકે લોગ બલકે તમામ મજાહબ ઓર સારી દુનિયા અફરિકાકે આખરી છેડેસે લેકર ચીન તક સખત દરજેકી જહાલત, જહાલત ઓર ગંદગીમે ફંસી હુઈ થી. તમામ મુલકોંકે ખુતપરસ્તી, તવહુમ પરસ્તી, દેવતા પરસ્તી ઓર ખાતિલ રસ્મોંને પુર જુલમત ખાદલકી માનિન્દ ઘેર રખા થા ઓર તમામ આલમમે બહ અખલાકી ઓર બે દીનીકા સખત અધેરા છાયા હુવાથા. સારા જહાન એક જુલમતકદા બન રહા થા ઓર જયસાકે અલ્લાહ તઆલાને ફરમાયા હય કે “ખુશકિયાં ઓર સમન્દર સબ ખિગડ રહે થે” તારીફીને તુફાન મચા રખા થા કે દફઅતન અરબમે ફારાનકી ચોટીયોંપર તેહઝીબ ઓર શાયસ્તગીકા આફતાબ ચમક ઉઠા ઓર મતલબે હિદાયત સે નિકલતેહી આનન ફાનન સારે જહાનમે ઉજલા કર દિયા.

જહાન રોશનીસે ભર ગયા. ખુરશીદે હક નુમાયાં હોતેહી
 જુલમતે ખુતલાન કાકુર હુઈ. સારે જહાનને આઅલા તેહઝીખ
 ઓર તરકકીકા સખક ઇસ ખયાખાને અરખકે ચરવાડે નખીએ
 ઉમ્મી સલ૦સે જીસને કિસી રકુલ યા કાલેજમે એક હરફ
 તક નહીં પઢાથા સીખ લિયા. સારી સોતી કોમેં ઇસ નખીએ
 અરખી સલ૦ કે કુચુઆતકી કતરા અફશાનીસે ચોંક ઉઠી.
 હીંદ, રૂમ, મીસર, યુરોપકી તમામ અકવામમે તરકકી વ
 તહઝીખકી રૂહ કુંક દી ગઈ ઓર દુનિયાકી કયા પલટ ગઈ
 ઓર ખુખ સાખિત હુવા કે “ઇન્નલ લાહા યહયલ અરદા
 આઅદા મવતેહા” (યકીનન ખુદાતઆલા ઝમીનકો ઉસકે
 મરનેકે બાદ ઝિન્દા કિયા કરતા હે).

ઓથા હિસ્સા ખતમ હુવા.

મુસલમાની રીયાસત.

ભાગ ૧-૨

આ પુસ્તકના બે ભાગ લગભગ એક હજાર પાનામાં પુરાં કરવામાં આવેલાં છે. ઉંચા કાગળ અને પાકા પુંડા ઉપર સોનેરી નામથી સુશોભિત બનાવવામાં આવેલાં છે. એમાં મુસલમાની શરૂઆતથી મુસલમાની જેજે રીયાસતો આજ સુધી થઈ છે તેનું સંપૂર્ણ વર્ણન લખવામાં આવેલું છે. આ પુસ્તક પણ મુસલમાનીઓએ ખાસ વાંચવું જોઈએ છે અને પોતાની લાયબ્રેરીમાં રાખવું જોઈએ. કીમત દરેક ભાગનો એક રૂપીઆ. પોસ્ટેજ જુદું.

અકબર.

આ નામથી હવે કોઈ અંગ્રજી રહેલા પાઠ્યું નથી. હીન્દી પ્રત્યક્ષ શહેનશાહ અકબર જલાલુદ્દીનનું ચરિત્ર આ પુસ્તકમાં લખવામાં આવેલું છે. કીમત ફક્ત આઠ આના પોસ્ટેજ જુદું.

અકબર ચરિત્ર.

આ પુસ્તકમાં પણ શહેનશાહ અકબરનું ચરિત્ર લખેલું છે તે પણ ખાસ વાંચવા લાયક છે કીમત આઠ આના.

સર સધ્યદ એહમદ.

(લખનાર-ખા. સા. સૈયદ મેહબુબમીયાં કાદરી

ખી. એ. એલ. એલ. ખી. સખજડજ.)

અલીગઢ કોલેજના મહાન સ્થાપક અને હિંદના ઇસલામીઓને જહાલતની ગાઢ નિંદ્રામાંથી બેદાર કરનાર સર સધ્યદ એહમદખાન બહાદુરનું જીવન ચરિત્ર ગુજરાતીમાં બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. એક ચરિત્ર ગુજરાતીમાં આગળ બહાર પડ્યું છે પણ તે ઘણુંજ નાનું હોવાથી આ ખીજું ચરિત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. ઇસલામી કોમના હમદો અને ખાસ મુસલમાન ભાઈઓને માટે આ પુસ્તક વાંચવું જરૂરી છે. દરેક ઇસલામી લાયઝેરી આ પુસ્તક વિના અપુર્ણ ગણાશે.

પાકા પુંદાના પુસ્તકની કીંમત રૂકત આઠ આના.

ઇસલામનો ભરતી ઓટ—આને મુસદ્દસે હાલીનો ગુજરાતી કાવ્યમાં તરજુમો જે અમદાવાદના જાણીતા ઇસલામી કવી મરહુમ નનામિયાં રસુલમીયાંએ કરેલો છે. આ પુસ્તક લખવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ઇસલામી કોમને ગાઢ નિંદ્રામાંથી જાગાડી સુધારવા તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચવાનો છે. ૧૪૮ પાનાના સોનેરી નામના પાકા પુંદાના પુસ્તકની કીંમત રૂકત આઠ આના.

મુસલમાનોની રાજકીય ચઢતી પડતીનો ઇતિહાસ— ઉર્દુ ઉપરથી તરજુમો કરનાર મી. સધ્યદ મેહબુબમીયાં કાદરી ખી. એ. એલ. એલ. ખી. કીંમત રૂકત બે આના.

મોહસિનીનાં નીતિ વચનો—શરસી સાહિત્યમાં પહેલો દરજ્જો ભોગવતા “અખલાકે મોહસીની” નામના નિતીના ઉમદા પુસ્તકનો ગુજરાતી તરજુમો છે. અખલાકે મોહસિની ખીલકુલ લોક-પ્રીય થઇ પડે તેવી મતઝખથી લખવામાં આવી છે. અખલાકની શૈલી ઘણી રહેલી છે. સાધારણ લોકો તથા ખચ્યાઓ પણ તે સમજી શકે એવું છે. ચારસો પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીંમત એક રૂપીઆ.

ખર્નિચરનો પ્રવાસ—મુગલ શહેનશાહોના સમયમાં ઇ. સ. ૧૬૫૬ થી ૧૬૬૮ સુધી એક ફ્રેંચ વિદ્વાને હોંદની મુસાફરી કરી હતી તેનો ગુજરાતી એહવાલ ૩૨૦ પાનાના પુસ્તકની કીંમત એક રૂપીઆ.

માર્કેપોલોનો પ્રવાસ—જાણીતા મુસાફર માર્કે પોલોના પ્રવાસનો એહવાલ. ૧૬૦ પાનાના પુસ્તકની કીંમત દસ આના.

ઉદ્યોગી પુરૂષો—આ પુસ્તકમાં ઉદ્યોગી પુરૂષોના જીવન ચરિત્ર લખવામાં આવ્યા છે. પાના ૯૨ કીંમત ચાર આના.

કુમારી કારપેન્ટરનું જીવન ચરિત્ર—એક પરોપકારી બા-નુની જીંદગીનું વર્ણન છે. પાના ૧૪૪ કીંમત ત્રણ આના.

ડિમોસ્થિનિસનું ચરિત્ર—ડિમોસ્થિનીસે ધૈર્ય, સહન શક્તિ, અંગમહેનત વીગેરે ગુણોવડે વક્તૃત્વમાં જે રાજપદવી મેળવી છે તે કોઈનાથી, પણ આજ સુધી લેઈ શકાઈ નથી. પાના ૮૬ કીંમત બે આના.

ધાર્મિક પુરૂષો—કેટલાંક ધાર્મિક પુસ્તકોના જીવન ચરિત્રો. પાના ૯૬ કીંમત ચાર આના.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨—ગુજરાતના ઇતિહાસનું આ એક અપુર્વ પુસ્તક છે. કીંમત દરેક ભાગના રૂપીઆ બે.

૩શીયા—૩સના રાજ્યનું સંક્ષિપ્ત ઐતિહાસીક વર્ણન પાના ૧૦૮ કીમત ૭ આના.

હીંદુસ્તાનમાં અંગ્રેજી રાજ્યનો ઉદય—ખાસ વાંચવા લાયક છે પાના ૧૪૫ કીમત ૭ આના.

હીંદની રાજ્ય વ્યવસ્થા અને લોકસ્થિતિ—૭૧૬ પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીમત સવા રૂપીઆ.

ઇંગ્લાંડની ઉત્તરીનો ઇતિહાસ—સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન લેખક બકલના પુસ્તકનો આ તરજુમો છે. જે વાંચનારને વિચાર કરવાની ટેવ પડી છે તેને તો આ ગ્રંથ ઘણો રસીક લાગ્યા વિના રહેશે નહીં. ૭૩૬ પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીમત બે રૂપીઆ.

ગ્રીસ દેશનો ઇતિહાસ—(મી. સ્મીથના અંગ્રેજી પુસ્તક ઉપરથી) ગ્રીક લોક જેમ રાજ્ય પ્રકરણમાં પ્રખ્યાત છે તેમ તેઓની વિદ્યા, હુન્નર, કવિતા, સંસારી રીતભાતો વીગેરે મનોરંજક અને જાણવાજોગ છે. આ પુસ્તકમાં એ સવળાનું વ્યાન છે. ૧૧૨૨ બાષામાં જેને યુનાની કહે છે તેજ પ્રજા ગ્રીક પ્રજા છે. નકશા સહિત ૩૮૦ પાનાના ચૌદ આના.

બ્રિટીશ રાજ્યની બહિહારી.

કિંમત રૂ. એક.

આ પુસ્તકમાં પ્રતાપી બ્રિટિશ શહેનશાહતની જાહેરાતોની બહુ અસરકારક રીતે કવિતામાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, અને કુટુંબમાં તેની સમજ આપેલી છે. આ પુસ્તકના પાંચ ભાગ પાડેલા છે. પહેલા

આગમાં ખ્રીટીશ રાજ્યની સ્થાપના; ખ્રીજમાં ખ્રીટીશ રાજ્યના લાભ, ત્રીજામાં સુપ્રસિદ્ધ પુરૂષોનાં કાર્યો અને જીવનચરિત્રો, ચોથામાં સામાન્ય રાજ્યનીતિ બોધ અને પાંચમામાં જ્યુબીલી મહોત્સવો વગેરે છે.

પાપ અને પશ્ચાતાપ. (નવલકથા)

ભાગ ૧ લો-પાપનું સ્વરૂપ. મુલ્ય ૦-૮-૦

ભાગ ૨ જો પશ્ચાતાપનો માર્ગ મુલ્ય ૧-૦-૦

આ નવલકથામાં માણસ પોતાની રહેણી કરણી ઉપર કાબુ ન રાખે તો તે અજાણતામાં પણ પાપના ખાડામાં કેવી રીતે કિતરતો જાય છે, અને તેનું કેવું બચાવ પરિણામ આવે છે તે તેમજ તેનું જ્ઞાન તેને થતાં કેવો પશ્ચાતાપ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, અને અંતરના સાચા પશ્ચાતાપની બગડેલી બાજી ધૈર્ય કેવી રીતે સુધારે છે, વગેરે બહુ સરસ રીતે દર્શાવેલું છે. અન્ય રચના એવી ઉત્તમ થયેલી છે કે પહેલો ભાગ વાંચ્યા પછી બીજો ભાગ વાંચ્યા વગર મનને સંતોષ વળતો નથી, ને બીજા ભાગમાં પણ છેવટનો કેટલોક ભાગ એવો ઉત્તમ છે કે તે વાંચતાં “ સસ્સ્વતીચંદ્ર ”ના ચોથા ભાગમાંના સસ્સ્વતીચંદ્રના સ્વપ્નદર્શનનો ખ્યાલ આવે છે.

યૂરોપનો પ્રવાસ. (સચિત્ર.)

આંના જુદા જુદા સ્થળોના દેખાવોનાં ખાસ લીધેલાં ૩૪ ચિત્રો; ૩મી આકૃષ્ટ ૨૫૦ ઉપરાંત ૫૪; અને પાકું પુસ્તક કંમત રૂ. ૩. બે.

પોતાના પિતા તથા પત્ની સાથે જાતે પ્રવાસ કરીને લખનાર-
રા. રા. દત્તાત્રય ચિંતામણુરાવ મુળુમદાર; ખી. એ.; એલએલ. ખી.

યુરોપમાં ખાવા પીવાની સગવડ કેવી થઇ શકે છે, અને મુખ્યત્વે
કરીને ભાં ધાન્યાહારી રહી શકાય છે; અને તેમ રહેવા માટે કંઈ કંઈ
ખાખતો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી પડે છે, તથા ભાંની રહેણી કરણી કેવી છે,
આગબોટના તથા રેલવેના પ્રવાસમાં શી શી ખાખતો ધ્યાનમાં રાખવા
જોવી છે તે, યુરોપ ખંડમાં આવેલાં જુદાં જુદાં સ્થળોનાં વર્ષનો ડાયરીની
નોંધ રૂપે અને તેના દેખાવના ફોટા સાથે આપવામાં આવેલ છે.
આખા પુસ્તકને નીચે મુજબ ૨૦ ભાગમાં વહેંચી નાખ્યું છે:—

ભાગ ૧ લો-પ્રવાસની પૂર્વ તૈયારી. ભાગ ૨ જો-મુખ્યથી
એડન. ભાગ ૩ જો-એડનથી સુએઝ. ભાગ ૪ થો-ઇજીપ્ત. ભાગ
૫ મો-અલેક્ઝાંડ્રિયાથી જિંડીસી. ભાગ ૬ ઠો-ઇટાલી. ભાગ ૭ મો
મીલાનથી સેંટ મૅરિટ્ઝ. ભાગ ૮ મો-ઑસ્ટ્રીઆ. ભાગ ૯ મો—
જર્મની. ભાગ ૧૦ મો-ફ્રાન્સ. ભાગ ૧૧ મો-પારીસથી લંડન. ભાગ
૧૨ મો-ઇંગ્લાંડમાંનાં ખીજાં શહેરો. ભાગ ૧૩ મો-સ્કોટલેન્ડ-એલ-
ફ્રાસ્ક. ભાગ ૧૪ મો-પાછા લંડનમાં. ૧૫ મો-ફરી ફ્રાન્સ. ભાગ ૧૭
મો-એલજીયમ અને હોલેન્ડ. ભાગ ૧૮ મો-ફરી જર્મનીમાં. ભાગ
૧૯ મો- ફરી ઑસ્ટ્રીઆમાં. ભાગ ૨૦ મો-ટ્રીએસ્ટથી મુખ્ય.

ખાસ લીધેલા ફોટોગ્રાફો ઉપરથી બનાવેલાં ૩૪ ચિત્રો પ્રણ મુકેજાં
છે, તેથી સ્ત્રીઓ તેમજ બાળકો પણ કંટાળ્યા વગર રસથી આ પુ-
સ્તક વાંચવા લક્ષ્યાય છે, ને ઘેર બેઠાં તે દેશ સંબંધીનું સલ જ્ઞાન મેળવે છે.

જર્મનીની ઉન્નતિ.

આ પુસ્તકમાં જર્મનીમાં વિચારક્રાન્તિ; વેપાર; ઔદ્યોગિક યુગ; જર્મનોનાં વિશિષ્ટ લક્ષણ; ધંધાશિક્ષણની શાળાઓ; ઔદ્યોગિક મંડળોની યોજના; કારખાનાં અને મજૂરો સંબંધી, સરકારે માથે લીધેલાં કાર્યો—જેવાં કે રેલ્વે, નહેર, ખેતીવાડી, હુન્નરકોઠા; પ્રજાસંવર્ધન અને બાળસંરક્ષણની યોજના વગેરે; રાષ્ટ્રનો વિસ્તાર તથા દરીઆઇ બળ અને જર્મનીનો પૂર્વ ઇતિહાસ તથા સામાન્ય માહિતી; વગેરે જર્મની વિશે પંચપુરી માહિતી આપનારાં ૨૪ પ્રકરણો છે. ૨૫૦ પૃષ્ઠ. રૂ. ૧-૧૦-૦.

ઉચ્ચ કાગળ સોનેરી નામની ખાસ લાયબ્રેરીમાં રાખવા લાયક.
નવી બહાર પડેલી વાર્તાઓ.

અયામા—દીક્ષીવાળા પ્રખ્યાત મોલવી ડિપ્ટી નઝીર એહમદ સાહેબની લખેલી ઉરદુ વાર્તાનો ગુજરાતી તરજુમો મુનશી અમીરમીયાં હમદુમીયાં શરફીએ કર્યો છે જેમાં વિધવાના લગ્ન વિષે ખાસ દિલ ચરપ એહવાલ લખવામાં આવ્યો છે. પાકા પુંડાના પુસ્તકની કીંમત દસ આના.

રમણી કે રાક્ષસી ? (સચિત્ર) પાના ૨૫૦ કીંમત રૂ. ૧-૮-૦

ભયંકર ભદ્ર (રેનોલ્ડઝના અગ્રેજ નોબેલનો ગુજરાતી તરજુમો) પાના ૩૦૦ કીંમત રૂ. ૨-૦-૦

મુશહેવી—(સચિત્ર) કીંમત રૂ. ૨-૦-૦

કલિન્દરની કહાર—પાના ૩૬૦ કી. રૂ. ૨-૦-૦

બાગે શયતાન—કીમત રૂ. ૨-૦-૦

કમળાદેવી—પાના ૪૦૦ કી. રૂ. ૧-૮-૦

રણુબેલા રજપુતો—પાના ૩૬૫ કી. ૧-૮-૦

ભાગ્યદેવીની ભયંકરતા—(સચિત્ર) કી. ૧-૪-૦

પિશાચિની કે પ્રેમદા ?—(સચિત્ર) પાના ૨૫૦ કી.

રૂ. ૧-૮-૦

કંગાલ કેદી અથવા રનેહુબંધન—(સચિત્ર) પાના ૨૭૦

કીમત રૂ. ૧-૧૨-૦

મધુર મધુરી અથવા મુબંધની મોહિની—સચિત્ર પાના ૨૫૬

કી. રૂ. ૧-૮-૦

ભક્તાણી કે ભામટી ?—(સચિત્ર) કી. રૂ. ૧-૮-૦

મુંદર વિધાનંદ અથવા પ્રેમનો ચિતાર—સચિત્ર કીમત

રૂ. ૧-૪-૦

કમનસીલ લીલા—સચિત્ર કીમત રૂ. ૧-૧૨-૦

તરણુ તપસ્વિની—ભાગ ૧-૨ દરેક ભાગની કીમત રૂ. ૧-૮-૦

કાળરાત્રીનું ખુની ખંજર—ભાગ ૧-૨ બંને ભાગના

રૂ. ૨-૧૨-૦

લતા અને લલ્લીતા—ભાગ ૧-૨-૩-૪ દરેક ભાગની કીમત

રૂ. ૦-૧૨-૦

આજકાલનું હિંદુસ્તાન—(સચિત્ર) ભાગ ૧-૨ દરેક ભાગનો

રૂ. ૧-૮-૦

નિઝામીયા બુક ડિપો,

રણુ દરવાજા-અમદાવાદ.

